

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

**ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ**

**ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
« Η Σύγχρονη Εγκληματικότητα και η Αντιμετώπισή της »**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΘΕΜΑ :

**«Οι αναπαραστάσεις της εγκληματικότητας των μεταναστών
από τον Τύπο και το κοινό»**

Επιβλέπων καθηγητής : Φαρσεδάκης Ι.

Πουλογιαννοπούλου Γαρυφαλλιά

ΑΘΗΝΑ 2010

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

Ε.Ε.	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΚΚΕ	Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών
ΕΥΜΚ	Ευρωπαϊκό Κέντρο για την Παρακολούθηση του Ρατσισμού και της Ξενοφοβίας
ΙΜΕΠΟ	Ινστιτούτου Μεταναστευτικής Πολιτικής
ΜΜΕ	Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης
χ.έ	χωρίς έκδοση
χ.σ	χωρίς συγγραφέα
χ.τ.	χωρίς τόπο

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Γενικά: Η συμμετοχή του λόγου των έντυπων Μ.Μ.Ε. στην εγκληματοποίηση της κοινότητας των μεταναστών είναι έκδηλη στην αρθρογραφία τους, μέσα από την κατασκευή και χρήση κοινωνικών κατηγοριών, όπως για παράδειγμα η «λαθρομετανάστευση». Η τάση των εφημερίδων να υπερπροβάλλουν την εγκληματική δραστηριότητα των μεταναστών αναπαράγει τη σύνδεση των εννοιών “(λαθρο)μετανάστης” - “εγκληματίας” και προωθεί τη σύνδεση αυτή στην αντίληψη του αναγνωστικού κοινού με επακόλουθο μια κουλτούρα φόβου και ανασφάλειας. Ο σκοπός της παρούσας μελέτης είναι να συμβάλει στην καλύτερη κατανόηση του τρόπου με τον οποίο παρουσιάζεται η εγκληματικότητα των μεταναστών από τον ελληνικό τύπο, αλλά και της επιρροής της παρουσίας αυτής στο τρόπο με τον οποίο βιώνεται η μετανάστευση από τους Έλληνες πολίτες. **Μεθοδολογία:** Μια μελέτη σε δείγμα 73 άρθρων τριών εφημερίδων του Αθηναϊκού τύπου (ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, ΤΟ ΒΗΜΑ, Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ) για το χρονικό διάστημα από 1-1-2005 έως 31-8-2009 με τη μέθοδο της θεματικής ανάλυσης περιεχομένου..

Ερευνητικά πορίσματα: Από τα 28 άρθρα της Ελευθεροτυπίας, που μελετήσαμε, διαπιστώσαμε ότι τα 15 διοχετεύουν αρνητική εικόνα για τους μετανάστες (53,57%), από τα 18 άρθρα του Βήματος, που αναλύσαμε, διαπιστώσαμε, ότι τα 9 συμβάλλουν στη δημιουργία μιας αρνητικής- στερεοτυπικής αναπαράστασης (50,00%), ενώ από τα 27 άρθρα της Καθημερινής που μελετήσαμε τα 13 απεικονίζουν αρνητικά τους μετανάστες (48,14%), με ορισμένες ποιοτικές διαφορές μεταξύ των τριών εφημερίδων σε σχέση με τον τρόπο που καθεμία απ’ αυτές πραγματεύεται το υπό έρευνα θέμα.

Συμπεράσματα: Ο Αθηναϊκός τύπος κυρίως με την επαναλαμβανόμενη παρουσίαση ειδήσεων, που αφορούν στην εγκληματικότητα των διαφόρων εθνικών ομάδων, συμβάλει στη συγκρότηση της επικινδυνότητας των μεταναστών. Η αρνητική στερεοτυπική εικόνα των μεταναστών οργανώνεται στη βάση της εθνικής ταυτότητας των υποκειμένων στα πλαίσια της διομαδικής διαφοροποίησης και σύγκρισης και ενισχύεται τόσο από τη συνειδητή χρησιμοποίηση συγκεκριμένου λεξιλογίου, την ποιότητα των χαρακτηρισμών, που τους αποδίδονται και τη τεχνική της αφήγησης, όσο και από την αισθητική μορφή της πλειοψηφίας των δημοσιευμάτων.

Λέξεις κλειδιά: Αναπαραστάσεις, στάσεις, μετανάστευση, εγκληματικότητα, Μ.Μ.Ε.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Συντομογραφίες
Περίληψη
Πίνακας Περιεχομένων
Κατάλογος Πινάκων

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	8
----------------	---

ΜΕΡΟΣ Ι

ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΚΑΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ – ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ

1.ΟΡΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ.....	11
1.1. Ορισμός και διακρίσεις του όρου «μετανάστες»	11
1.1.1. μετανάστες.....	11
1.1.1.1. Κανονικοί μετανάστες.....	11
1.1.1.2. Παράνομοι μετανάστες.....	11
1.1.1.3. Πρόσφυγες	11
1.2.Ορισμός και διακρίσεις του όρου «κοινωνικές αναπαράστασεις».....	12
1.3. Ορισμός του όρου «στάση».....	16
1.4. Ορισμός του όρου «στερεότυπο».....	17
2. Η ΕΙΚΟΝΑ- ΕΡΕΥΝΕΣ.....	18
2.1. Η εγκληματικότητα των μεταναστών στην Ελλάδα. Στατιστική εικόνα της εγκληματικότητας των μεταναστών στην Ελλάδα την τελευταία 20ετία:	18
2.2.Επισκόπηση προηγούμενων ερευνών στην Ευρώπη και στην Ελλάδα.....	23
2.2.1. Έρευνες σε Ευρωπαϊκό επίπεδο.....	23
2.2.2. Έρευνες στην Ελλάδα.....	24
2.2.2.1.Έρευνες για τη συμμετοχή αλλοδαπών στην εγκληματικότητα.....	24
2.2.2.2. Έρευνες για τις στάσεις των Ελλήνων απέναντι στους μετανάστες.....	25
2.2.2.3. Έρευνες για τη συμβολή των έντυπων ΜΜΕ στη διαμόρφωση ξενοφοβικών στάσεων	28
3. ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ.....	32
3.1.Γενικά.....	32
3.2.Οι Θεωρίες των Στάσεων.....	29

3.2.1. Οι συμπεριφοριστικές θεωρίες.....	33
3.2.2. Η λειτουργική θεωρία των στάσεων.....	35
3.2.3. Η Θεωρία της γνωστικής συνέπειας των στάσεων.....	36
3.2.4. Η Θεωρία της γνωστικής ασυμφωνίας.....	36
3.3. Οι Θεωρίες « της Πραγματικής Σύγκρουσης» (Realistic Conflict Theory) και της Κοινωνικής Ταυτότητας» (Social Identity Theory).....	37
3.4. Επισκόπηση Διεθνούς Εμπειρικής Βιβλιογραφίας.....	38
3.5. Η ψυχοκοινωνική διάσταση της ξενοφοβίας ή «η υπόθεση του αποδιοπομπαίου τράγου».....	40
3.6. Στάσεις της Ελληνικής κοινωνίας.....	42
4. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΜΜΕ ΣΤΗ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΚΑΙ ΑΛΛΑΓΗ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΕΩΝ ΚΑΙ ΣΤΑΣΕΩΝ	45
4.1. Γενικά.....	45
4.2. Η επιλογή της προβαλλόμενης εικόνας.....	46
4.3. ΜΜΕ και Εγκληματικότητα.....	47
4.3.1. Γενικά.....	48
4.3.2. Η καλλιέργεια του φόβου.....	49
4.4. Κοινωνικά στερεότυπα και ΜΜΕ - Η ψυχολογιοποίηση.....	50
4.5. Τα Μ.Μ.Ε. και το εγκληματικό στερεότυπο του μετανάστη.....	52

ΜΕΡΟΣ II: Η ΕΡΕΥΝΑ

1. ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	55
1.1. Σκοπός της μελέτης.....	55
1.2. Υποθέσεις εργασίας.....	57
2. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ.....	57
1.1. Γενικά.....	59
1.2. Συλλογή πληροφοριών.....	59
1.3. Ερευνητικό εργαλείο.....	60
1.4. Δειγματοληψία.....	60
1.5. Πρωτόκολλο παρατήρησης.....	61
3. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ.....	62
3.1. Ποσοτικοποίηση των αποτελεσμάτων.....	62
3.2. Περιεχόμενο και χαρακτηριστικά της εικόνας.....	70
3.3. Εμφάνιση φόβου θυματοποίησης ανά εφημερίδα.....	78
3.4. Επικοινωνιακό σύστημα.....	79
4. ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΩΝ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ.....	81
4.1. Γενικά	81

4.2.Οι αναπαραστάσεις των μεταναστών στην ειδησεογραφία του ημερήσιου Αθηναϊκού τύπου.....	81
4.3.Αναπαραστάσεις ανασφάλειας του κοινού (φόβος θυματοποίησης).....	87
5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.....	95
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	99
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	105

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ ΚΑΙ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ

A. Πίνακες

Πίνακας 1. Ποσοστά συμμετοχής αλλοδαπών στη βαρεία εγκληματικότητα σύμφωνα με τα στοιχεία της Ελληνικής Αστυνομίας 18

Πίνακας 2. Συσχετισμός αναπαραστάσεων άρθρων ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑΣ με φόβο θυματοποίησης επί συνόλου 28 άρθρων.....66

Πίνακας 3. Συσχετισμός αναπαραστάσεων άρθρων του Βήματος με φόβο θυματοποίησης επί συνόλου 18 άρθρων.....66

Πίνακας 4. Συσχετισμός αναπαραστάσεων άρθρων της Καθημερινής με φόβο θυματοποίησης επί συνόλου 27.....67

Πίνακας 5. Ο φόβος θυματοποίησης ανά εφημερίδα.....75

Πίνακας 6. Επικοινωνιακό σύστημα ανά εφημερίδα.....77

B. Γραφήματα

Γράφημα 1. Τα ποσοστά των τίτλων με αρνητική χροιά απέναντι στους μετανάστες ανά εφημερίδα.....60

Γράφημα 2. Θετικές αναπαραστάσεις μεταναστών ανά εφημερίδα.....62

Γράφημα 3. Ουδέτερες αναπαραστάσεις μεταναστών ανά εφημερίδα.....63

Γράφημα 4. Αρνητικές αναπαραστάσεις μεταναστών ανά εφημερίδα.....64

1.ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Την τελευταία εικοσαετία προέκυψε στην Ελλάδα, όπως άλλωστε και σε όλες τις δυτικές κοινωνίες, ένα σοβαρό κοινωνικό ζήτημα, αυτό της μετανάστευσης. Η μεταναστευτική κίνηση προς την Ελλάδα δεν συνιστά όμως ιστορικά ένα νέο φαινόμενο, αντίθετα αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της ιστορίας του Ελληνικού κράτους. Απλή μελέτη των κρατικών αρχείων, όπως και εργασιών κοινωνικών επιστημόνων, που αφορούν τη νεότερη ιστορία του Ελληνικού κράτους, αναδεικνύουν την ανακρίβεια που συναντά κανείς στη δημόσια συζήτηση, ότι δηλαδή η μετανάστευση συνιστά ένα νέο φαινόμενο. Ταυτόχρονα όμως έρευνες στάσεων και προσλήψεων αναδεικνύουν μια δεύτερη ανακρίβεια, αυτή που αφορά το ιδεολόγημα σχετικά με το πνεύμα φιλοξενίας και της έλλειψης ρατσιστικής διάθεσης από τον ελληνικό λαό. Δεδομένα των ερευνών αυτών καταγράφουν δυσπιστία, αλλά και απόδοση ευθυνών στους νέους μετανάστες για τα προβλήματα τόσο της ανεργίας όσο και της εγκληματικότητας, καθώς επίσης και αδιαφορία απέναντι στη σύγχρονη μεταμόρφωση της ρατσιστικής ιδεολογίας¹. Το επιχείρημα της διαφορετικότητας της ομάδας, στην οποία συχνά προσάπτονται τα χαρακτηριστικά της επικινδυνότητας και της κατωτερότητας, αποτελεί τη δικαιολογία για τον αποκλεισμό των μεταναστών από τα δημόσια και κοινωνικά αγαθά ή την άνιση συμμετοχή τους σ' αυτά.

Τα ΜΜΕ, όπως ο τύπος, η τηλεόραση, το ραδιόφωνο ως βασική πηγή πληροφόρησης του ευρύτερου κοινού συμβάλλουν αναμφισβήτητα στη κατασκευή της κοινωνικής πραγματικότητας με το να ασκούν ένα κεντρικό, αποφασιστικό ρόλο είτε στη διαμόρφωση και νομιμοποίηση κοινωνικών αντιλήψεων, στάσεων συμπεριφορών, πρακτικών, είτε στη διαδικασία συγκρότησης βασικών εννοιολογικών κατηγοριών, που τοποθετούνται στη βάση της ατομικής και της συλλογικής ερμηνείας της πραγματικότητας.

Αναφορικά με την εγκληματικότητα έχοντας ως βασικό στόχο τους να εντυπωσιάσουν και να ελκύσουν την κοινή γνώμη, τείνουν να αναπαράγουν με τρόπο τυποποιημένο και στερεότυπο τόσο το έγκλημα, όσο και τον εγκληματία. Έτσι το αστυνομικό δελτίο αναπαράγεται θεματοποιημένο, ενισχυμένο και υπερτονισμένο από τα ΜΜΕ με αποτέλεσμα τη πρόκληση στους κατοίκους κάποιων περιοχών αισθημάτων φόβου και ανησυχίας. Το στοιχείο της εθνικότητας του δράστη είναι αυτό που τονίζεται και ανάγεται τελικά ως τεκμήριο εγκληματικότητας ή εγκληματογενούς συμπεριφοράς. Ταυτόχρονα είναι σαφές ότι τα ΜΜΕ, όπως και ο κυρίαρχος

¹ Ταγκιέφ Π. (1998), «Ο Ρατσισμός», Μετάφραση : Γεώργιος Σπανός , Αθήνα , « Π. Τραυλός», σ.60.

δημόσιος λόγος, που αυτά αναδύουν, αντικατροπτίζουν κοινωνικές δομές και σχέσεις εξουσίας.

Το θέμα αυτό, όπως δηλώνεται και στο τίτλο της παρούσας εργασίας μελέτης αφορά στη διαμόρφωση και την προβολή της εικόνας – αναπαράστασης της εγκληματικότητας των μεταναστών, που διαβιούν στην Ελλάδα από τον ημερήσιο Αθηναϊκό τύπο για το χρονικό διάστημα από 1-1-2005 έως 31-8-2009 (συγκεκριμένα από τις εφημερίδες «ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ», «ΤΟ ΒΗΜΑ» και «Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ»), όπως άλλωστε και στο τρόπο με τον οποίο αυτή η εικόνα δημιουργεί στους Έλληνες πολίτες ένα αίσθημα ανασφάλειας, τον φόβο του εγκλήματος. Πιο αναλυτικά εξετάζεται κατά πόσο ο Τύπος είναι επιλεκτικός στη παρουσίαση περιστατικών εγκληματικότητας και κατά πόσο αυτό γίνεται συγκεκριμένα και τυποποιημένα με αποτέλεσμα την κατασκευή κοινωνικών στερεοτύπων σχετικά με τους πρωταγωνιστές των εγκληματικών πράξεων.

Ερευνάμε στο πρώτο μέρος, το οποίο αποτελείται από τέσσερα κεφάλαια, το φαινόμενο της απεικόνισης της εγκληματικότητας των μεταναστών σε θεωρητικό επίπεδο.

Συγκεκριμένα στο πρώτο κεφάλαιο προσδιορίζουμε τις έννοιες «μετανάστες», «κοινωνικές αναπαραστάσεις», «στάσεις», «στερεότυπα». Στο δεύτερο κεφάλαιο ασχολούμαστε με την εικόνα που παρουσιάζει η εγκληματικότητα των μεταναστών στην Ελλάδα κατά την τελευταία εικοσαετία, με βάση τα στατιστικά στοιχεία, που διατηρεί η ελληνική αστυνομία και το υπουργείο Δικαιοσύνης. Στο τρίτο κεφάλαιο αναφερόμαστε στις θεωρητικές προσεγγίσεις του ζητήματος. Στο τέταρτο κεφάλαιο εξετάζεται η λειτουργία των ΜΜΕ και τρόπος παρουσίας της εγκληματικότητας των μεταναστών απ' αυτόν, όπως και η επίδραση που έχει στο κοινό. Μέσα σε αυτά τα πλαίσια, ερευνάται η λογική βάσει της οποίας γίνεται η επιλογή των γεγονότων που θα αποτελέσουν «είδηση», τα κοινωνικά-εγκληματικά στερεότυπα, αλλά και η επίδραση που έχει στο κοινό η βία που προβάλλεται.

Στο δεύτερο μέρος παρουσιάζεται η παρούσα έρευνα. Αναλυτικά στο πρώτο κεφάλαιο εκθέτουμε στον αναγνώστη το σκοπό της έρευνάς μας, συνδέοντας το θεωρητικό μέρος με το ερευνητικό, στο δεύτερο κεφάλαιο περιγράφουμε την έρευνα, που διενεργήσαμε συνολικά σε 73 άρθρα των εφημερίδων «ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ», «ΤΟ ΒΗΜΑ», «Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ» για το χρονικό διάστημα από 1-1-2005 έως 31-8-2009, ενώ στο τρίτο κεφάλαιο αναπτύσσουμε τη μεθοδολογική προσέγγιση που ακολουθήσαμε για την ανάλυση των δεδομένων μας. Στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζουμε τα αποτελέσματα της ανάλυσης (ποσοτικά και ποιοτικά) και σχολιάζουμε τα κύρια σημεία τους. Τέλος στο πέμπτο κεφάλαιο εξάγουμε τα συμπεράσματά μας σχετικά με την επιβεβαίωση ή μη των υποθέσεών εργασίας μας

και εκθέτουμε τις προτάσεις μας για την αντιμετώπιση του φαινομένου με το οποίο ασχολούμαστε.

ΜΕΡΟΣ Ι

ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΚΑΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ – ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΕΙΣ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ

1. ΟΡΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

1.1. Ορισμός και διακρίσεις του όρου «μετανάστες»

Στα πλαίσια της μελέτης των αναπααραστάσεων της εγκληματικότητας των μεταναστών από τα έντυπα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και το κοινό καθίσταται αναγκαίος αρχικά ο ορισμός του όρου «μετανάστες» και η κατηγοριοποίηση των διαφόρων μεταναστευτικών ομάδων, που έχουν εισέλθει στη χώρα μας, σύμφωνα με τη διοικητική μεταχείριση που τους επιφυλάσσουν οι Ελληνικές αρχές.² Κατά την τυπολογία λοιπόν, που χρησιμοποιούν τόσο η Πετρινιώτη³, όσο και ο Καρύδης⁴ οι κύριες κατηγορίες αλλοδαπών που παραμένουν και ή/ εργάζονται στην Ελλάδα είναι οι εξής:

1.1.1. μετανάστες

Με τον όρο μετανάστες εννοούμε τους αλλοδαπούς, οι οποίοι φεύγουν από την χώρα τους και εισέρχονται σε άλλη χώρα, προκειμένου να εξασφαλίσουν καλύτερους όρους διαβίωσης. Τα άτομα αυτά ονομάζονται και οικονομικοί μετανάστες και διακρίνονται σε δύο βασικές κατηγορίες, σε κανονικούς μετανάστες και σε παράνομους μετανάστες ανάλογα με τη νόμιμη ή μη είσοδό τους και παραμονή τους στη χώρα υποδοχής.

1.1.1.1. Κανονικοί μετανάστες

Πρόκειται για αλλοδαπούς, οι οποίοι εισήλθαν νόμιμα στη Χώρα μας και στη συνέχεια εφοδιάστηκαν με άδεια διαμονής (παραμονή και εργασία).

Αναφορικά με την εθνικότητα διακρίνονται επίσης δύο βασικές κατηγορίες μεταναστών:

- Αυτοί που προέρχονται από τρίτες χώρες (Αλβανία, Βουλγαρία, Ρουμανία, Αφροασιατικές Χώρες) με ταξιδιωτικό έγγραφο και θεώρηση εισόδου (VISA), εφόσον αυτή είναι απαραίτητη και οι οποίοι υποχρεούνται να εφοδιαστούν με άδεια διαμονής, σύμφωνα

² Πετρινιώτη Ξ. (1993), Η μετανάστευση προς την Ελλάδα, Αθήνα: Οδυσσέας, σ.31

³ Πετρινιώτη, Ξ (1993), ό.π.σ.31

⁴ Καρύδης, Β. (1996). Η εγκληματικότητα των Μεταναστών στην Ελλάδα, ζητήματα θεωρίας και αντεγκληματικής πολιτικής, Αθήνα: Παπαζήσης, σ. 18.

με τον Ν.1975/91, όπως αντικαταστάθηκε με Ν.2910/2001 & Ν. 3386/2005.

- Οι Υπήκοοι κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής ένωσης (ενωσιακοί μετανάστες), οι οποίοι έχουν δικαίωμα ελεύθερης εγκατάστασης και εφοδιάζονται με άδειες παραμονής σύμφωνα με το ΠΔ 499/89.

1.1.1.2. Παράνομοι μετανάστες

Είναι οι αλλοδαποί οι οποίοι, είτε εισήλθαν χωρίς νόμιμες διατυπώσεις και νομιμοποιητικά έγγραφα στη Χώρα μας («λάθρα»), είτε εισήλθαν νόμιμα και στη συνέχεια παρέμεναν παράνομα στη χώρα μας ως αντικανονικοί μετανάστες. Οι τελευταίοι υπολογίζονται σε ποσοστό περίπου 60%⁵ του συνολικού αριθμού των παρανόμων λαθρομεταναστών.

1.1.1.3. Πρόσφυγες

Σύμφωνα με τις διατάξεις του Άρθρου 1Α' της Σύμβασης του 1951, στην έννοια του όρου πρόσφυγας περιλαμβάνεται κάθε πρόσωπο το οποίο «συνεπεία γεγονότων επελθόντων προ της 1-1-1951 και δικαιολογημένου φόβου δίωξης λόγω φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, κοινωνικής τάξης ή πολιτικών πεποιθήσεων, ευρίσκεται εκτός της χώρας της οποίας έχει την υπηκοότητα και δεν δύναται ή, λόγω του φόβου τούτου, δεν επιθυμεί να απολαύει της προστασίας της χώρας ταύτης, ή εάν μη έχων υπηκοότητα τινά και ευρισκόμενον συνεπεία τοιούτων γεγονότων εκτός της χώρας της προηγούμενης συνήθους αυτού διαμονής, δεν δύναται ή, λόγω του φόβου τούτου δεν επιθυμεί να επιστρέψει σ' αυτήν»⁶.

1.2. Ορισμός και διακρίσεις του όρου «κοινωνικές αναπαραστάσεις»

Ο όρος « κοινωνικές αναπαραστάσεις» περικλείει καθετί που αφορά την κοινή σκέψη. Πρόκειται για μια μετάφραση της πραγματικότητας, ένα εργαλείο που έχει στόχο του να βοηθήσει το άτομο ή μια κοινωνική ομάδα να αντιληφθεί το περιβάλλοντα χώρο⁷.

⁵ Καρύδης, Β. (1996), ό.π., σ.18.

⁶ Ύπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες. (1996). Συλλογή Συμβάσεων και Κειμένων Διεθνούς Δικαίου αναφορικά με τους Πρόσφυγες και τους Εκτοπισμένους πληθυσμούς. Τόμος Ι. Συμβάσεις και Νομικά Κείμενα Παγκόσμιου Χαρακτήρα. Υπεύθυνος έκδοσης, Jean-Pierre Colombey. Geneva. (1995). Αθήνα: σ. 11.

⁷ Μαντόγλου Α. (1995), Εισαγωγή στο: Παπαστάμου Σ., Μαντόγλου Α., (Επιμέλεια), κοινωνικές Αναπαραστάσεις, Αθήνα: Οδυσσέας

Σύμφωνα με τον Έλληνα Ψυχολόγο Σ. Παπαστάμου οι κοινωνικές αναπαραστάσεις έχουν έναν ιδιαίτερο ρόλο στις σχέσεις που διαμορφώνονται ανάμεσα στις ομάδες. Παρά το γεγονός της μεταβολής του περιεχομένου τους, από την υφή των διομαδικών σχέσεων, δεν παύουν να επιδρούν και να επηρεάζουν την πορεία αυτών των σχέσεων, είτε προβλέποντας την εξέλιξή τους είτε αιτιολογώντας τη φύση τους⁸.

Ο ίδιος διακρίνει τρία είδη κοινωνικών αναπαραστάσεων: α) την επιλεκτική κοινωνική αναπαράσταση, β) την αιτιολογική κοινωνική αναπαράσταση και γ) την προγνωστική κοινωνική αναπαράσταση. Αναλυτικά:

α) Η επιλεκτική κοινωνική αναπαράσταση συνίσταται στη απόδοση αρνητικών χαρακτηριστικών από τα υποκείμενα της μιας ομάδας στα μέλη μιας αντίπαλης ομάδας. Επίσης στο γεγονός ότι η απόδοση των αρνητικών χαρακτηριστικών γίνεται με επιλεκτικό τρόπο, δηλαδή η περιγραφή των αρνητικών χαρακτηριστικών της αντίπαλης ομάδας γίνεται με τρόπο, που να δικαιολογεί την επιθετική συμπεριφορά που εμφανίζουν τα υποκείμενα απέναντι στα μέλη της εξω-ομάδας (εγωϊστές, ζαβολιάρηδες). Έρευνες που πραγματοποίησε η Avigdor⁹ σχετικά με τις σχέσεις, που δημιουργούνται ανάμεσα σε ορισμένα νέα κορίτσια, που προετοιμάζουν μια θεατρική παράσταση, αλλά και τις συνέπειες που μπορεί να έχει το είδος των σχέσεων αυτών αναφορικά με το περιεχόμενο του τρόπου που αντιλαμβάνεται η μια ομάδα την άλλη, απέδειξαν τα παραπάνω. Επιπλέον έρευνες του Sherif, έδειξαν ότι υπάρχει δεσμός ανάμεσα στο περιεχόμενο των κοινωνικών αναπαραστάσεων και τα σχέδια των ομάδων, ενώ έρευνες των Wilson, Chun και Kaytani επιβεβαίωσαν το γεγονός ότι δεν αλλάζει οποιαδήποτε όψη των κοινωνικών αναπαραστάσεων, αλλά ότι η αλλαγή στις κοινωνικές αναπαραστάσεις της αντίπαλης ομάδας εμφανίζεται αποκλειστικά στο επίπεδο των κινήτρων. Δηλαδή, σύμφωνα με τα ερευνητικά πορίσματα μετά το τέλος της αλληλεπίδρασης τα άτομα της ομάδας θεωρούν τους αντιπάλους τους περισσότερο ανταγωνιστικούς και επιθετικούς, ενώ η εικόνα που σχηματίζουν για τους συμμάχους τους αλλάζει προς την αντίθετη κατεύθυνση¹⁰.

β) Η αιτιολογική κοινωνική αναπαράσταση συνίσταται τόσο σύμφωνα με την Avigdor, όσο σύμφωνα με τους Wilson, Chun και Kaytani στο ότι σκοπός των διομαδικών κοινωνικών αναπαραστάσεων είναι η αιτιολόγηση μιας συγκεκριμένης υπαρκτής συμπεριφοράς απέναντι στην άλλη ομάδα. Δηλαδή η εικόνα που

⁸ Παπαστάμου Σ (1990), (επιμέλεια-εισαγωγή), Σύγχρονες έρευνες στη Κοινωνική Ψυχολογία, διομαδικές σχέσεις Αθήνα: Οδυσσέας, σελ.28.

⁹ Avigdor (1953). «Etude experimentale de la genese des stereotypes»,. Cahiers Internanionaux de Sociologie, σσ14, 154-168 στο Παπαστάμου Σ. (1990), ό.π., σελ.28

¹⁰ ό.π., σ.σ. 28-30.

σχηματίζουν τα μέλη για την ομάδα τους έχει ως στόχο τη διατήρηση της ιδιαιτερότητάς της. Για παράδειγμα οι Ινδοί στη Νότια Αφρική αναγνωρίζουν ότι είναι «κατώτεροι» σε σχέση με τους λευκούς, ταυτόχρονα όμως αναγνωρίζουν την «ανωτερότητά» τους στο πρακτικό, κοινωνικό και πνευματικό τομέα. Πειράματα του Peabody που είχαν ως στόχο τη διάκριση ανάμεσα στις επενέργειες της «περιγραφής» και της «εκτίμησης» στο επίπεδο των κοινωνικών αναπαραστάσεων έδειξαν, ότι παρόλο που αναμφισβήτητα υπήρχε τάση διαστρέβλωσης υπέρ της ομάδας υπαγωγής τους, τα υποκείμενα καταλήγουν αναφορικά με την περιγραφή των χαρακτηριστικών τους σε μια κοινωνική συναίνεση¹¹.

γ) Η προγνωστική κοινωνική αναπαράσταση συνίσταται στο ότι ο τρόπος με τον οποίο γίνεται αντιληπτή η μια ομάδα από την άλλη, εξαρτάται από τις σχέσεις που οι ομάδες διαμορφώνουν μεταξύ τους και χρησιμεύει στην αιτιολόγηση της ανέλιξής τους. Ταυτόχρονα ο τρόπος αυτός διατηρεί τόσο την ιδιαιτερότητα όσο και την ταυτότητα των ομάδων. Προκειμένου λοιπόν οι κοινωνικές αναπαραστάσεις να πετύχουν αυτό το σκοπό δεν παραμένουν απλά σε μια παθητική παρακολούθηση της εξέλιξης των διομαδικών σχέσεων. Αντίθετα αναγκάζονται να επέμβουν με δυναμικό τρόπο, είτε προβλέποντας, είτε προνοώντας αναφορικά με την κατάληξη που θα έχουν οι σχέσεις, που διαμόρφωσαν οι ομάδες στα πλαίσια της αλληλεπίδρασης. Πείραμα (μέθοδος των παιγνίων μικτών κινήτρων), που πραγματοποίησε ο Doise το 1969 στη Γκρενόμπλ κατέδειξε ότι πριν ακόμη αλληλεπιδράσει η μια ομάδα με την άλλη, αποδίδονται στην αντίπαλη ομάδα ορισμένα χαρακτηριστικά (κίνητρα μικρότερης συνεργασίας) που δικαιολογούν μια ανταγωνιστική συμπεριφορά. Επομένως η πρόγνωση και μόνο μιας μελλοντικής διομαδικής αλληλεπίδρασης έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία μια εικόνας για την άλλη ομάδα, η οποία με τη σειρά της επηρεάζει τη συμπεριφορά των υποκειμένων απέναντί της. Αποτέλεσμα του γεγονότος ότι όλοι οι φορείς υπό τις ίδιες συγκεκριμένες συνθήκες σχηματίζουν ακριβώς ίδιες κοινωνικές αναπαραστάσεις, είναι η δημιουργία μιας πραγματικότητας, η οποία αντιστοιχεί σε ένα μεγάλο βαθμό στις κοινωνικές αναπαραστάσεις που την προξένησαν (αυτοπραγματώσιμη επένεργεια των κοινωνικών αναπαραστάσεων)¹².

Ο Γάλλος κοινωνικός ψυχολόγος Moscovici¹³ διακρίνει δύο όψεις στις κοινωνικές αναπαραστάσεις: α) Την παθητική όψη, η οποία συνιστά μια ακριβή αντιγραφή της πραγματικότητας, μια φωτογραφία- εικόνα, η οποία κατοικεί στον εγκέφαλο. β) Την ενεργητική όψη, η οποία συνιστά μια ανοικοδόμηση των

¹¹ Παπαστάμου Σ (1990), ό.π.,σσ. 30-32.

¹² ό.π., σσ. 34-35

¹³ Moscovici (1961), *Reconversion industrielle et changements sociaux. Un exemple: la chapellerie dans l' Aude*, Armand Colin

ερεθισμάτων (Πράξεων, καταστάσεων, αντικειμένων) τα οποία βρίσκονται σε διαρκή αλληλεπίδραση μεταξύ τους μέσα σ' ένα πλαίσιο κανόνων, αξιών και εννοιών, με το οποίο βρίσκονται σε αλληλέγγυα σχέση. Το περιεχόμενο των κοινωνικών αναπαραστάσεων χαρακτηρίζεται από το Moscovici ως «κόσμος απόψεων « και καθορίζεται από τρεις διαστάσεις α) την πληροφορία, δηλαδή το γνωστικό επίπεδο ενός ατόμου ή μιας ομάδας πάνω σε ένα κοινωνικό αντικείμενο β) τη στάση, δηλαδή ένα γενικότερο προσανατολισμό του ατόμου ή της ομάδας ως προς το αντικείμενο της κοινωνικής αναπαράστασης γ) το πεδίο αναπαράστασης, το οποίο απαιτεί ένα ελάχιστο επίπεδο γνώσης, το οποίο συγκεντρώνει σε ένα εικονικό επίπεδο με σκοπό να το οργανώσει.

Παρόλο που μια κοινωνική αναπαράσταση χαρακτηρίζεται από μια σχετική σταθερότητα, αυτό δεν σημαίνει ότι είναι και στατική, ότι δεν εξελίσσεται και δεν μεταμορφώνεται. Αντίθετα όπως επισημαίνει ο Abric η κοινωνική αναπαράσταση είναι δυνατό να εξελιχθεί και να μεταμορφωθεί επιφανειακά εφόσον αλλάξει το νόημα ή φύση των περιφερειακών στοιχείων της. Επιπλέον είναι δυνατό να αλλάξει ριζικά όταν τεθούν υπό αμφισβήτηση τα άκαμπτα και «μη συζητήσιμα» στοιχεία που συνθέτουν το κεντρικό της πυρήνα, δηλαδή αυτά που καθορίζουν και διαφοροποιούν τις αναπαραστάσεις.

Σύμφωνα λοιπόν με την άποψη του Abric η κοινωνική αναπαράσταση χαρακτηρίζεται σχετικά με τη διαδικασία μεταλλαγής της σε μια άλλη διαφορετική αναπαράσταση από τα εξής τρία συστατικά στοιχεία: Τον κεντρικό πυρήνα, ένα σύνολο γνώσεων- πληροφοριών, στάσεων και πεποιθήσεων, οι οποίες έχουν οργανωθεί γύρω από το πυρήνα και το σύστημα κατηγοριοποίησης.

Ο κεντρικός πυρήνας είναι αυτός που οργανώνει την κοινωνική αναπαράσταση και τη συγκροτεί. Καθορίζεται κάθε φορά από τρία στοιχεία: α) από τα χαρακτηριστικά του αντικειμένου που αναπαρίσταται, β) τα ατομικά χαρακτηριστικά του υποκειμένου γ) τη σχέση του υποκειμένου με το αντικείμενο της αναπαράστασης και δ) τη σκοπιμότητα της κατάστασης, όπου διαδραματίζεται η διαδικασία της κοινωνικής αναπαράστασης. Το δεύτερο στοιχείο της κοινωνικής αναπαράστασης, δηλαδή το σύνολο των γνώσεων – πληροφοριών, στάσεων και πεποιθήσεων είναι αυτό που συγκροτεί το περιεχόμενο των κοινωνικών αναπαραστάσεων. Τέλος το σύστημα κατηγοριοποίησης, μέσα από τη σημαντικότερη λειτουργία της ανακάλυψης, κατανόησης και οργάνωσης του κόσμου που μας περιβάλλει συντελεί

στην απλοποίηση του περιβάλλοντος και κατά συνέπεια διευκολύνει τη κοινωνική συμπεριφορά¹⁴.

1.3.Εννοιολογικός ορισμός του όρου «στάση»

Ο Αμερικανός ψυχολόγος Allport έδωσε τον εξής ορισμό στην έννοια στάση:

«..νοερή και νευρική κατάσταση ετοιμότητας, η οποία είναι οργανωμένη με βάση εμπειρίες, ώστε να κατευθύνει και να επηρεάζει δυναμικά τις αντιδράσεις του ατόμου προς αντικείμενα και συνθήκες με τις οποίες σχετίζεται».¹⁵

Η σύγχρονη κοινωνική ψυχολογία καταλήγει στον ορισμό της έννοιας στάση απέναντι σ' ένα αντικείμενο, μια ιδέα ή ένα πρόσωπο ως ένα διαρκές σύστημα με γνωστικό και συναισθηματικό στοιχείο, αλλά και κάποια τάση ως προς την έκφραση συμπεριφοράς¹⁶. Πρόκειται για μια παρεμβλλόμενη μεταβλητή ανάμεσα στα εξωτερικά ερεθίσματα και στη συγκεκριμένη συμπεριφορά ενός ατόμου, μια συνολική ψυχική τοποθέτηση απέναντι σ' ένα πρόσωπο, ένα ορισμένο θέμα, γεγονός, μια συνήθεια, μια θεωρία.

Το γνωστικό στοιχείο των στάσεων αναφέρεται στις γνωστικές λειτουργίες, που χαρακτηρίζουν την νόηση του ανθρώπου, δηλαδή την κατηγοριοποίηση-απλοποίηση των φαινομένων.

Το συναισθηματικό στοιχείο των στάσεων αναφέρεται στην θετική ή αρνητική τοποθέτηση, που υπάρχει στη στάση. Θεωρείται ότι το συναισθηματικό στοιχείο των στάσεων είναι προϊόν μάθησης, δηλαδή ότι η συναισθηματική αντίδραση του ατόμου, συνδέεται με τη στάση υπό την επίδραση μιας κοινωνικής παραμέτρου.

Τέλος η διάσταση των στάσεων σε σχέση με τη συμπεριφορά σημαίνει ότι όταν κάποιο άτομο δηλώνει μια στάση απέναντι σε μια κατηγορία ερεθισμάτων είτε προφορικά είτε γραπτά, είναι δυνατό να προβλέψουμε τη συμπεριφορά του σε όμοια ή παρόμοια ερεθίσματα.

¹⁴ Abric J- C.(1987), Cooperation, competition et representations sociales, Cousset, Delval.

¹⁵ Allport G. (1935) Attitudes στο σύγγραμμα του C.M. Murchison. Handbook of social psychology. Worcester, Mass: Clark U.

¹⁶ Γεώργας Δ. (1995), Κοινωνική Ψυχολογία, Στάσεις, Αντίληψη του προσώπου, Στερεότυπα, Επιθετικότητα, Δυαδικές σχέσεις και επικοινωνία τ.Α', Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα

1.4.Εννοιολογικός ορισμός του όρου «στερεότυπο»

Σύμφωνα με τον Stallybrass το στερεότυπο είναι¹⁷:

«μία υπεραπλουστευμένη νοερή εικόνα (συνήθως) κάποιας κατηγορίας προσώπων, θεσμών ή γεγονότων η οποία είναι κοινή ως προς τα βασικά χαρακτηριστικά της σε πολλούς ανθρώπους. Οι κατηγορίες μπορεί να είναι ευρείες (Εβραίοι – μη Εβραίοι, λευκοί-μαύροι) η περιορισμένες (κίνημα για την απελευθέρωση των γυναικών, Κόρες της Αμερικανικής Επανάστασης) ... Συχνά, αλλά όχι απαραίτητα, τα στερεότυπα συνοδεύονται από μια προκατάληψη, δηλαδή από μια ευνοϊκή ή μια δυσμενή προδιάθεση απέναντι σε κάθε μέλος της υπό συζήτηση κατηγορίας»

Επίσης στερεότυπα θεωρούνται συγκεκριμένες γενικεύσεις στις οποίες καταλήγουν τα άτομα, οι οποίες ως ένα βαθμό απορρέουν ή αποτελούν παράδειγμα της γενικής γνωστικής διαδικασίας κατηγοριοποίησης¹⁸. Συγκεκριμένα ο Alport θεωρεί το στερεότυπο ως μια υπερβολική άποψη που συνδέεται με μια κατηγορία και έχει ως αποστολή να δικαιολογήσει τη διαγωγή μας απέναντι στη κατηγορία αυτή¹⁹.

¹⁷ Stallybrass O. (1977) «Stereotype» στο A. Bullok & O.Stallybrass (Eds), The Fontana Dictionary of Modern Thought. London, Fontana, Collins.

¹⁸ Η διαδικασία της κατηγοριοποίησης έχει ως βασική λειτουργία να απλοποιήσει ή να συστηματοποιήσει για λόγους γνωστικής και συμπεριφοριστικής προσαρμογής τις άφθονες και περίπλοκες πληροφορίες, τις οποίες λαμβάνει ο ανθρώπινος οργανισμός από το περιβάλλον του. (Bruner J.S & Perlmutter H.V. (1957) « Compatriot and foreigner: A study of impression formation in three countries». Journal of Abnormal and Social Psychology, σ. 55,223-260

¹⁹ Alport G.W. (1954) The nature of prejudice. Cambridge, Mass.: Adisson- Welsey.

2. Η ΕΙΚΟΝΑ- ΕΡΕΥΝΕΣ

2.1. Η εγκληματικότητα των μεταναστών στην Ελλάδα. Στατιστική εικόνα της εγκληματικότητας των μεταναστών στην Ελλάδα την τελευταία 20ετία:

Οι εγκληματολογικές στατιστικές στη χώρα μας έχουν μια μακρά ιστορία άνω των 100 ετών. Για πρώτη φορά στην Ελλάδα δεδομένα σχετικά με το έγκλημα εκδόθηκαν το 1883 στην «Εφημερίδα της Κυβερνήσεως» και αφορούσαν διώξεις, καταδίκες και απαλλαγές. Το Υπουργείο Δικαιοσύνης εξέδωσε στη συνέχεια τις δικές του στατιστικές για τον πληθυσμό των φυλακών κατά τα έτη 1889, 1901 και 1908, ενώ για τα επόμενα έτη 1911-1913 το ίδιο Υπουργείο διατήρησε αρχεία σχετικά με τις δραστηριότητες των Δικαστικών Αρχών. Συστηματικότερη καταγραφή των εγκληματολογικών στατιστικών στοιχείων πραγματοποιήθηκε το έτος 1957, μετά το τέλος του Δεύτερου Παγκόσμιου και του Εμφυλίου Πολέμου. Το 1970 εκδόθηκαν οι πρώτες στατιστικές για το έγκλημα από την αστυνομία και, έκτοτε, οι ελληνικές εγκληματολογικές στατιστικές περιλαμβάνουν δεδομένα που προέρχονται από τρεις βασικές πηγές : την αστυνομία, τα δικαστήρια και τις φυλακές.

Ωστόσο, οι ελληνικές στατιστικές καταγραφές του εγκλήματος έχουν κατηγορηθεί για αναξιопιστία, για το γεγονός ότι δημοσιεύονται με μεγάλη χρονική καθυστέρηση καθώς και για το ότι εύκολα μπορούν να παρερμηνευθούν²⁰. Επιπλέον, οι συγκεκριμένες στατιστικές, οι οποίες καταγράφουν σε ετήσια βάση τα εγκλήματα που τελούνται μέσα στα όρια της χώρας, αποτελούν τη μόνη πηγή αναφορικά με τις διακυμάνσεις της εγκληματικότητας εν γένει και του κάθε εγκλήματος ειδικότερα²¹.

Αναφορικά με την εγκληματικότητα των μεταναστών στη χώρα μας, σύμφωνα με τον Martin Baldwin Edwards δεν έχει γίνει προσπάθεια να καταγραφεί στατιστικά η αναλογία καταδικών προς διώξεις και συλλήψεις ανά εθνική ομάδα ή με βάση κοινωνικο-οικονομικά κριτήρια. Επιπλέον τα στοιχεία που παραθέτει το Υπουργείο Δικαιοσύνης για την έκβαση των δικών είναι υπερβολικά ετεροχρονισμένα και συνεπώς άχρηστα, εφόσον παρουσιάζονται με καθυστέρηση 7 ετών. Συμπερασματικά ο Martin Baldwin Edwards θεωρεί αδύνατο να παρατεθούν

²⁰ .Spinellis C.(1997), *Crime in Greece in Perspective*, Athens-Komotini: Sakkoulas, σ. 46.

²¹ Τσουραμάνης Χ. (1998), *Ο Φόνος στην Ελλάδα Εγκληματολογική Θεώρηση*, Αθήνα: Σάκκουλας σ.15.

δείκτες εγκληματικότητας ανά εθνικότητα, ενώ επίσης κατά την άποψή του τα στοιχεία που έχει στην διάθεσή της η Ελληνική Αστυνομία δεν είναι αξιόπιστα²².

Παράλληλα πρέπει να επισημάνουμε ότι η εμφανής εγκληματικότητα των μεταναστών υπολείπεται σημαντικά του ποσοστού που αντιπροσωπεύουν οι μετανάστες στο συνολικό πληθυσμό τόσο σε σύγκριση προς το σύνολο των γνωστών δραστών εγκλημάτων, αλλά ακόμη και σε σχέση με το σύνολο της καταγεγραμμένης εγκληματικότητας. Σύμφωνα με το καθηγητή Εγκληματολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου Ι. Φαρσεδάκη η συντριπτική πλειοψηφία των εγκλημάτων, που διαπράττονται από τους μετανάστες δεν εξιχνιάζονται για το λόγο ότι οι τελευταίοι εισέρχονται στη χώρα μας κατά εκατοντάδες χιλιάδες παράνομα, χωρίς καμία καταγραφή, καμία ταυτότητα και κανένα έλεγχο που ισχύει για τα άλλα πρόσωπα.²³

Πάντως στατιστικά δεδομένα της τελευταίας 20ετίας σχετικά με τη βαριά εγκληματικότητα που τελείται στη χώρα μας, τα οποία προέρχονται από τα αρχεία της Ελληνικής αστυνομίας καταδεικνύουν ότι η συμμετοχή των αλλοδαπών θυτών είναι υψηλή.

Συγκεκριμένα αναφορικά με το έγκλημα της ανθρωποκτονίας με βάση τα στατιστικά στοιχεία, μπορούμε να παρατηρήσουμε τα εξής : Τα έτη 1991 και 1992 τελέστηκαν 138 και 137 ανθρωποκτονίες αντίστοιχα, το 1993 σημειώθηκε μια αύξηση, καθώς καταγράφηκαν 150 δολοφονίες, ενώ για τα έτη 1994 και 1995 ο αριθμός κυμάνθηκε από 133 σε 151 περιστατικά. Το 1996 οι ανθρωποκτονίες αυξήθηκαν σε 169, ενώ το 1997 παρατηρείται μια σημαντικότερη αύξηση (203 ανθρωποκτονίες). Για τα επόμενα δύο χρόνια ο αριθμός των ανθρωποκτονιών υπήρξε σταθερός (154 περιστατικά τελεσμένων ανθρωποκτονιών), ενώ το έτος 2000 ο αριθμός παρουσίασε μείωση, (146 δολοφονίες). Μείωση επίσης παρουσίασαν οι δολοφονίες τα έτη 2001 και 2002 (132 τελεσθείσες δολοφονίες και 94 αντίστοιχα) ενώ για τα έτη 2003 και 2004 η διακύμανση των συγκεκριμένων περιστατικών ήταν ασήμαντη (116 και 111 αντίστοιχα). Εάν παρατηρήσουμε συνολικά τον πίνακα των στατιστικών δεδομένων, μπορούμε να καταλήξουμε στο συμπέρασμα ότι ένα σημαντικό μέρος των ανθρωποκτονιών εξιχνιάζεται από τις αστυνομικές αρχές, ενώ, αναφορικά με την καταγωγή των δραστών, διαπιστώνουμε ότι η πλειοψηφία είναι ημεδαποί, παρόλο που και το

²² <http://www.mmo.gr/pdf/...mmo../micrants> in Greece Report, Martin Baldwin-Edwards «η ένταξη των μεταναστών στην Αθήνα: δείκτες ανάπτυξης και στατιστικές μέθοδοι μέτρησης»

²³ Καραϊσκάκης Τ. «Πιο επαγγελματίες οι κακοποιοί», *Καθημερινή*, 22/11/1999

ποσοστό των αλλοδαπών θυτών είναι υψηλό. Αναλυτικότερα, η συμμετοχή των αλλοδαπών στις ανθρωποκτονίες, το 1991 σε σύγκριση με τη συμμετοχή των Ελλήνων ανερχόταν στο 11%, το 1992 σε 13%, το 1993 και 1994 σε 12%, το 1995 αυξήθηκε σε 15%, το 1996 αυξήθηκε σημαντικά σε 25%, το 1997 παρουσίασε επίσης αύξηση της τάξης του 27%, το 1998 μειώθηκε σε 25%, το 1999 παρουσίασε μια σημαντικότερη αύξηση της τάξης του 36%, το 2000 ανήλθε σε 22%, το 2001 και το 2002 κυμάνθηκε από 33% σε 32%, το 2003 στο 37,%, μια αύξηση αξιοσημείωτη αν ληφθεί υπόψη ο πληθυσμός των αλλοδαπών σε σχέση με τον ελληνικό, ο οποίος είναι σαφώς μεγαλύτερος, ενώ το 2004 μειώθηκε σε ποσοστό 25%.

Επιπλέον εστιάζοντας περισσότερο στην τελευταία πενταετία θα διαπιστώσουμε μια αξιοσημείωτη αύξηση συμμετοχής των αλλοδαπών στους συλληφθέντες δράστες σχετικά με την τέλεση τόσο των ανθρωποκτονιών, όσο και κάποιων άλλων βαριών εγκλημάτων. Συγκεκριμένα στις ανθρωποκτονίες το έτος 2005 η συμμετοχή των αλλοδαπών ανερχόταν σε 32%, το έτος 2006 σε 31%, το 2007 σε 34%, το έτος 2008 παρουσίασε μια σημαντική αύξηση της τάξης του 42%, ενώ το 2009 περιορίστηκε σε ποσοστό 28%. Επίσης αναφορικά με το έγκλημα του βιασμού η συμμετοχή των αλλοδαπών το έτος 2005 ανερχόταν σε 34%, το 2006 σε 38%, το 2007 αυξήθηκε σημαντικά σε 48%, το 2008 περιορίστηκε σε ποσοστό 43%, ενώ το 2009 παρουσίασε επίσης σημαντική αύξηση της τάξης του 50%. Παρόμοια αύξηση παρατηρούμε και στα εγκλήματα των ληστειών, των κλοπών- διαρρήξεων, όπως και των κλοπών των τροχοφόρων. Ειδικότερα κατά το έτος 2005 στο έγκλημα της ληστείας καταγράφεται συμμετοχή των αλλοδαπών σε ποσοστό 28%, το έτος 2006 σε 40%, το έτος 2007 σε 41%, το 2008 σε ποσοστό 45%, ενώ το 2009 η συμμετοχή των αλλοδαπών σημείωσε σημαντικότερη αύξηση της τάξης του 59%. Αναφορικά με τις κλοπές –διαρρήξεις το έτος 2005 οι αλλοδαποί συμμετείχαν σε ποσοστό 34%, το έτος 2006 σε ποσοστό 30%, το έτος 2007 σε ποσοστό 38%, ενώ κατά τα έτη 2008 και 2009 η συμμετοχή τους παρουσίασε σημαντικότερη αύξηση που ανήλθε σε ποσοστό 51%. Τέλος για το έγκλημα της κλοπής των τροχοφόρων η συμμετοχή των αλλοδαπών ανερχόταν κατά το έτος 2005 σε ποσοστό 25% , για τα έτη 2006 και 2007 κυμάνθηκε από 26% σε 29% αντίστοιχα, το έτος 2008 ανήλθε σε ποσοστό 32%, ενώ κατά το έτος 2009 μειώθηκε στο ποσοστό της τάξης 28%. Τα αποτελέσματα των στατιστικών δεδομένων αποτυπώνονται στο πίνακα 1 της ανάλυσης²⁴.

²⁴ www.y.d.t/στατιστικά

ααΠίνακας :1 Ποσοστά συμμετοχής αλλοδαπών στη βαριά εγκληματικότητα σύμφωνα με τα στοιχεία της Ελληνικής Αστυνομίας

	έτος 2005	έτος 2006	έτος 2007	έτος 2008	έτος 2009
ανθρωποκτονίες	32%	31%	34%	42%	28%
βιασμοί	34%	38%	48%	43%	50%
ληστείες	28%	40%	41%	45%	50%
κλοπές-διαρρήξεις	34%	30%	38%	51%	51%
κλοπές τροχοφόρων	25%	26%	29%	32%	28%

Συμπερασματικά με βάση τα παραπάνω στατιστικά στοιχεία και αφού δεχτούμε ότι η συμμετοχή των αλλοδαπών σύμφωνα με την απογραφή του 2001 ανέρχεται σε 7,1 % θα συμφωνήσουμε με τη διαπίστωση του καθηγητή Εγκληματολογίας Καρύδη, ότι αντίστοιχα η συμμετοχή των αλλοδαπών στη βαριά εγκληματικότητα είναι υπερπολλαπλάσια σε σχέση με το ποσοστό τους στο πληθυσμό.

Ωστόσο, πρέπει να αναφέρουμε ότι βάσει του συνολικού δείκτη εγκληματικότητας η συμμετοχή των αλλοδαπών στην εγκληματικότητα εμφανίζεται χαμηλή. Αντικρούοντας την άποψη αυτή, ο καθηγητής Καρύδης θεωρεί το συνολικό δείκτη εγκληματικότητας αναξιόπιστο:

« Με τη τεχνική κατά συνέπεια έννοια του «νομικού εγκλήματος» οι Έλληνες πολίτες εγκληματούν σε μεγαλύτερο βαθμό από τους αλλοδαπούς γενικά και τους λαθρομετανάστες ειδικότερα. Αυτή όμως η διαπίστωση διακρίνεται από προχειρότητα, καθώς αποδίδει μια μόνο γενική σε αδρές γραμμές εικόνα της εμφανούς εγκληματικότητας. Η απαιτούμενη περαιτέρω ανάλυση και επεξεργασία των στατιστικών δεικτών.. αναδεικνύει μια διαφορετική οντολογία του εγκληματικού φαινομένου στη χώρα. Πρέπει καταρχήν να σημειωθεί ότι η συντριπτική πλειοψηφία των συμπεριφορών, οι οποίες χαρακτηρίζονται από το νομοθέτη εγκληματικές, αποτελείται από πλημμελήματα, η πλειοψηφία των οποίων δεν έχει ιδιαίτερο εγκληματικό ενδιαφέρον, καθώς σχετίζεται με την καθημερινή οικονομική και κοινωνική δραστηριότητα, όπως χάριν παραδείγματος τα τροχαία αδικήματα,

οι παραβιάσεις εργατικών και ασφαλιστικών νόμων, φορολογικές παραβιάσεις, έκδοση ακάλυπτων επιταγών. Σ' αυτές τις κατηγορίες αδικημάτων οι μετανάστες έχουν εκ των πραγμάτων ασήμαντη συμμετοχή προς το παρόν. Επίσης σε ορισμένες κατηγορίες σοβαρών εγκλημάτων, όπως πολλά οικονομικά εγκλήματα (απάτη, υπεξαίρεση, κατάχρηση δωροδοκία κλπ), τα οποία συχνά τιμωρούνται με βαθμό κακουργήματος, οι μετανάστες ουδεμία ευκαιρία ή δυνατότητα για την ενδεχόμενη διάπραξή τους έχουν λόγω των μορφών της σημερινής συμμετοχής τους στην οικονομική δραστηριότητα της χώρας».²⁵

Την αυξημένη εγκληματική δράση των αλλοδαπών επιβεβαιώνουν και οι επίσημες στατιστικές του Υπουργείου Δικαιοσύνης σχετικά με τη χωρητικότητα των φυλακών. Συγκεκριμένα σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία του έτους 2005 του Υπουργείου Δικαιοσύνης, ενώ η χωρητικότητα των ελληνικών φυλακών ήταν περίπου για 5.284 κρατούμενους, σε δεδομένη χρονική στιγμή εκρατούντο περίπου 8.477 εκ των οποίων 3.888 ήταν αλλοδαποί και εξ αυτών το 50% περίπου Αλβανοί. Επίσης το 2007 στις Ελληνικές φυλακές ενηλίκων σε συνολικό αριθμό 11.000 φυλακισμένων, 5744 ήταν Έλληνες και 5.166 είναι αλλοδαποί. Αντίστοιχα στις φυλακές ανηλίκων σε συνολικό αριθμό 360, 112 ήταν Έλληνες και 252 αλλοδαποί²⁶.

Παρόλα αυτά πρέπει να ληφθεί υπόψη το γεγονός, ότι υπάρχει σαφής διαφοροποίηση, κυρίως όσον αφορά τη βαρύτητα των ποινών εκ μέρους των δικαστών ως προς τη δυσμενέστερη μεταχείριση των μεταναστών -ιδιαίτερα στα βαριά εγκλήματα, στα κακουργήματα», όπως υποδεικνύουν τα αποτελέσματα δημοσίευτης έρευνας του καθηγητή Καρύδη κατά τα έτη 2004-2006, που παρουσίασε στην εφημερίδα «Καθημερινή», η οποία αφορούσε δείγμα 767 εγκληματούντων (351 Έλληνες και 416 αλλοδαπών, 45,8% και 54,2% αντίστοιχα), όπου εξετάστηκε ποιοτικά η διάρκεια και η βαρύτητα των ποινών²⁷.

²⁵ Κολοβός Γ. « Μετανάστευση και εγκληματικότητα στην Ελλάδα», Ρεσάλτο (περιοδ), τεύχος 13 (Ιανουάριος 2007)

²⁶ [http:// www. Ministryofjustise/](http://www.Ministryofjustise/) στατιστικά στοιχεία

²⁷ Καρύδης Β.,« Δυσμενέστερη η δικαστική μεταχείριση των μεταναστών», Καθημερινή,17-02-2009

2. 2.Επισκόπηση προηγούμενων ερευνών στην Ευρώπη και στην Ελλάδα

2.2.1. Έρευνες σε Ευρωπαϊκό επίπεδο

Ως πιο σημαντικές έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί σε ευρωπαϊκό επίπεδο, αναφορικά με τις στάσεις και τις αντιλήψεις απέναντι στους μετανάστες θα ξεχωρίσουμε τις οι έρευνες του Ευρωβαρόμετρου για τα έτη 2000-2003 και της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας για τα έτη 2002-2003. Οι έρευνες του Ευρωβαρόμετρου πραγματοποιούνται δύο φορές το χρόνο και έχουν ως στόχο να καταγράψουν τις απόψεις των Ευρωπαίων πολιτών πάνω ένα ευρύ φάσμα οικονομικών, κοινωνικών και πολιτικών θεμάτων, ενώ το δείγμα του σε κάθε χώρα αποτελείται από 1000 άτομα. Αντίστοιχα η Ευρωπαϊκή Κοινωνική Έρευνα είναι μια πιο πρόσφατη πρωτοβουλία (2001) με στόχο την καταγραφή και εξέταση των επιπτώσεων της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης στις στάσεις, αντιλήψεις και συμπεριφορές των Ευρωπαίων πολιτών, ενώ το δείγμα της συμπεριλαμβάνει από 1.500 μέχρι 2.500 άτομα.

Σύμφωνα λοιπόν με τις σχετικά πρόσφατες έρευνες του 2003 που πραγματοποίησαν το Ευρωβαρόμετρο και η Ευρωπαϊκή Κοινωνική Έρευνα οι Έλληνες εμφανίζονται να εκδηλώνουν τα υψηλότερα ποσοστά αντίστασης στους μετανάστες σε σχέση με τις άλλες χώρες της Ε.Ε. (87,48%). Η πολιτισμική και θρησκευτική ποικιλομορφία απορρίπτονται από το 77,23% των Ελλήνων, με αποτέλεσμα η Ελλάδα να τοποθετείται στην πρώτη θέση της θεματικής ενότητας αντίσταση στην ποικιλομορφία. Σχεδόν 4 στους 10 Έλληνες προτιμούν την τήρηση αποστάσεων με αλλοδαπούς (δηλαδή επιθυμία μη σύναψης σχέσεων με αλλοδαπούς), ενώ το 84,73% των Ελλήνων (1η θέση) αισθάνεται ότι απειλείται εξαιτίας της παρουσίας μεταναστών στη χώρα του²⁸.

Ειδικότερα αναφορικά με την εκτίμηση των πιθανών συνεπειών στην εγκληματικότητα εξαιτίας της παρουσίας των μεταναστών σχετικά πρόσφατη Ευρωπαϊκή Κοινωνική έρευνα, που σε εθνικό επίπεδο διεξήγαγε το Ε.Κ.Κ.Ε. κατέγραψε ότι το Ελληνικό δείγμα (που σε σχέση με άλλες παραμέτρους εκδήλωσε έντονες ξενοφοβικές στάσεις) εξέφρασε τις περισσότερο αρνητικές αντιλήψεις (σε σύγκριση με συμμετέχοντες από την Ισπανία, την Πορτογαλία, την Αγγλία και την Ολλανδία).

²⁸ <http://www.eumc.int.eu.int/>

2.2.2. Έρευνες στην Ελλάδα

Η έρευνα για το μεταναστευτικό φαινόμενο στη χώρα μας την τελευταία δεκαπενταετία εμφανίζει δυναμική ανάπτυξη και καλύπτει ένα ευρύ θεματολογικό πεδίο. Στα πλαίσια της παρούσας μελέτης και προκειμένου να διαπιστώσουμε εάν οι αναπαραστάσεις της εγκληματικότητας των μεταναστών στη χώρα μας από τα έντυπα ΜΜΕ και το κοινό, αποτελούν αντιγραφή της πραγματικότητας (δηλαδή της πραγματικής εγκληματικότητας που διαπράττεται από τους μετανάστες) θα εστιάσουμε σε έρευνες, που διερεύνησαν τρεις κυρίως θεματολογικούς άξονες: α) την συμμετοχή των αλλοδαπών στην εγκληματικότητα σε σχέση με το γηγενή πληθυσμό β) τις στάσεις των Ελλήνων απέναντι στους μετανάστες, αλλά και στις επιπτώσεις της παρουσίας των τελευταίων στην ελληνική εθνική ταυτότητα και γ) τη συμβολή των έντυπων Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης στη διαμόρφωση συγκεκριμένων –συχνά ξενοφοβικών– στάσεων απέναντι στους μετανάστες.

2.2.2.1. Έρευνες για τη συμμετοχή αλλοδαπών στην εγκληματικότητα

Σχετικά με το πρώτο θεματολογικό άξονα πρόσφατα εμπειρικά δεδομένα επιβεβαιώνουν το υψηλό ποσοστό συμμετοχής των αλλοδαπών στην εγκληματικότητα σε σχέση με το γηγενή πληθυσμό, καθώς και το γεγονός ότι τη τελευταία εικοσαετία η εγκληματικότητα των αλλοδαπών είχε σταθερή ανοδική πορεία. Συγκεκριμένα από τη πλέον πρόσφατη έρευνα με τίτλο» Μετανάστευση και Εγκληματικότητα- Μύθοι και Πραγματικότητα» που διενεργήθηκε από το Ινστιτούτο Πολιτικής Κοινωνιολογίας του Εθνικού Κέντρου Εθνικών Ερευνών με υπεύθυνη την Ιωάννα Τσίγγανου και μέλη της ομάδας τους Ι. Λαμπράκη, Ι. Φατούρου και Ε. Χαινά και χρηματοδότηση του Ιδρύματος Ι. Λάτση²⁹ αναδείχθηκαν τα εξής:

α) Δύο στους δέκα εμπλεκόμενους σε εγκληματική δράση στην Ελλάδα είναι αλλοδαποί.

β) Την τελευταία εικοσαετία, δηλαδή όταν άρχισε η διόγκωση του κύματος των μεταναστών από τις Βαλκανικές χώρες, τις δημοκρατίες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης και τις Ασιατικές χώρες η εγκληματικότητα των μεταναστών είναι αυξητική.

γ) η αύξηση της εγκληματικότητας των μεταναστών αναλογικά είναι πολύ μεγαλύτερη σε σύγκριση με την αριθμό όσων βρίσκονται στην Ελλάδα.

²⁹ <http://Latsis-Foundation.org./> ερευνητικά προγράμματα

δ) Το έτος 2007 το ποσοστό των Ελλήνων δραστών ανερχόταν σε 78,22% και των αλλοδαπών σε 19,78%.

ε) Οι αλλοδαποί έχουν σημαντικό μερίδιο στα βαριά εγκλήματα όπως είναι οι ανθρωποκτονίες με πρόθεση.

στ) Οι αλλοδαποί συλλαμβάνονται για εγκλήματα όπως κλοπές- ληστείες με αποτέλεσμα τον έντονο αντίκτυπο στη καθημερινή ζωή των πολιτών και συνακόλουθα την ενίσχυση του αισθήματός της ανασφάλειάς τους.

ζ) Η εγκληματική δραστηριότητα των αλλοδαπών είναι λιγότερο ορατή σε ορισμένες κατηγορίες εγκλημάτων (όπως το οικονομικό έγκλημα), δηλαδή όπου εμπλέκονται κυρίως όσοι γνωρίζουν το παιχνίδι της διαφθοράς (κυρίως Έλληνες).

2.2.2.2. Έρευνες για τις στάσεις των Ελλήνων απέναντι στους μετανάστες

Αναφορικά με το δεύτερο θεματολογικό άξονα, δηλαδή τις έρευνες που πραγματοποιήθηκαν την τελευταία δεκαετία, προκειμένου να μελετήσουν τη στάση των Ελλήνων απέναντι στους μετανάστες, παρατηρούμε ότι συχνά εστιάζουν στο ζήτημα του ρατσισμού και της ξеноφοβίας.

Έρευνα του Γαλάνη πάνω τις διαφορές των στάσεων των κατοίκων των Ιωαννίνων απέναντι σε Αλβανούς και Βορειοηπειρώτες, κατέληξε στο συμπέρασμα πως η γενικότερη στάση απέναντι στους πρώτους είναι περισσότερο αρνητική σε γνωστικό, συναισθηματικό και ψυχοκινητικό επίπεδο³⁰. Ειδικότερα, σύμφωνα με τα ερευνητικά πορίσματα παράγοντες, που επηρεάζουν τη γνώμη του δείγματος, εμφανίζονται να είναι: η ηλικία, ο τόπος γέννησης, και το φύλο. Τα συναισθήματα του δείγματος απέναντι στους Βορειοηπειρώτες φαίνεται να επηρεάζονται από τα ΜΜΕ, ενώ δεν ισχύει το ίδιο και για τις στάσεις απέναντι στους Αλβανούς³¹.

Έρευνα του Καρασαβόγλου και των συνεργατών του στο Νομό Κυκλάδων καταγράφει μια αμοιβαία δυσπιστία μεταξύ Ελλήνων και μεταναστών, καθώς οι δεύτεροι δηλώνουν σε ποσοστό 30,3% πως οι ντόπιοι δεν τους εμπιστεύονται, ενώ ένα αντίστοιχο ποσοστό των Ελλήνων (31,3%) θεωρεί τη συμπεριφορά των μεταναστών ως προβληματική και δεν διακρίνει θετικά στοιχεία στην παρουσία των ξένων (42,4%). Εντούτοις, στην πλειοψηφία τους οι Έλληνες θεωρούν πως οι ξένοι δεν δημιουργούν προβλήματα, τονίζουν τη θετική όψη της παρουσίας των μεταναστών, ενώ ταυτόχρονα σημειώνουν πως ανακόπτουν «την πληθυσμιακή

³⁰Γαλάνης Γ. Ν. (1993), «Η γνώμη των κατοίκων των Ιωαννίνων για τους Αλβανούς και τους Βορειοηπειρώτες στην Ελλάδα (Εμπειρική Έρευνα)», Επιστημονική Επετηρίδα του Παιδαγωγικού Τμήματος Δ.Ε., τ. 6, σ.92 και 95.

³¹ό.π.,σ.92-94.

απογύμνωση των ορεινών περιοχών» συμβάλλοντας έτσι στην οικονομική ανάκαμψη³².

Ο Καρύδης σε έρευνα που διεξήγαγε σε φοιτητές της Νομικής του ΔΠΘ το 1996, κατέδειξε πως σχεδόν το σύνολο (97%) του δείγματος θεωρεί ότι «η παρουσία των αλλοδαπών έχει αυξήσει την εγκληματικότητα» ενώ «ο «εγκληματίας μετανάστης» έχει ταυτιστεί με την εικόνα του «Αλβανού λαθρομετανάστη». Επιπλέον σύμφωνα με τα ερευνητικά του πορίσματα οι Αλβανοί αντιμετωπίζονται περισσότερο απορριπτικά σε σύγκριση με άλλους μετανάστες, είτε ως φιλοξενούμενοι, είτε ως συνεταίροι και έχουν τη μικρότερη αποδοχή (1,3%). Οι φοιτητές του δείγματος αποδίδουν την ύπαρξη ρατσισμού στην χώρα μας στη συμπεριφορά των μεταναστών και επιλέγουν τα κατασταλτικά μέτρα (αστυνόμευση και απέλαση) ως λύση του προβλήματος. Αναφορικά με τη πληροφόρηση του δείγματος για τα θέματα που αφορούν τους μετανάστες, αυτή αντλείται από τα ΜΜΕ, παρ' ό,τι αναγνωρίζεται πως η στάση τους είναι εχθρική απέναντι στους μετανάστες³³.

Ο Βούλγαρης και οι συνεργάτες κατέγραψαν σε ένα ευρύ δημογραφικό δείγμα κατά το χρονικό διάστημα από 20 Ιανουαρίου μέχρι 20 Φεβρουαρίου του 1993 στάσεις που διατρέχουν την κλίμακα από τη δυσπιστία και την ανησυχία ως την ξενοφοβία και την προκατάληψη. Η έρευνα κατέδειξε την απροθυμία για απονομή ίσων δικαιωμάτων στους μετανάστες, την εντύπωση ότι οι ξένοι «αποτελούν δημόσιο κίνδυνο» και την αίσθηση πως οι ξένοι είναι «πολλοί» και αυξάνουν την ανεργία στους Έλληνες. Συγκεκριμένα διαπιστώθηκε ότι μετά την αύξηση του αριθμού των ξένων στην Ελλάδα καταγράφονται ξενοφοβικές στάσεις οι οποίες υποσκελίζουν σταδιακά την ανεκτικότητα που χαρακτήριζε ως τώρα τους Έλληνες. Οι Έλληνες πολίτες θεωρούν ιδιαίτερα μεγάλο το πλήθος των ξένων, και η στάση τους κινείται από την ανησυχία και την επιφύλαξη έως την ξενοφοβία και την προκατάληψη, χωρίς όμως ακόμα να έχουν τοποθετήσει τον ξένο στη θέση του «αποδιοπομπαίου τράγου». «Η

³² Καρασαβόγλου Α., Μαδυτινός Δ., Νικολαΐδης Μ. και Κατσορίδας Δ., (1996), Ξένοι Εργάτες στο Νομό Καβάλας. Επιπτώσεις στην τοπική οικονομία και κοινωνία, Καβάλα, ΤΕΙ Καβάλας – Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας, σ. 29

³³ Καρύδης, Β. (1996). Η εγκληματικότητα των Μεταναστών..., ό.π., σσ.148 - 153.

εικόνα του ξένου προσωποποιείται σε άτομα του βαλκανικού χώρου και ειδικότερα στους μετανάστες από την Αλβανία». ³⁴

Η Μιχαλοπούλου με τους συνεργάτες της, σε έρευνα που διεξήγαγε στο χώρο της Μακεδονίας, κατέγραψε πως για τη πλειοψηφία της κοινής γνώμης, η παρουσία των ξένων δεν αποτελεί «ιδιαίτερα σημαντικό πρόβλημα». Ειδικότερα σύμφωνα με τα ερευνητικά της συμπεράσματα το δείγμα «χαρακτηρίζεται από στάσεις ανοχής» με εξαίρεση ένα μικρό τμήμα, το οποίο «εμφανίζει έντονη προκατάληψη και ξενοφοβία» ³⁵

Έρευνα που πραγματοποιήθηκε από τους Φραγκουδάκη και Δραγώνα, σε δείγμα εκπαιδευτικών, κατέδειξε αφενός πως «οι εκπαιδευτικοί, με ελάχιστες εξαιρέσεις, δεν βλέπουν να υπάρχει καμία θετική συνέπεια από την είσοδο στη χώρα αλλοεθνών από φτωχότερες χώρες, μεταναστών ή προσφύγων» αφετέρου πως «έντονη ξενοφοβία» δεν χαρακτηρίζει το δείγμα τους. Με βάση τα ερευνητικά δεδομένα που συγκέντρωσαν οι ερευνήτριες κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι για ένα σημαντικό μέρος των εκπαιδευτικών «η μετανάστευση δεν αντιμετωπίζεται ως ιστορικό φαινόμενο αλλά ως προβληματική κατάσταση». ³⁶

Εικόνα ξενοφοβίας και ρατσισμού στη χώρα μας παρουσιάζουν τα ευρήματα της πρώτης εθνικής θυματολογικής έρευνας που έλαβε χώρα το 2001. Το ελληνικό δείγμα καταλαμβάνει την πρώτη θέση μεταξύ των 15 χωρών της αντίστοιχης διεθνούς έρευνας όσον αφορά το αίσθημα ανασφάλειας και φόβου που εκφράζει, ενώ το 72% το δείγματος συμφωνεί ότι η αστυνομία πρέπει να γίνει πιο αυστηρή με τους μετανάστες ³⁷.

Στην ίδια κατεύθυνση κινείται και δημοσκόπηση που διενεργήθηκε το 2002 από το ΕΚΚΕ και το Πανεπιστήμιο της Θεσσαλίας ανάμεσα σε 2.100 νοικοκυριά στην Αττική. Τα ευρήματα της δημοσκόπησης κατέδειξαν ότι το 44% των ερωτηθέντων πίστευε ότι οι μετανάστες και οι αθίγγανοι θα έπρεπε να ζουν σε άλλες περιοχές, χωριστά από τους Έλληνες. Σε φτωχότερες γειτονιές όπως το Μενίδι και ο

³⁴ Βούλγαρης Γ., Δώδος Δ., Καφετζής Π., Λυριντζής Χ., Μιχαλοπούλου Κ., Νικολακόπουλος Η., Σπουρδαλάκης Μ. και Τσουκαλάς Κ., (1995), «Η πρόσληψη και η αντιμετώπιση του "Άλλου" στη σημερινή Ελλάδα. Πορίσματα Εμπειρικής Έρευνας», Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης, τ. 5, σσ. 84, 86 και 88

³⁵ Μιχαλοπούλου Αικ., Τσάρτας Π., Γιαννησοπούλου Μ., Καφετζής Π. και Μανώλογλου Ε., (1998), Μακεδονία και Βαλκάνια. Ξενοφοβία και Ανάπτυξη, Αθήνα, Εκδόσεις ΕΚΚΕ – Αλεξάνδρεια, σ.427

³⁶ Φραγκουδάκη Α. και Δραγώνα Θ. (επιμ.), (1997), «Τι είν' η πατρίδα μας;» Εθνοκεντρισμός στην Εκπαίδευση, Αθήνα, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, σσ. 278-280.

³⁷ Καρύδης Β. (2004) Το ζήτημα της δεύτερης γενιάς: Έγκλημα και Μετανάστευση. Στο Μ. Παύλου, & Δ. Χριστόπουλος (επιμ.), Η Ελλάδα της Μετανάστευσης: Κοινωνική συμμετοχή, δικαιώματα και ιδιότητα του πολίτη, Αθήνα: Κριτική, σ.60.

Ασπρόπυργος, όπου κατοικούν πολλοί μετανάστες, το 71% των Ελλήνων είπε ότι θα προτιμούσε να απομακρυνθούν σε άλλη περιοχή οι Αλβανοί και οι αθίγγανοι. Συνολικά, τα επίπεδα της έλλειψης ανεκτικότητας ήταν σαφώς υψηλότερα ανάμεσα στους Έλληνες με τα χαμηλότερα μορφωτικά επίπεδα και εισοδήματα³⁸.

2.2.2.3. Έρευνες για τη συμβολή των έντυπων ΜΜΕ στη διαμόρφωση ξενοφοβικών στάσεων

Τέλος όσον αφορά τον τρίτο θεματολογικό άξονα η σημασία των ΜΜΕ στην κατασκευή της κοινωνικής πραγματικότητας έχει υπάρξει αντικείμενο μελέτης εδώ και πολλά χρόνια. Παράλληλα η στερεοτυπική αναπαράσταση του μετανάστη που εμπλέκεται σε εγκληματικές ενέργειες επισημάνθηκε σε μελέτες που εστιάζουν στο λόγο των μέσων μαζικής επικοινωνίας³⁹. Οι μελέτες αυτές καταδεικνύουν τη συμμετοχή του λόγου των Μ.Μ.Ε. στην εγκληματοποίηση της κοινότητας των μεταναστών -μέσα από την κατασκευή και χρήση κοινωνικών κατηγοριών όπως για παράδειγμα η «λαθρομετανάστευση», «το οργανωμένο έγκλημα», «η υποβάθμιση των αστικών δημόσιων χώρων» με επακόλουθο την καλλιέργεια μιας κουλτούρας φόβου και ανασφάλειας⁴⁰.

Έρευνα των Mikrakis and Triandafyllidou κατά την περίοδο από τον Ιανουάριο του 1989 ως τον Φεβρουάριο του 1993 διερεύνησε τη στάση των εφημερίδων απέναντι στους μετανάστες, εστιάζοντας κυρίως στον τρόπο που αντιλαμβάνονται τη σχέση μεταξύ Ελλήνων και μεταναστών. Η ανάλυση αφορά δημοσιεύματα που «αναφέρονται στους “αλλοδαπούς” που έρχονται στην Ελλάδα και στη στάση του ελληνικού λαού απέναντί τους». Σύμφωνα με τα ερευνητικά πορίσματα εντοπίστηκαν πέντε θεματικές κατηγορίες:

1. (Απάνθρωπες) συνθήκες διαβίωσης και εργασίας.
2. Εκμετάλλευση και εκβιασμός των μεταναστών κατά την είσοδό τους στη χώρα.

³⁸ <http://www.athensnews.gr>, Athens News (2003) «Immigration and the Economy. Special supplement to Athens News», 7-03-2003

³⁹ Κωνσταντινίδου Χ., (2001), Κοινωνικές αναπαραστάσεις του εγκλήματος. Η εγκληματικότητα των Αλβανών μεταναστών στον αθηναϊκό Τύπο, Αθήνα-Κομοτηνή: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Παύλου, (2001), Οι «λαθρέμποροι του φόβου»: ρατσιστικός λόγος και μετανάστες στον τύπο μιας υποψήφιας μητρόπολης. Στο Α. Μαρβάκης, Δ. Παρσάνογλου & Μ. Παύλου (επιμ.) *Μετανάστες στην Ελλάδα*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

⁴⁰ Παύλου Μ. (2001), ό.π., σ.27

3. Αύξηση της βίας και της εγκληματικότητας εξαιτίας των παράνομων μεταναστών.
4. Αναφορά στην ελληνική καταγωγή ορισμένων κατηγοριών μεταναστών (ελληνοπόντιοι).
5. Πολιτικοποίηση του προβλήματος, με αναφορές στη δημιουργία φασιστικών ή ρατσιστικών κινήσεων και ακροδεξιών κομμάτων, αλλά και αντιρατσιστικών οργανώσεων. Συχνά οι αναφορές συμπληρώνονται με πληροφορίες για αντίστοιχες κινήσεις σε άλλες χώρες της Ευρώπης⁴¹.

Έρευνα της Κοίλιαρη για την εικόνα των οικονομικών μεταναστών συνολικά στο τύπο κατά τη περίοδο 1995-1996 κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η εικόνα του μετανάστη στο τύπο είναι αυτή του κακομοίρη και εκμεταλλευτή. Συγκεκριμένα:

- Οι μετανάστες θεωρούνται υπεύθυνοι για όποιες και όσες εγκληματικές πράξεις διαπράττονται.
- Ο όρος «Αλβανός» χαρακτηρίζει το σύνολο των οικονομικών μεταναστών στη χώρα, με εξαίρεση τους ομογενείς από την πρώην Σοβιετική Ένωση, γνωστούς ως «Ρωσοπόντιους».
- Ένας «λανθάνων ρατσισμός» διαπερνά τα δημοσιεύματα που μπορούν να διακριθούν μόνο από έναν υποψιασμένο αναγνώστη.
- Ανάμεσα στους τίτλους των δημοσιευμάτων και το περιεχόμενό τους παρατηρείται αναντιστοιχία, αφού οι πρώτοι χαρακτηρίζονται από σοβαρότητα, ενώ το δεύτερο περιέχει ανεξακρίβωτες πληροφορίες ή εικασίες.
- Τα περισσότερα δημοσιεύματα αναφέρονται άμεσα ή έμμεσα σε απειλή για τις αξίες, τους στόχους ή τον πολιτισμό της ελληνικής κοινωνίας.
- Τα γεγονότα περιγράφονται από την ματιά της ελληνικής πλειοψηφίας, ενώ οι ειδήσεις για την εγκληματικότητα των μεταναστών επαναλαμβάνονται από τις περισσότερες εφημερίδες, και η αρνητική άποψη προς αυτές είναι συντριπτικά μεγαλύτερη.
- Ο κοινωνικός ρατσισμός υποβαθμίζεται, ενώ η στάση της ελληνικής κοινωνίας δεν συζητείται, παρά μόνο καταγράφονται οι ξενοφοβικές τάσεις.

Έρευνα της Μοσχοπούλου που εστιάζει στον ημερήσιο Τύπο (*Τα Νέα* και *Απογευματινή*) και καλύπτει ολόκληρη τη δεκαετία του 1990, ενώ είναι η μόνη που συνδυάζει ποιοτική και ποσοτική ανάλυση περιεχομένου αναφέρεται στο ζήτημα της εγκληματικότητας των μεταναστών, όπου η συγκρότηση μιας νέας «εγκληματικής κατηγορίας» «με τυπικούς δράστες, τυπικά θύματα και τυπικές συμπεριφορές,

⁴¹ Mikrakis A. and Triandafyllidou A., (1994), «Greece: the "others" within», Social Science Information, vol. 33, no. 4, σσ. 787-805.

διακρίνεται από τη γενικότερη εικόνα της εγκληματικότητας», Η έρευνα καταλήγει στα εξής κυριότερα συμπεράσματα:

- Η αναπαράσταση της εγκληματικότητας των μεταναστών, η οποία παράγεται ή αναπαράγεται από τον Τύπο, είναι αποσπασματική και μεροληπτική.
- Οι εφημερίδες προάγουν στην κοινή γνώμη μια αρνητική στερεοτυπική εικόνα, με βλαπτικές συνέπειες τόσο στη χάραξη και εφαρμογή της αντεγκληματικής πολιτικής όσο και ευρύτερα, στην κοινωνική συμβίωση στο πλαίσιο της νέας πολυ-πολιτισμικής πραγματικότητας .
- Η τάση των δύο εφημερίδων να υπερ-προβάλλουν την εγκληματική δραστηριότητα των μεταναστών γενικά αναπαράγει τη σύνδεση των εννοιών «(λαθρο)μετανάστης» - «εγκληματίας» και προωθεί τη σύνδεση αυτή στην αντίληψη του αναγνωστικού κοινού .
- Η εφημερίδα «Απογευματινή» εμφανίζεται να υιοθετεί με περισσότερη ευκολία αρνητική στάση έναντι των μεταναστών σε σχέση με την εφημερίδα «Τα Νέα», χωρίς όμως η διαφοροποίηση αυτή να κινείται σύμφωνα με τα αναμενόμενα στην αρχή της έρευνας επίπεδα.
- Δεν διαπιστώνεται ένταση της αρνητικής αναπαράστασης προς το τέλος της δεκαετίας. (...) ⁴²

Ο Β. Βαμβακάς με σκοπό τη διερεύνηση της συμβολής των ΜΜΕ στην ανασυγκρότηση της «απειλητικής εικόνας» του ξένου, όπως « φαντάζει στα μάτια» της κυρίαρχης συλλογικής ταυτότητας σαν ένας αντιπαρατιθέμενος συμβολικός πόλος» ανέλυσε τα δημοσιεύματα του ημερήσιου Τύπου της περιόδου 1991-1995 που αναφέρονται στο «πρόβλημα της μετανάστευσης» επιχειρεί να εστιάσει στη συμβολή. Ο συγγραφέας αναλύοντας τους τίτλους των δημοσιευμάτων, διαπιστώνει πως «οι Αλβανοί υπάρχουν μόνο μέσα στο στιγματισμό τους», στο βαθμό που εμφανίζονται ως «εισβολείς», οι οποίοι «επιδιώκουν την υπονόμευση και διάβρωση της κοινωνικής συνοχής (...), βάζοντας σε κίνδυνο την πληρότητα του ελληνικού κράτους» ⁴³ .

Η Κωνσταντινίδου με στόχο τη διερεύνηση του πλαισίου μέσα στο οποίο κινείται η προβληματική και επιχειρηματολογία του αθηναϊκού Τύπου ως προς το φαινόμενο της εγκληματικότητας των οικονομικών μεταναστών» ανέλυσε

⁴² Μοσχοπούλου Α.,(2005), Η εγκληματικότητα των μεταναστών. Απεικόνιση του φαινομένου στον απογευματινό Τύπο 1990-1999, Αθήνα – Κομοτηνή: Εκδόσεις Σάκκουλα,σσ.450 -452.

⁴³ Βαμβακάς Β., (1997), «Αλβανοί μετανάστες στον ημερήσιο τύπο: Αναπαραστάσεις της λαθραίας ύπαρξης», Δοκιμές, τ. 5, σ.9,10,13,14.

δημοσιεύματα με συναφή θέματα χρησιμοποιώντας ως μέθοδο ανάλυσης τη θεματική ανάλυση περιεχομένου, δηλαδή η συστηματική περιγραφή και ταξινόμηση του ρητού περιεχομένου των επιλεγμένων δημοσιευμάτων. Η έρευνα αναφέρεται στην «κοινωνική κατασκευή της πραγματικότητας» από τον Τύπο και εστιάζει στον τρόπο με τον οποίο προβάλλεται η «εγκληματικότητα των Αλβανών», διαμορφώνοντας σταδιακά το στερεότυπο του Αλβανού εγκληματία. Παράλληλα η ανάλυση, σε μεγάλο βαθμό, αφορά τις ομοιότητες και τις διαφορές μεταξύ «συντηρητικού» και «προοδευτικού» τύπου. Σύμφωνα με τα ερευνητικά δεδομένα προκύπτουν τα εξής:

- Τόσο οι ερωτήσεις που θέτει όσο και οι απαντήσεις που δίνει ο αθηναϊκός Τύπος νομιμοποιούν και αναπαράγουν την κυρίαρχη ιδεολογία για το έγκλημα και τον κοινωνικό έλεγχο συμβάλλοντας κατ' αυτό τον τρόπο στην αναπαραγωγή της κοινωνικής συναίνεσης .
- Η ξеноφοβία και ο ρατσισμός αναπαρίστανται κυρίως ως αποτέλεσμα της αύξησης της εγκληματικότητας (και των Αλβανών).
- Ο «προοδευτικός» Τύπος δεν «ανατρέπει την εικόνα της κοινωνικής απειλής από την αυξανόμενη εισαγόμενη εγκληματικότητα, αλλά ενσωματώνει “φιλελεύθερα” αιτήματα επίλυσης των προβλημάτων που έχουν προκύψει από τη λαθρομετανάστευση» ⁴⁴.

⁴⁴ Κωνσταντινίδου Χ., (2001), ό.π.,σσ.92, 96,97.

3. ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

3.1. Γενικά

Επιχειρώντας να εντάξουμε σε ένα κοινό πλαίσιο τα θεωρητικά σχήματα «κοινωνικές αναπαραστάσεις», «στάσεις», «κατηγοριοποίηση», «στερεότυπα» μπορούμε να καταλήξουμε στα εξής:

Στα πλαίσια της ανθρώπινης επικοινωνίας υπάρχει μια διαρκής αλληλεπίδραση μεταξύ των κοινωνικών αναπαραστάσεων και στάσεων. Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις συμβάλλουν στη διαμόρφωση και στη συνεχή αναπροσαρμογή των στάσεων του ατόμου, μέσα από τη διφυή τους υπόσταση δηλαδή τόσο της εικόνας τους όσο και της σημασίας που αποδίδεται σ' αυτήν. Μέσω του συστήματος κατηγοριοποίησης⁴⁵, το οποίο αποτελεί, αφενός κύριο συστατικό των κοινωνικών αναπαραστάσεων, αφετέρου προέκταση του φαινομένου των στάσεων (η γνωστική ενέργεια της κατηγοριοποίησης χαρακτηρίζει την ανθρώπινη νόηση στο σύνολό της) τα άτομα επιτυγχάνουν τα εξής: α) Να κατανοήσουν τον κόσμο που τα περιβάλλει και να τον ιδιοποιηθούν β) Να ταξινομήσουν γεγονότα, αντικείμενα, ανθρώπους, ομάδες σε κατηγορίες, διευκολύνοντας κατ' αυτό τον τρόπο την επικοινωνία και την συμπεριφορά τους μέσα στα πλαίσια των διομαδικών σχέσεων. Τέλος η δημιουργία κοινωνικών στερεοτύπων, που αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα κατηγοριοποίησης ενεργοποιείται από τις κοινωνικές αναπαραστάσεις με σκοπό να λειτουργήσει ως δικαιολόγηση ορισμένης συμπεριφοράς μιας ομάδας απέναντι σε εξω-ομάδες. Έτσι αναγνωρίζουμε θετικά χαρακτηριστικά στην εικόνα του εαυτού μας και αρνητικά στην συμπεριφορά του ξένου, η οποία όμως ερμηνεύεται σύμφωνα με το δικό μας πολιτισμό.⁴⁶

Πάντως δεν υπάρχει ένας μεμονωμένος παράγοντας που να μπορεί να εξηγήσει τις στάσεις και τις αντιλήψεις απέναντι στους μετανάστες, καθώς και την αποτελεσματικότητα των ΜΜΕ τόσο στη διαμόρφωση όσο και στην αλλαγή της κοινής γνώμης. Κατά συνέπεια οι ερευνητές του φαινομένου συχνά υιοθετούν τις θεωρίες των Στάσεων, που αποτελούν ένα από τα πρώτα έργα της κοινωνικής ψυχολογίας και βασίζονται στην ανάλυση των κοινωνικών φαινομένων από την πλευρά του ατόμου, καθώς επίσης τη «Θεωρία της Πραγματικής Σύγκρουσης»

⁴⁵ Δ.Γεώργας,...ό.π. σ.202

⁴⁶ ό.π., σ. 212

(Realistic Conflict Theory), η οποία επικεντρώνεται στις υλικές-πραγματιστικές διαστάσεις της σύγκρουσης μεταξύ γηγενούς και ξένου πληθυσμού, και τη «Θεωρία της Κοινωνικής Ταυτότητας» (Social Identity Theory), η οποία επικεντρώνεται κυρίως στο «συμβολικό» πεδίο .

3.2. Οι Θεωρίες των Στάσεων

3.2.1. Οι Συμπεριφοριστικές Θεωρίες των Στάσεων

Το θέμα τόσο της εκμάθησης των στάσεων όσο και της αλλαγής τους απασχόλησε τις συμπεριφοριστικές θεωρίες των στάσεων, οι οποίες επιχείρησαν να ερμηνεύσουν τη μάθηση, τη διαμόρφωση των στάσεων με βάση την επίδραση που ασκεί το περιβάλλον στο άτομο.

Οι συμπεριφοριστικές θεωρίες ή αλλιώς θεωρίες της μάθησης ορίζουν τη στάση ως μια απλή συνήθεια που διαμορφώνεται από το άμεσο περιβάλλον του ατόμου με βάση τις αρχές της μάθησης. Κύριες έννοιες των θεωριών της μάθησης αποτελούν η σύνδεση, η ενίσχυση και η μίμηση.

Ο όρος σύνδεση⁴⁷ εννοεί πως όταν δύο ερεθίσματα βρίσκονται στον ίδιο χρόνο- χώρο, αναπτύσσεται στον οργανισμό μια σύνδεση μεταξύ των δύο ερεθισμάτων με αποτέλεσμα τη δημιουργία μιας θετικής ή αρνητικής στάσης απέναντι σ' αυτό. Ο καθοριστικός ρόλος των ΜΜΕ στη σύνδεση δύο ερεθισμάτων με επακόλουθο τη δημιουργία μιας στάσεως αναδεικνύεται από το παράδειγμα του Έλληνα κοινωνικού Ψυχολόγου Γεώργα: Αναφέρεται σε μια σκηνή στη τηλεόραση, στην οποία παρουσιάζεται ένας γνωστός ηθοποιός να καπνίζει, λέγοντας πόσο απολαμβάνει μια συγκεκριμένη μάρκα τσιγάρων. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να δημιουργηθεί μια σύνδεση ανάμεσα στην εικόνα του συγκεκριμένου ηθοποιού και της λέξης «τσιγάρο». Το συναισθηματικό στοιχείο της στάσης, (δηλαδή τα χαρακτηριστικά που αποδίδουμε στον ηθοποιό που θαυμάζουμε) είναι θετικό με αποτέλεσμα τόσο η λέξη, όσο και η εικόνα του τσιγάρου να αποκτούν τα θετικά χαρακτηριστικά του ηθοποιού. Η σύνδεση μεταξύ των δύο ερεθισμάτων θα ενισχυθεί από την επανάληψη της διαφήμισης⁴⁸. Επόμενο στάδιο στη συγκεκριμένη περίπτωση αποτελεί η σύνδεση του ερεθίσματος «τσιγάρο» με την αντίδραση, τη στάση προς το τσιγάρο. Η απλή εμφάνιση δηλαδή δύο ερεθισμάτων στο παρακείμενο χώρο-χρόνο αρκεί για να δημιουργήσει μια σύνδεση ανάμεσά τους, η οποία περαιτέρω θα έχει ως συνέπεια τη δημιουργία είτε θετικής είτε αρνητικής

⁴⁷ Ο όρος εισήχθη από τον Αμερικανό Συμπεριφοριστή E.L.,Thorndike, από το βιβλίο Γεώργας Δ. (χ.χ), Κοινωνική Ψυχολογία, Τόμος Α', χ.τ., χ.ε., σ.147

⁴⁸ Γεώργας Δ., ό.π.,σ. 149.

στάσης αναφορικά με το ζήτημα αυτό. Από την άλλη πλευρά η μάθηση θα εξαρτηθεί από ακόμη μια παράμετρο, την ενίσχυση, η οποία είτε με φυσιολογική μορφή (νερό, τροφή κ.λ.π.), είτε με κοινωνική μορφή (φιλί μητέρας, το «όχι» του πατέρα κ.λ.π.) αποτελεί το αποφασιστικό στοιχείο που θα συνδέσει την αντίδραση με το ερέθισμα⁴⁹.

Οι κυριότερες μορφές μάθησης είναι η κλασική εξαρτημένη μάθηση, η συντελεστική μάθηση, η παρατήρηση και μίμηση προτύπων, και η γνωστική μάθηση. Ειδικότερα:

α) Η κλασική εξαρτημένη μάθηση (classical conditioning) είναι το είδος μάθησης κατά την οποία ο ζων οργανισμός με βάση τις αντανakλαστικές κινήσεις μαθαίνει να αντιδρά σε ερεθίσματα, που πριν ήταν ουδέτερα.⁵⁰ Η μελέτη αυτής της μάθησης άρχισε στις αρχές του αιώνα μας με τα πειράματα του Ρώσου φυσιολόγου Ivan Pavlov και συστηματοποιήθηκε μετά το 1920 με βάση τις θεωρητικές μελέτες και τις πειραματικές έρευνες που πραγματοποίησε ο ιδρυτής του συμπεριφορισμού Jonh Watson.⁵¹

β) Η συντελεστική μάθηση (operant conditioning) είναι μια άλλη βασική μορφή μάθησης, την οποία μελέτησε ο B.F. Skinner, αφού συνδύασε τις απόψεις του μεγάλου Αμερικανού Ψυχολόγου E.L. Thorndike «για το νόμο του αποτελέσματος» (Law of effect) με μια σειρά δικών του εμπειρικών δεδομένων μακράς διάρκειας. Σύμφωνα με τη συντελεστική μάθηση ο οργανισμός από την αρχικά τυχαία συμπεριφορά του, υιοθετεί και εκτελεί εκείνες τις συμπεριφορές οι οποίες οδηγούν σε επιθυμητά αποτελέσματα (δηλαδή στις συμπεριφορές που αμείβονται). Τα επιθυμητά αποτελέσματα είναι ερεθίσματα-γεγονότα, που έχουν ως στόχο τους την ικανοποίηση βιολογικών και κοινωνικών αναγκών του οργανισμού (π.χ. τροφή, νερό, δημόσιος έπαινος, κοινωνική επιδοκιμασία) και ονομάζονται ενισχυτές. Ολόκληρη η ανακυκλούμενη διαδικασία «Αντίδραση => Ενισχυτής => Αντίδραση => Ενισχυτής» ονομάζεται ενίσχυση και μπορεί να είναι είτε θετική (ευχάριστο ερέθισμα- γεγονός), είτε αρνητική (δυσάρεστο ερέθισμα- γεγονός)⁵².

γ) Η παρατήρηση και μίμηση προτύπων- κοινωνική μάθηση (social learning) είναι μια τρίτη μαθησιακή διαδικασία που μελετήθηκε από τον Albert Bandura και τους συνεργάτες του. Ο Bandura επιχειρεί να ερμηνεύσει τη μάθηση, τη διαμόρφωση των στάσεων με βάση την επίδραση που έχει το περιβάλλον πάνω στο άτομο. Κατά την άποψη του η μάθηση συμβαίνει χωρίς να είναι απαραίτητο να προβεί το ίδιο το άτομο στην εκτέλεση της αντίδρασης /ή και να λαμβάνει με άμεσο τρόπο κάποια ενίσχυση, αλλά απλά μέσα από τη παρατήρηση και τη μίμηση της συμπεριφοράς

⁴⁹ Γεώργας Δ., ...ό.π.,σ.149.

⁵⁰ Παρασκευόπουλος Ι.(1988), Κλινική Ψυχολογία, Αθήνα: χ.έ.,σ.66

⁵¹ ό.π., σ.64

⁵² Παρασκευόπουλος Ι., ό.π., σσ.70-71

των άλλων. Τα πειραματικά ευρήματα του Bandura ανέδειξαν ότι η συμπεριφορά του ατόμου είναι συνάρτηση παρατήρησης προτύπων (συμβολική μίμηση) και της ανταπόκρισης (του είδους της ενίσχυσης), που η μιμητική εκτέλεση της πρότυπης συμπεριφοράς συναντά στο περιβάλλον. Επιπλέον έθεσαν το πρόβλημα του ρόλου που παίζει η τηλεόραση στην ανθρώπινη βία και επιθετικότητα.

Η συγκεκριμένη μαθησιακή διαδικασία υποστηρίζοντας ότι η μάθηση συμβαίνει απλώς με την παρατήρηση της συμπεριφοράς των άλλων, τονίζει την αναγκαιότητα για την ορθή διαπαιδαγώγηση των παιδιών της συμπεριφοράς πρωτίστως των γονέων και των άλλων σημαντικών προσώπων στο περιβάλλον των παιδιών κατά τον επιθυμητό τρόπο⁵³.

3.2.2. Η λειτουργική θεωρία των στάσεων

Η λειτουργική θεωρία των στάσεων αναπτύχθηκε από τον Katz⁵⁴ και τους συνεργάτες του και έχει ως στόχο να απαντήσει στις ερωτήσεις, γιατί το άτομο έχει ορισμένες στάσεις και ποιες ανάγκες του ατόμου ικανοποιούνται από τις στάσεις του. Ο Katz θεωρεί ότι οι λειτουργικές ρόλοι των στάσεων είναι τέσσερις:

i) Ο ωφελιμιστικός ή προσαρμοστικός ρόλος του ατόμου, ο οποίος έχει ως στόχο την αποφυγή δυσάρεστων συναισθηματικών καταστάσεων και κατά συνέπεια την αναζήτηση θετικών ενισχύσεων από τους άλλους και την αποφυγή των αρνητικών.

ii) Ο γνωστικός ρόλος των στάσεων, ο οποίος ικανοποιεί τις ανάγκες του ατόμου να διατηρεί μια οργανωμένη, σταθερή και νοερή αντίληψη του περιβάλλοντος του. Δηλαδή πολλές στάσεις του ατόμου διαμορφώνονται εξαιτίας της περιέργειάς του, η οποία τον ωθεί να κατανοήσει το περιβάλλον, χωρίς να ικανοποιούν κάποιες συγκεκριμένες προσωπικές ή κοινωνικές του ανάγκες.

iii) Ο λειτουργικός ρόλος των στάσεων είναι αυτών ως προέκταση των αξιών του ατόμου. Σύμφωνα με το Φρόυντ το εγώ αποτέλεσε το επίκεντρο της αυτοσυνειδησίας, η οποία στηρίζεται σε ορισμένες ακράδαντες αξίες ή αρχές. Για παράδειγμα οι αξίες μας ως προς τη σημασία που έχει ο θεσμός του γάμου ενδέχεται να έχει προεκτάσεις ως προς τη στάση μας απέναντι στο διαζύγιο, το σεβασμό των παιδιών για τους γονείς κ.λ.π..

iv) Τέλος ο τέταρτος λειτουργικός ρόλος των στάσεων αναφέρεται στους μηχανισμούς άμυνας του εγώ (του Φρόυντ), οι οποίοι σύμφωνα με την ψυχανάλυση έχουν ως στόχο τη μείωση του άγχους ή των τύψεων συνειδήσεως που συνοδεύουν την απειλή του εγώ.

⁵³ Παρασκευόπουλος Ι., ό.π., σσ.76-78

⁵⁴ Katz, D. (1960), The functional approach to the study of attitudes. *Public Opinion Quarterly*, 24 163-204 και Katz, D. και Stotland, E. A preliminary statement to a theory of attitude structure and change, στο σύγγραμμα του S. Koch. *Psychology* (1959), A study a science. Τόμ.3. New York: McGraw-Hill

3.2.3. Η Θεωρία της γνωστικής συνέπειας των στάσεων

Η Θεωρία της γνωστικής συνέπειας των στάσεων αναπτύχθηκε από τον Heider⁵⁵ και αναφέρεται κυρίως στο γνωστικό και συναισθηματικό στοιχείο των στάσεων. Οι βασικές αρχές της θεωρίας προέρχονται από την αρχή της μορφής, σύμφωνα με την οποία τα γνωστικά αντικείμενα τείνουν να γίνουν αντιληπτά ως ένα όλον ή ως «καλή μορφή» παρά την ύπαρξη ελλείψεων, ατελειών, ή δυσαρμονιών των επιμέρους στοιχείων. Σύμφωνα με τον Heider, όταν δύο στοιχεία γίνονται αντιληπτά εξαιτίας της ομοιότητας ορισμένων χαρακτηριστικών τους ή κάποιου συσχετισμού τους, τότε έχουν ως αποτέλεσμα την ενοποίηση και κατάταξή τους στην ίδια γνωστική κατηγορία. Επομένως ως προς το γνωστικό στοιχείο, κύριο χαρακτηριστικό είναι ότι τα δύο στοιχεία εντάσσονται στην ίδια κατηγορία, ενώ ως προς το συναισθηματικό στοιχείο, το κύριο χαρακτηριστικό είναι ότι το άτομο προβαίνει σε αξιολόγηση των στοιχείων με βάση θετικά ή αρνητικά χαρακτηριστικά (π.χ. συμφωνώ – διαφωνώ, μου αρέσει- δεν μου αρέσει). Συμπερασματικά με βάση τη θεωρία του Heider, όταν υπάρχει συνέπεια μεταξύ των στοιχείων η οργάνωση των στάσεων είναι ισοροπημένη, ενώ στην αντίθετη περίπτωση, δηλαδή όταν δεν υπάρχει συνέπεια μεταξύ των στοιχείων, τότε δεν υπάρχει και γνωστική ισορροπία με αποτέλεσμα το άτομο να αναζητά την εξισορρόπηση, την «καλή μορφή» .

3.2.4. Η Θεωρία της γνωστικής ασυμφωνίας

Η Θεωρία της γνωστικής ασυμφωνίας, που ανέπτυξε ο Festinger αναφέρεται σε καταστάσεις ασυμφωνίας μεταξύ των γνωστικών στοιχείων των στάσεων καθώς και ασυμφωνίας ανάμεσα στη στάση και στη συμπεριφορά. Αναλυτικότερα κατά πρώτον η θεωρία αναφέρεται στη διευκρίνιση της ψυχολογικής κατάστασης του ατόμου, μετά την επιλογή της στάσης του με σκοπό τη μείωση των συναισθημάτων του και την ένταση που συνοδεύουν την ανισορροπία. Κατά δεύτερον αναφέρεται στην ψυχολογική κατάσταση στην οποία βρίσκεται το άτομο, το οποίο εξαναγκάστηκε από τους άλλους να συμπεριφερθεί με τρόπο που αντίκειται στις στάσεις του⁵⁶.

Στην πρώτη περίπτωση, όταν δηλαδή το άτομο επιλέγει μια από τις δύο αντικρουόμενες στάσεις του, έχει παρατηρηθεί ότι οι μετέπειτα δικαιολογίες λειτουργούν με ασυνείδητο τρόπο, έχοντας ως σκοπό τους την υποστήριξη της αυτοπροστασίας του εγώ του ατόμου, εξαιτίας της απειλής, που προήλθε από την αλλαγή της στάσεως. Το γεγονός αυτό συμφωνεί με την άποψη του Festinger, ότι η επιλογή μιας από τις δύο στάσεις έχει ως αποτέλεσμα τη μείωση της έντασης, που συνδέεται με τη γνωστική ασυμφωνία. Στην δεύτερη περίπτωση, δηλαδή όταν το άτομο δέχεται να αλλάξει τη συμπεριφορά του σύμφωνα με τον Festinger η

⁵⁵ Heider, F (1946), Attitudes and cognitive organization . Journal of psychology, 21, 107-112.

⁵⁶ Festinger, L.A. (1957) theory of cognitive dissonance. Evanston, IL.: Row, Peterson.

ασυνέπεια που υπάρχει ανάμεσα στη δηλωμένη συμπεριφορά του ατόμου και του εξαναγκασμού που προέρχεται από τις συνθήκες της ζωής του να αλλάξει στάση, δημιουργεί την κατάσταση της γνωστικής ασυμφωνίας. Επειδή λοιπόν το άτομο επιδιώκει μια κατάσταση γνωστικής συμφωνίας, από τη στιγμή που δεν μπορεί να αρνηθεί τη συμπεριφορά του που άλλαξε, (η εκφραζόμενη συμπεριφορά τον δεσμεύει), αλλάζει τη στάση του. Πειραματικά ευρήματα του Festinger και Carlsmith που αφορά τις περιπτώσεις που μια αμοιβή είναι αιτία της γνωστικής ασυμφωνίας επιβεβαίωσαν την αλλαγή της αρχικής στάσεως της πειραματικής ομάδας⁵⁷.

3.3. Οι Θεωρίες « της Πραγματικής Σύγκρουσης» (Realistic Conflict Theory) και της Κοινωνικής Ταυτότητας» (Social Identity Theory)

Οι στάσεις και αντιλήψεις απέναντι στους μετανάστες διακρίνονται σε δύο ομάδες. Η πρώτη ομάδα αναφέρεται στις οικονομικές επιπτώσεις της μετανάστευσης, ενώ η δεύτερη παραπέμπει στις κοινωνικο-εθνοτικο-πολιτισμικές επιπτώσεις της τελευταίας (όπως ο γηγενής πληθυσμός τις εκλαμβάνει). Οι παραπάνω ομάδες αντιστοιχούν στις εξής δύο θεωρητικές προσεγγίσεις του ζητήματος :

α) τη «Θεωρία της Πραγματικής Σύγκρουσης» (Realistic Conflict Theory), η οποία επικεντρώνεται στις επιπτώσεις που επιφέρει ο ανταγωνισμός μεταξύ διαφόρων κοινωνικών ομάδων που έχουν ως στόχο τη διεκδίκηση και κατάκτηση οικονομικών πόρων, εξουσίας ή και κοινωνικής υπόστασης (status). Εξετάζονται δηλαδή οι υλικές-πραγματιστικές διαστάσεις της σύγκρουσης μεταξύ γηγενούς και ξένου πληθυσμού.

β) τη «Θεωρία της Κοινωνικής Ταυτότητας» (Social Identity Theory), η οποία επικεντρώνεται κυρίως στο «συμβολικό» πεδίο. Η διαδικασία μέσω της οποίας η κοινωνική ομάδα προσδιορίζει και δυναμώνει τα χαρακτηριστικά της, πραγματοποιείται μέσα από την απόδοση αφενός θετικών χαρακτηριστικών στα μέλη της και αφετέρου στην απόδοση αρνητικών χαρακτηριστικών στα μέλη των άλλων κοινωνικών-εθνοτικών ομάδων. Έτσι η συνοχή και η επιβίωση των κοινωνικών ταυτοτήτων διασφαλίζεται από τη πολιτισμική ομοιογένεια και τη σημασία της διατήρησής της.

Το Ευρωπαϊκό Κέντρο για την Παρακολούθηση του Ρατσισμού και της Ξενοφοβίας (EUMC) μέσα από τη σύνθεση των δύο παραπάνω θεωρητικών

⁵⁷ Festinger, L. Carlsmith, J.M. Cognitive consequences of forced compliance. Journal of Abnormal and Social Psychology, 1959, 58, 203-210.

προσεγγίσεων κατέληξε σε μια περιεκτική θεώρηση των παραγόντων, καναλιών και μηχανισμών μέσω των οποίων αναπτύσσεται η ξενοφοβία⁵⁸:

«ο ανταγωνισμός, τόσο σε ατομικό όσο και σε συλλογικό επίπεδο, είναι σε θέση να ενισχύσει τους μηχανισμούς κοινωνικής ταύτισης και αντιταύτισης, επακόλουθο αποτέλεσμα των οποίων αποτελεί ο εθνοτικός αποκλεισμός⁵⁹».

Η παραπάνω προσέγγιση υιοθέτησε σε μεγαλύτερο βαθμό μια πραγματιστική ερμηνεία των φαινομένων ξενοφοβίας και ρατσισμού, εφόσον τα ¾ των υποθέσεων, που διατύπωσε αφορούν άμεσα τα φαινόμενα εθνοτικού ανταγωνισμού, ενώ καταλόγισε δευτερεύοντα ρόλο στις κοινωνικο-πολιτισμικές διαστάσεις του ζητήματος. Κατά συνέπεια μέσα από την συγκεκριμένη προσέγγιση μετριάζεται η ευρύτητα καθώς και οι επιδράσεις των συμβολικών παραγόντων, όπως της εθνικής ταυτότητας, σχετικά με τη διαμόρφωση των στάσεων και αντιλήψεων απέναντι στους μετανάστες.

Ειδικότερα, επισημαίνεται το γεγονός ότι οι επιμέρους συνέπειες των οικονομικών και ευρύτερων κοινωνικο-πολιτισμικών παραγόντων της ξενοφοβίας αποτελούν συνάρτηση ιστορικών, πολιτικών, θεσμικών, κοινωνικών, γεωγραφικών, και πολιτισμικών στοιχείων του κάθε κράτους, γεγονός που αποτυπώνεται στη μεγάλη ποικιλία των μοντέλων πολιτικών εργασιακής, κοινωνικής και νομικής ενσωμάτωσης τα οποία απαντώνται στα διάφορα κράτη μέλη της Ε.Ε.

Συμπερασματικά διαπιστώνεται ότι η μελέτη των στάσεων και αντιλήψεων απέναντι στους μετανάστες είναι υποχρεωμένη να λάβει υπόψη της τις ιδιαιτερότητες που εμφανίζει κάθε χώρα/περιοχή στην οποία διεξάγεται.

3.4 Επισκόπηση Διεθνούς Εμπειρικής Βιβλιογραφίας

Η εξέταση της διεθνούς εμπειρικής βιβλιογραφίας για τον επιμέρους ρόλο που ασκούν οι οικονομικοί και πολιτισμικοί παράγοντες στη διαμόρφωση της ξενοφοβίας σε γενικά πλαίσια επιβεβαιώνει τη συνύπαρξη των δύο θεωρητικών μοντέλων, αναδεικνύοντας κάποιες φορές την υπεροχή των οικονομικών παραγόντων έναντι των κοινωνικών, και κάποιες αντίστροφα⁶⁰

⁵⁸ EUMC, 2004, «Majority populations' attitudes towards migrants and minorities – Report 1, Overview of theories, hypotheses and results of majorities towards minorities» στο <http://www.eumc.eu.int/>

⁵⁹ Η έννοια «εθνοτικός αποκλεισμός» περιλαμβάνει όλες τις μορφές έκφρασης του φαινομένου της προκατάληψης και διάκρισης απέναντι στους μετανάστες (βλέπε EUMC (2004)..ό.π.

⁶⁰ O'Rourke K., Sinnott R., (2004) «The Determinants of Individual Attitudes Towards Immigration», Trinity College Dublin, Department of Economics, Papers, Mayda A.M. (April 2004), «Who is Against Immigration? A Cross-Country Investigation of Individual Attitudes Towards Immigrants», Institute for the

Η προσέγγιση των Citrin και Sides και του Luedkte⁶¹, προβάλλει τους κοινωνικούς, πολιτισμικούς και εθνικούς παράγοντες στις χώρες της Ε.Ε. και τις επιπτώσεις τους στη διαμόρφωση και άσκηση πολιτικής σε θέματα εξάλειψης της ξеноφοβίας αποτελώντας σταθμό για την εξάπλωση της τελευταίας στην Ε.Ε. Η συγκεκριμένη προσέγγιση πηγάζει από μια σειρά αξιολογών παρατηρήσεων, που συνοψίζονται ως εξής:

α) το έθνος αποτελεί αντικείμενο έντονης πίστης και υποταγής για ένα σπουδαίο μέρος του πληθυσμού των σύγχρονων κοινωνιών.

β) Η εθνική ταυτότητα αποτελεί παράγοντα ανάπτυξης της ξеноφοβίας, κυρίως όταν η τελευταία προσδιορίζεται σε εθνικούς όρους και τονίζει την πολιτισμική ομοιογένεια του γηγενούς πληθυσμού.

Οι παραπάνω ερευνητές υπογραμμίζουν ιδιαίτερα το ρόλο της πληροφόρησης και της γνώσης του πληθυσμού μιας χώρας σχετικά με τον ακριβή αριθμό μεταναστών της. Κατά την άποψή τους η απουσία επίσημων δεδομένων για το θέμα αυτό έχει συχνά ως συνέπεια την υπερεκτίμηση του εν λόγω αριθμού καθώς και την ενίσχυση του αισθήματος απειλής, την οποία προξενεί η παρουσία τους απέναντι στο γηγενή πληθυσμό. Οι Citrin και Sides επιχειρώντας από τη μετανάλυση των αποτελεσμάτων της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας, να εξακριβώσουν τους παράγοντες, που προσδιορίζουν τις στάσεις και τις αντιλήψεις απέναντι στους μετανάστες στην Ε.Ε. κατέληξαν στα εξής συμπεράσματα:

- Οι στάσεις και αντιλήψεις δε σχετίζονται ούτε με τα δημογραφικά (αριθμός μεταναστών), ούτε με τα οικονομικά χαρακτηριστικά των κρατών.
- Οι στάσεις και αντιλήψεις συνδέονται κυρίως με κοινωνικο-ψυχολογικούς παραγόντες σε ατομικό επίπεδο (αριθμό μεταναστών, πολιτισμική και εθνική ταυτότητα, «οικονομική αγωνία, συμμετοχή σε κοινωνικές ομάδες με καθορισμένες στάσεις απέναντι στους μετανάστες καθώς και γενικότερη εμπιστοσύνη σε άλλα πρόσωπα).
- Η σχέση ανάμεσα στην επιθυμία του γηγενούς πληθυσμού για διατήρηση της πολιτισμικής του ομοιογένειας και η εναντίωση στο

Study of Labor (IZA), Discussion Paper No.1115, Bilal S., Grether J-M., de Melo J., (2001) "Determinants of Attitudes Towards Immigration: A trade theoretic approach", Center for Economic Policy Research, Discussion Paper No 1877.

⁶¹ Citrin J., Sides J., "Public Opinion about Immigration: The role of identities, Interests and Information", forthcoming British Journal of Political Science, Luedtke A., (2005) "European Integration, Public Opinion and Immigration Policy: Testing the Impact of National Identity", European Union Politics, Volume 6 (1): 83-112.

μεταναστευτικό φαινόμενο επιβεβαιώνεται στα περισσότερα από τα 20 υπό έρευνα κράτη .

Πάντως την αναγκαιότητα της επέκτασης της θεματολογίας και προβληματικής των ερευνών των στάσεων και αντιλήψεων σε δύο τουλάχιστον κατευθύνσεις τονίζουν αφενός η πολιτικοποίηση ζητημάτων που σχετίζονται με τη μετανάστευση, αφετέρου το γεγονός ότι τα μηνύματα των πολιτικών και των ΜΜΕ δεν εντάσσονται σε ένα επιστημονικό πλαίσιο συζήτησης που να επικεντρώνεται στις δημογραφικές, κοινωνικές και οικονομικές διαστάσεις της μετανάστευσης. Η πρώτη κατεύθυνση θα πρέπει να αφορά τη διερεύνηση της σημασίας, που διαδραματίζει η εθνική ταυτότητα για τον γηγενή πληθυσμό (π.χ. βαθμός υπερηφάνειας για το έθνος κ.τ.λ.), ενώ η δεύτερη στη διερεύνηση των χαρακτηριστικών των παραγόντων στο εξωτερικό περιβάλλον που έχουν ενεργό ρόλο στη διαμόρφωση των στάσεων και αντιλήψεων όπως η πολιτική ιστορία, η δραστηριοποίηση ακροδεξιών κομμάτων, αλλά και οι κατευθυντήριες γραμμές, οι αξίες και οι κανόνες δεοντολογίας βάσει των οποίων καλύπτονται τα ζητήματα της μετανάστευσης από τα ΜΜΕ.

Συμπερασματικά, κρίνεται σκόπιμο οι σχετικές έρευνες να στηρίζονται σε ένα πολυδιάστατο αναλυτικό πλαίσιο, το οποίο θα λαμβάνει υπόψη του τα χαρακτηριστικά των ομάδων μεταναστών, τα χαρακτηριστικά των ερωτώμενων όπως και τα ευρύτερα χαρακτηριστικά του κράτους στο οποίο διεξάγονται.

3.5. Η ψυχοκοινωνική διάσταση της ξενοφοβίας ή «η υπόθεση του αποδιοπομπαίου τράγου»

Οι συλλογικές «κρίσεις ταυτότητας» έχουν καταδείξει την αδυναμία των συλλογικών παραδοχών να ερμηνεύσουν τις ευρύτερες δομικές αλλαγές που διέπουν το κοινωνικοοικονομικό, πολιτισμικό και αξιακό σύστημα⁶². Η σύνδεση λοιπόν του μεταναστευτικού φαινομένου με τις κοινωνικοοικονομικές και πολιτισμικές αλλαγές της δεκαετίας του 1990 εμφανίζεται, συχνά ως αναπόφευκτη από τη στιγμή, που ένα μεγάλο τμήμα του πληθυσμού στερείται τα αναγκαία αναλυτικά εργαλεία και την πληροφόρηση, προκειμένου να αντιληφθεί τόσο τις ευκαιρίες όσο και τις απειλές, που προκύπτουν από το αναδυόμενο πολυσύνθετο νέο οικονομικό, κοινωνικό και πολιτικό περιβάλλον⁶³.

⁶² Μικράκης Α.,(1998) «Εμείς και οι άλλοι, οι διαφορετικοί, οι ξένοι: η σύγκρουση στο συμβολικό πεδίο», στο Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, Κοινωνικές Ανισότητες και Αποκλεισμός, Αθήνα: Εξάντας

⁶³ www.VPRC.gr Στάσεις και Αντιλήψεις απέναντι στους μετανάστες. Επισκόπηση διεθνούς και εγχώριας θεωρητικής και εμπειρικής βιβλιογραφίας, σ.33

Το παραπάνω γεγονός έχει ως αποτέλεσμα οι μετανάστες να ενσαρκώνουν το πρότυπο του «αποδιοπομπαίου τράγου», εφόσον χωρίς δικαιώματα, χωρίς δηλαδή τη δυνατότητα υπεράσπισης «ενοχοποιούνται» για τις αρνητικές εξελίξεις σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο, που επέφεραν για παράδειγμα η πτώση του υπαρκτού σοσιαλισμού, η σταδιακή επικράτηση σε ιδεολογικό και πολιτικό επίπεδο της οικονομίας της αγοράς και η άνοδος του νεο-φιλελευθερισμού, η κοινωνία της πληροφορίας, η ραγδαία ανάπτυξη των τεχνολογιών της πληροφορίας και της επικοινωνίας κ.λ.π.

Η συγκεκριμένη λοιπόν αντίληψη κατευθύνει στην διατύπωση της υπόθεσης εργασίας, ότι η ξеноφοβία και η απόρριψη των μεταναστών είναι συνάρτηση των προσωπικών και συλλογικών αδιεξόδων στο συμβολικό και πραγματικό πεδίο που αντιμετωπίζουν τα μέλη μιας κοινωνίας, η οποία διέπεται από δομικές αλλαγές στις εν γένει δραστηριότητές της. Άλλωστε οι φόβοι της παγκοσμιοποίησης και της εγκληματικότητας αποτελούν μια από τις σημαντικότερες εκφράσεις της ετεροφοβίας⁶⁴.

Συμπερασματικά, αναδεικνύεται ο καθοριστικός ρόλος, που διαδραματίζουν οι συναισθηματικοί παράγοντες ως προς τη διεξαγωγή συμπερασμάτων με αντικείμενο τις ευρύτερες διαδικασίες διαμόρφωσης των στάσεων και αντιλήψεων που αφορούν τους μετανάστες. Ειδικότερα εκτιμάται, ότι το γεγονός της ανάδειξης της συγκεκριμένης ψυχοκοινωνικής διάστασης έχει άμεσες επιπτώσεις αναφορικά με τον καθορισμό των αξόνων διερεύνησης των στάσεων και αντιλήψεων απέναντι στους μετανάστες.

Έρευνα με αντικείμενο τους προσδιοριστικούς παράγοντες της ξеноφοβίας στις Κάτω Χώρες⁶⁵ επιβεβαιώνει την παραπάνω εκτίμηση μέσα από τη θεματολογία και το ερωτηματολόγιο της, το οποίο συμπεριλαμβάνει εκτός από τις παραδοσιακές οικονομικές και συμβολικές προσεγγίσεις του ζητήματος (Realistic Conflict Theory και Social Identity Theory) μια σειρά από ερωτήσεις, που αναδεικνύουν την ψυχολογική κατάσταση των ερωτώμενων (π.χ. ερωτήσεις για την αυτοεκτίμηση και για τον εντοπισμό αυταρχικών αξιών και συμπεριφορών).

⁶⁴ Παύλου Μ. (2004), «Οι μετανάστες «σαν κι εμάς»: όψεις της απόκρισης στο μεταναστευτικό φαινόμενο στην Ελλάδα και στην Ευρώπη», στο Η Ελλάδα της Μετανάστευσης: Κοινωνική Συμμετοχή, δικαιώματα και ιδιότητα του πολίτη, (επ. Παύλου Μ., Χριστόπουλος Δ), Κέντρο Ερευνών Μειονοτικών Ομάδων, Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική, σ.85

⁶⁵ Sniderman P., Hagendoorn L., Prior M., (February 2004) "Predisposing Factors and Situational triggers: Exclusionary Reactions to Immigrants Minorities", American Political Science Review, vol 98, No1 .

3.6. Στάσεις της Ελληνικής κοινωνίας

Όπως είναι γνωστό, η Ελλάδα όπως και οι άλλες χώρες της Νότιας Ευρώπης από το έτος 1990 και έπειτα μετατράπηκε σε χώρα υποδοχής ενός σημαντικού αριθμού μεταναστών, το μεγαλύτερο ποσοστό των οποίων έχει εισέλθει την προηγούμενη δεκαετία. Σύμφωνα με τα στοιχεία, που προέκυψαν από τη πιο πρόσφατη Απογραφή του 2001 797.000 πρόσωπα δεν έχουν την Ελληνική ιθαγένεια, από τα οποία τα 650-700.000 περίπου ήταν πολίτες τρίτων χωρών και δεν ήταν Ελληνικής καταγωγής. Τα στοιχεία της Απογραφής αναδεικνύουν την πρωτοκαθεδρία των μεταναστών, που προέρχονται από τη γειτονική χώρα της Αλβανίας, ενώ ακολουθούν άλλες τρεις Βαλκανικές εθνικότητες.

Ωστόσο η ελληνική ταυτότητα είναι επίσης γνωστό, ότι συγκροτείται κυρίως από εθνοτικούς και πολιτισμικούς παράγοντες. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά η Τριανταφυλλίδου⁶⁶, τα εθνοτικά-γενεαλογικά-πολιτισμικά συστατικά του ελληνικού έθνους αποτελούν τα κύρια σημεία αναφοράς για τη διάκριση μεταξύ του «εμείς» και του «άλλου».

Η μελέτη και επεξεργασία των αναλυτικών προγραμμάτων, των σχολικών εγχειριδίων και του λόγου των εκπαιδευτικών ανέδειξε τη διαδικασία, η οποία κατατείνει στην καλλιέργεια του «γνήσιου πατριωτικού φρονήματος» εντός των σχολικών πλαισίων⁶⁷. Στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα η αξία του ελληνικού έθνους και πολιτισμού αποδίδεται στην αναλλοίωτη διατήρηση των ιδιαίτερων εθνικών και πολιτισμικών χαρακτηριστικών, ενώ ο εθνικός εαυτός παρουσιάζεται ως κληρονόμος και συνεχιστής του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού, του οποίου η σημασία και η σπουδαιότητα έχει αναγνωριστεί καθολικά⁶⁸.

Όμως η παρουσίαση του ελληνικού έθνους ως ομάδας, που δεν μεταβάλλεται στο χρόνο, αλλά και με πλήρη ομοιότητα των μελών της, συνιστά μια διπλά προβληματική προσέγγιση, διότι αφενός συγκαλύπτει τις διαδικασίες αφομοίωσης και

⁶⁶ Τριανταφυλλίδου Α. (1998), «Οι άλλοι ανάμεσα μας- ελληνική εθνική ταυτότητα και στάσεις προς τους μετανάστες», στο Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, Κοινωνικές Ανισότητες και Αποκλεισμός, Αθήνα: Εξάντας.

⁶⁷ Ασκούνη, Ν. (2001), «Εθνοκεντρισμός και Πολυπολιτισμικότητα: Η αναζήτηση ενός νέου προσανατολισμού της εκπαίδευσης» στο Εκπαίδευση: Πολιτισμικές Διαφορές και Κοινωνικές Ανισότητες, Τόμος Β': Εθνοπολιτισμικές Διαφορές και Εκπαίδευση, Πάτρα, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο. σσ.67-110, Φραγκουδάκη Α., Δραγώνα Θ. (επιμ.) (1997), «Τί είναι η πατρίδα μας;» Εθνοκεντρισμός στην εκπαίδευση, Αλεξάνδρεια, Αθήνα

⁶⁸ Φραγκουδάκη Α. και Δραγώνα Θ.,ό.π., σσ. 205-207.

εξάλειψης των διαφορών μέσα από τις οποίες συγκροτούνται τα έθνη-κράτη, αφετέρου ευνοεί τις τάσεις ξενοφοβίας.

Συγκεκριμένα η διάκριση μεταξύ του «εμείς» και του «άλλου» έχει ως συνέπεια οι μετανάστες να γίνονται πιθανόν αντιληπτοί, για ένα τμήμα του γηγενούς πληθυσμού, ως μια σοβαρή απειλή για την εθνοτική ομοιογένεια της χώρας.

Παράλληλα διαπιστώνεται ότι έχει διαμορφωθεί στην Ελληνική κοινή γνώμη μια στερεοτυπική εικόνα απέναντι σε ορισμένες ομάδες λαθρομεταναστών. Η κατασκευή του στερεότυπου «Αλβανός» και «λαθρομετανάστης», συνιστά κοινό τόπο για τη συλλογική συνείδηση ότι οι λαθρομετανάστες και ειδικά οι Αλβανοί, διαπράττουν σοβαρά αδικήματα με αποτέλεσμα το στιγματισμό τους ως ατόμων επικίνδυνων για τη δημόσια ασφάλεια, τη ζωή και τη περιουσία των πολιτών. Η έννοια του στερεότυπου, δημιουργείται σταδιακά με αποτέλεσμα αρχικά η κατηγορία του «ξένου» να μετασχηματίζεται στη συλλογική συνείδηση σε λαθρομετανάστη, στη συνέχεια ο λαθρομετανάστης να ταυτίζεται σε μεγάλο ποσοστό σε «Αλβανό» και τέλος ο «Αλβανός» να συνδέεται με την εγκληματική πράξη, η οποία λαμβάνει επικίνδυνη μορφή τόσο στο χαρακτήρα όσο και στον τρόπο τέλεσης.

Σύμφωνα με όσα παραθέτουν οι Κασιμάτη – Μουσούρου, η ελληνική κοινή γνώμη εκδηλώνει ιδιαίτερα αρνητική στάση απέναντι στους μετανάστες. Συγκεκριμένα γίνεται αναφορά από τις συγγραφείς σε μια αυταρχική στροφή την χρονική περίοδο 1991-92, η οποία αφορά στο μετασχηματισμό μιας γενικότερης δυσανεξίας της ελληνικής κοινής γνώμης, σε ένα σύνδρομο αντιξενικότητας, ενώ ταυτόχρονα επισημαίνεται και η αξιοσημείωτη αντοχή αυτών των “αντιξενικών” αντιλήψεων στο χρόνο, “έπειτα από δεκαπέντε χρόνια η Ελλάδα παραμένει σταθερά στο ξενοφοβικό πόλο των ευρωπαϊκών μετρήσεων της κοινής γνώμης, συχνά σε απόσταση από τις υπόλοιπες χώρες”⁶⁹.

Σύμφωνα με πρόσφατη έρευνα του «Ινστιτούτου Μεταναστευτικής Πολιτικής» (ΙΜΕΠΟ), που πραγματοποιήθηκε το 2008 στη χώρα μας, το 48% από τους ερωτηθέντες για τις συνέπειες της μετανάστευσης απάντησαν πως το φαινόμενο απειλεί την εθνική ταυτότητα, ενώ το 71% θεωρεί πως συντελεί στην αύξηση της εγκληματικότητας⁷⁰.

Η αυξημένη εγκληματικότητα των μεταναστών επιβεβαιώνεται εμπειρικά από σχετικά πρόσφατες μελέτες. Έτσι, για το έτος 2001, η εγκληματικότητα των μεταναστών στις κατηγορίες των σοβαρών εγκλημάτων ήταν της τάξης του 8,3 της

⁶⁹Κασιμάτη, Κ. / Μουσούρου, Λ. (2007) Φύλο και Μετανάστευση, τόμος Ι, Αθήνα: Gutenberg, σ.253.

⁷⁰ Ρουτσώνης Δ. « Οι μισοί Έλληνες θεωρούν τη μετανάστευση απειλή για την εθνική ταυτότητα», ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 18-11-2008

χιλίοις έναντι 5,83 της χιλίοις για το γηγενή πληθυσμό.⁷¹ Αντίστοιχα για το έτος 2007 οι αλλοδαποί θύτες είχαν ένα σημαντικό μερίδιο σε κάποια από τα βαριά εγκλήματα, όπως οι ανθρωποκτονίες από πρόθεση, ενώ το ποσοστό των Ελλήνων δραστών ανερχόταν σε 78,22% έναντι του 19,78% των αλλοδαπών ⁷².

Όμως παρόλο που τα στοιχεία αυτά αναδεικνύουν υψηλότερα ποσοστά παραβάσεων από την πλευρά των μεταναστών σε σχέση με το γηγενή πληθυσμό, πρέπει να αναφερθεί ότι η αυξημένη συμμετοχή των μεταναστών στην διάπραξη εγκλημάτων δεν αιτιολογεί σε καμιά περίπτωση τον παρατηρούμενο στιγματισμό των μεταναστών και επιπλέον πρέπει να σημειωθεί, ότι τα εγκλήματα των μεταναστών δεν έχουν υποχρεωτικά ως θύματα Έλληνες πολίτες⁷³.

Σύμφωνα με τον καθηγητή Εγκληματολογίας Καρύδη με την οποία θα συμφωνήσουμε για τη δημιουργία αρνητικής αναπαράστασης και στάσης των Ελλήνων πολιτών σχετικά με την παρουσία των μεταναστών, αλλά κυρίως για τη σύνδεση της μαζικής αύξησης των μεταναστών με την εκλαμβανόμενη έξαρση της εγκληματικότητας στη χώρα μας καθοριστικό ρόλο έπαιξε ο διαμεσολαβητικός ρόλος των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης.⁷⁴

Η ταύτιση μετανάστη-εγκληματία που επικρατεί στις στάσεις και αντιλήψεις του γηγενούς πληθυσμού προβλήθηκε κατά κόρον από τα ΜΜΕ. Έρευνα της Κοιλιάρη που αφορούσε δημοσιεύματα του τύπου και τον τρόπο με τα οποία αυτά προσέγγισαν, αναδεικνύει ότι στα περισσότερα δημοσιεύματα γίνεται αναφορά άμεσα ή έμμεσα σε απειλή για τις αξίες, τους στόχους ή τον πολιτισμό της ελληνικής κοινωνίας, καθώς και ότι τα γεγονότα περιγράφονται από την άποψη της ελληνικής πλειοψηφίας, ενώ οι ειδήσεις αναφορικά με την εγκληματικότητα των μεταναστών επαναλαμβάνονται από τις περισσότερες εφημερίδες, και η αρνητική ματιά προς αυτές είναι συντριπτικά μεγαλύτερη⁷⁵.

⁷¹ Λιανός Θ., Μπένος Θ, (2003), "Η Εγκληματικότητα των Αλλοδαπών: Τα στατιστικά δεδομένα", Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών.

⁷² <http://www.Latsis..ό.π>.

⁷³ Lianos P., in cooperation with Petralias A., Boussoulas Chr., Report on Immigration to Greece (Pilot study), European Migration Network, Center for Planning and Economic Research, Athens, 2004.

⁷⁴ Καρύδης Β., ό.π., σ.71.

⁷⁵ Κοιλιάρη Α., (1997) Ξένος στην Ελλάδα. Μετανάστες, γλώσσα και κοινωνική ένταξη. Στάσεις της ελληνικής κοινωνίας απέναντι στους μετανάστες ομιλητές, Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.

4. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΜΜΕ ΣΤΗ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΚΑΙ ΑΛΛΑΓΗ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΕΩΝ ΚΑΙ ΣΤΑΣΕΩΝ

4.1. Γενικά

Η διαμόρφωση και η αλλαγή των στάσεων είναι από τους σημαντικότερους στόχους κάθε κοινωνίας. Κρίνουμε απαραίτητο να διευκρινίσουμε ότι με τον όρο διαμόρφωση εννοούμε τη μόρφωση νέων στάσεων δηλαδή στάσεων που το άτομο δεν είχε πάνω σε συγκεκριμένα θέματα, ενώ με τον όρο αλλαγή εννοούμε ότι το άτομο είχε κάποια στάση και η προσπάθεια της πηγής είναι η αντικατάσταση της στάσης αυτής από μια καινούργια.

Στις πολύ μικρές ηλικίες της ζωής των παιδιών είναι γνωστό, ότι η διαμόρφωση των στάσεων μιας κοινωνίας είναι στόχος της οικογένειάς τους. Κατά τη διάρκεια του σχολείου είναι επίσης γνωστό, ότι οι στάσεις μιας κοινωνίας μεταδίδονται στα παιδιά μέσω των δασκάλων τους, ενώ κατά τη διάρκεια της εφηβείας, οι συνομήλικοι παίζουν ένα σπουδαίο ρόλο στη διαμόρφωση των στάσεων.

Παράλληλα είναι γεγονός, ότι τα μέσα μαζικής ενημέρωσης στη σύγχρονη εποχή, ιδιαίτερα η τηλεόραση αποτελούν ένα ισχυρό μέσο τόσο στη διαμόρφωση των στάσεων όσο και στην αλλαγή τους. Άλλωστε είδαμε ότι οι θεωρίες της μάθησης, δηλαδή ο συμπεριφορισμός προβάλλουν ένα πρότυπο μάθησης σύμφωνα με το οποίο οι στάσεις του ατόμου διαμορφώνονται τόσο από τη σύνδεση των ερεθισμάτων όσο και από τις ενισχύσεις του περιβάλλοντος. Κατά την άποψη μάλιστα του κοινωνικού Ψυχολόγου Γεώργα ο στόχος του μηνύματος, δηλαδή το άτομο θεωρείται έρμαιο εκμετάλλευσης των μέσων μαζικής ενημέρωσης.

Σύμφωνα πάντως με τους ερευνητές ο βαθμός επίδρασης των μέσων μαζικής ενημέρωσης στο κοινό, εξαρτάται από διάφορους παράγοντες, που έχουν να κάνουν με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της πληροφορίας, της πηγής από την οποία προέρχεται και του δέκτη στον οποίο καταλήγει.

Έχει παρατηρηθεί, για παράδειγμα, ότι η πληροφόρηση που στηρίζεται σε τεκμηριωμένη επιχειρηματολογία και είναι περισσότερο αντικειμενική και πλήρης, έχει μεγαλύτερη επίδραση στο κοινό και κατά κύριο λόγο, στους μορφωμένους ανθρώπους. Επίσης, όπως είναι αναμενόμενο, αυτοί που επηρεάζονται σε μεγαλύτερο βαθμό είναι οι λιγότερο ευφυείς δέκτες, με χαμηλότερο μορφωτικό επίπεδο και λιγότερες κοινωνικές επαφές και εμπειρίες⁷⁶.

⁷⁶ Hovland, C.I., Lumsdaine, A.A. και Sheffield, F.D (1949)., Studies in social psychology in World War II, Tom.III, Princeton, N.J.: Princeton U.

Πάντως οι Katz και Kahn θεωρούν ότι τα MME ασκούν επιρροή σε ένα περιορισμένο αριθμό ατόμων, τα λεγόμενα «σεβαστά πρόσωπα», ηγέτες της κάθε κοινωνικής ομάδας (πχ τον πατέρα της οικογένειας, το σεβαστό θείο κλπ) οι οποίοι στη συνέχεια μέσα από τη προσωπική τους επαφή μεταφέρουν την επιρροή τους στα υπόλοιπα άτομα της κοινωνίας⁷⁷.

Από την άλλη πλευρά ο Klapper⁷⁸ με βάση τα ποικίλα ερευνητικά αποτελέσματα οδηγείται στο συμπέρασμα ότι τα μέσα μαζικής ενημέρωσης απλώς ενισχύουν τις υπάρχουσες στάσεις, γνώμες και συμπεριφορές του ατόμου. Συγκεκριμένα θεωρεί, ότι το άτομο δεν δίνει προσοχή στα μηνύματα που είναι ασύμφωνα, όπως υποστηρίζει η θεωρία της γνωστικής ασυμφωνίας του Festinger, ενώ δίνει ιδιαίτερη προσοχή σε αυτά που είναι σύμφωνα με τις υπάρχουσες στάσεις του.

Πρέπει, ωστόσο, να σημειωθεί ότι οι απόψεις των περισσότερων ερευνητών που ασχολούνται με τα MME συγκλίνουν στο ότι τα μέσα μαζικής ενημέρωσης δεν έχουν άμεση επίδραση στην διαμόρφωση της γνώμης του κοινού⁷⁹.

4.2. Η επιλογή της προβαλλόμενης είδησης

Σύμφωνα με τον Walter Lippmann στο βιβλίο του “Public Opinion” (1922) τα γνωρίσματα που θα πρέπει να συγκεντρώνουν οι ειδήσεις προκειμένου να αναδειχθούν σε πρώτο θέμα είναι τα εξής: α) το στοιχείο του αιφνιδιασμού και της έκπληξης, δηλαδή η είδηση θα πρέπει να είναι καινούρια και ταυτόχρονα να προκαλεί έντονα συναισθήματα, β) η πληροφορία θα πρέπει να προκαλεί ένταση και προσμονή για νέες ειδήσεις, γ) Τα γεγονότα θα πρέπει να είναι σπάνια, να παραβιάζουν τους κοινωνικούς κανόνες και τις ηθικές επιταγές, να προκαλούν αγανάκτηση και ανησυχία, δ) Το περιστατικό θα πρέπει να σχετίζεται με υψηλό βαθμό βλάβης, να προκαλεί ανασφάλεια για το μέλλον. Επιπλέον χρήσιμο είναι κατά τον Walter Lippmann να γίνεται λόγος για συγκεκριμένους δράστες, που, είτε συνελήφθησαν, είτε αναζητούνται ακόμη, όπως και για την παρουσία κατοίκων της περιοχής, οι οποίοι «ρίχνουν φως» στην υπόθεση με τις απόψεις τους⁸⁰.

⁷⁷ Katz, E. (1957) The two-step flow of communication. Public Opinion Quarterly, 2, σσ.61-78.

⁷⁸ Klapper J.T. (1960), The effects of mass communication New York: Free Press, και Maww communication attitude stability and change, στο σύγγραμμα των C.W. Sherif (1967). Attitudes, ego involvement and change. New York: Wiley

⁷⁹ Gavender G., “Media and crime policy”, Punishment and Society, Vol.6(3), Sage Publications, 335-348, σ.337.

⁸⁰ Λαμπροπούλου Ε., «Η βία και η εγκληματικότητα στα μέσα μαζικής ενημέρωσης» στο επιμ. Η. Δασκαλάκη (2000) Εγκληματίες και θύματα στο κατώφλι του 21ου αιώνα, Αθήνα, ΕΚΚΕ, 415-429, σ. 416-417.

Ως βασικότερο χαρακτηριστικό των ειδήσεων, που προκαλούν εντύπωση, θεωρείται το γεγονός ότι αποτελούν εξαίρεση και παρέκκλιση από τους φυσικούς και κοινωνικούς κανόνες, παραβιάζοντας την καθεστηκυία τάξη πραγμάτων, τις κοινωνικά επιβαλλόμενες συμπεριφορές και αθετώντας τις ρητά επιβεβλημένες απαγορεύσεις⁸¹.

Ειδικότερα αναφορικά με τον τύπο, ο αρχισυντάκτης των εφημερίδων πρέπει, μέσα από την σωστή επιλογή, να κερδίζει καθημερινά ένα σύνολο αναγνωστών, φροντίζοντας πάντοτε να προκαλεί συναισθήματα στον αναγνώστη αλλά και να νιώθει προσωπική ταύτιση με τα γεγονότα που διαβάσει⁸².

Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε, ότι γίνονται είδηση μόνο τα γεγονότα εκείνα που συγκεντρώνουν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά γνωρίσματα, όπως του διαφορετικού και συνταρακτικού ή της πιθανότητας να προκαλέσουν αναστάτωση⁸³.

4. 3. ΜΜΕ και Εγκληματικότητα

4.3.1 Γενικά

Όσον αφορά το έγκλημα τα ΜΜΕ συνήθως αποδίδουν σε αυτό κάποιο συγκεκριμένο χαρακτήρα μέσα από λεπτομερείς δραματικές περιγραφές, ενώ παράλληλα το παρουσιάζουν με απεχθείς όρους ως ένα πρόβλημα που επεκτείνεται, ως μια σοβαρή απειλή, που αφορά ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού.

Η μαζική ενημέρωση προβαίνει σε ανάλυση των αιτίων της εγκληματικότητας με επιχειρήματα και ερμηνείες, ενώ ο χρόνος της δημοσιογραφικής κάλυψης ενός εγκληματικού γεγονότος διαρκεί, ώσπου το εκάστοτε εγκληματικό γεγονός να προσεγγιστεί από άλλη οπτική γωνία, ή ώσπου ένα νέο εγκληματικό γεγονός γίνει το κέντρο του ενδιαφέροντος⁸⁴.

Πραγματοποιώντας μια ιστορική αναδρομή αναφορικά με τη παρουσίαση του εγκλήματος στο τύπο, βλέπουμε ότι για πρώτη φορά το έγκλημα παρουσιάστηκε μέσα από στήλη ειδικά αφιερωμένη σ' αυτό το 19^ο αιώνα από την εφημερίδα New York Sun Ηνωμένων Πολιτειών. Το γεγονός της αύξησης του αναγνωστικού της κοινού, οδήγησε και άλλες εφημερίδες να αφιερώσουν επίσης ειδικά στήλη στο

⁸¹ Βρύζας Κ., (1986) Ο εντυπωσιασμός στα μέσα μαζικής ενημέρωσης», Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, τευχ. 61,97-123,σ.100.

⁸² Lippmann W. (1990), «Η φύση των ειδήσεων» στο «Το μήνυμα του μέσου, Η έκρηξη της μαζικής επικοινωνίας»,Αθήνα: Αλεξάνδρεια, σ.149.

⁸³ D' Elia A., «Η παρέκκλιση του ξένου μετανάστη στα μέσα ενημέρωσης : αποτελέσματα έρευνας στο Σαλέντο» στο Εικόνες Εγκλήματος (1999), Αθήνα:Πλέθρον, 143-181,σ. 153.

⁸⁴ Best J,(1999) " Random Violence, How we talk about New Crimes and New Victims, California, University of California, Press,σ.73.

έγκλημα. Σήμερα η δημοσιογραφική του κάλυψη να αποτελεί βασικό υλικό των ΜΜΕ.

Εντούτοις, οι έρευνες οι σχετικές με την προβολή της εγκληματικότητας από τον Τύπο καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι τα ΜΜΕ, μολονότι είναι η κύρια πηγή πληροφόρησης για το έγκλημα, δεν βοηθούν το κοινό να κατανοήσει τα βαθύτερα αίτια της εγκληματικότητας ούτε συμβάλλουν στην προφύλαξη από ενδεχόμενη θυματοποίησή του⁸⁵.

Επιπλέον σε πολλές έρευνες, που έχουν ασχοληθεί με τη σύγκριση της κάλυψης εγκλημάτων από τις εφημερίδες σε σχέση με τις επίσημες στατιστικές, έχει καταδειχθεί ότι τα βίαια εγκλήματα, όπως είναι η ανθρωποκτονία, υπερεκπροσωπούνται⁸⁶. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα η αναπαράσταση για το έγκλημα που αποκομίζει κάποιος, που διαβάζει εφημερίδες να αλλοιώνει την εικόνα του εγκλήματος, όπως αυτή προκύπτει από την μελέτη των στατιστικών της αστυνομίας⁸⁷.

4.3.2. Η καλλιέργεια του φόβου

Επιχειρώντας έναν εννοιολογικό προσδιορισμό, θα λέγαμε πως ο φόβος του εγκλήματος, συνιστά ένα ψυχικό συναίσθημα, το οποίο σε ατομικό επίπεδο εκδηλώνεται με τη μορφή του φόβου πιθανής θυματοποίησης του ατόμου ή των κοντινών του προσώπων από βίαιες εγκληματικές επιθέσεις και σε συλλογικό επίπεδο, ως συλλογικό άγχος των κατοίκων μίας περιοχής μίας πόλης, ή χώρας, που προκύπτει από την πεποίθηση της έλλειψης δημόσιας ασφάλειας⁸⁸.

Η πλειοψηφία του κοινού δεν έχει συνήθως άμεση προσωπική εμπειρία με το έγκλημα. Ωστόσο, ο διαρκής βομβαρδισμός του από τα ΜΜΕ με περιστατικά εγκληματικής βίας αφήνουν την αίσθηση ότι βρίσκεται διαρκώς εκτεθειμένο σε μια κατασκευασμένη απειλή, που το πιθανότερο είναι πως δεν πρόκειται να βιώσει ποτέ.

Τα ΜΜΕ προσφέρουν «σχήματα» (πλαίσια) για την κατανόηση, επεξεργασία και κατασκευή της πραγματικότητας, διαμορφώνοντας κοινωνική μνήμη. Πρόκειται

⁸⁵ Λαμπροπούλου Ε. (2000), Η κατασκευή της κοινωνικής πραγματικότητας και τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας. Η περίπτωση της Βίας και της Εγκληματικότητας, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, Αρφαράς Α.σ. 437.

⁸⁶ Paulsen D. J., "Murder in Black and White – The Newspaper Coverage of Homicide in Houston", *Homicide Studies*, Vol.7, No.3, August 2003, σσ. 289-317.

⁸⁷ Katz J., "What Makes Crime "News"?", *Media, Culture and Society*, 9, pp47-75 στο *Crime and The Media*, R.V.Ericson, Aldershot, Dartmouth, 1995, σ.57.

⁸⁸ Έχει διατυπωθεί και η άποψη πως «η ανησυχία», ή καλύτερα η «ανασφάλεια», συνδέεται περισσότερο με τα αδικήματα κατά της ιδιοκτησίας, ενώ ο φόβος του εγκλήματος με τα εγκλήματα βίας. Βλ. Ζαραφωνίτου Χ., (2002), Ο φόβος του εγκλήματος, Αθήνα, Α.Ν. Σάκκουλας, σ. 33, βλ. και Αλεξιάδης Σ., (2004), *Εγκληματολογία*, Δ΄ έκδοση, Σάκκουλας Αθήνα-Θεσσαλονίκη, σ.σ. 267-268

για ένα σύνολο πληροφοριών, οι οποίες θεωρούνται δεδομένες και δεν ανακαλούνται προς συζήτηση και αιτιολόγηση σε κάθε επικοινωνία⁸⁹ με συνέπεια κάθε φορά που παρέχεται το κατάλληλο ερέθισμα και συγκεκριμένα η προβολή μίας εγκληματικής πράξης να προκαλείται αυτόνομα χωρίς επεξεργασία και το ανάλογο συναίσθημα. Έτσι η συνεχής και συχνά δραματοποιημένη αναπαράσταση εγκληματικών πράξεων από τα ΜΜΕ για λόγους αύξησης της θεαματικότητας, συντελεί στη διαμόρφωση μίας συλλογικής συνείδησης θυματοποίησης⁹⁰.

Υπακούοντας σε συγκεκριμένους κανόνες τηλεθέασης, τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης είναι υπεύθυνα για τα «κύματα εγκληματικότητας» (crime waves), τα οποία αφορούν ξαφνική αύξηση της εγκληματικής δραστηριότητας. Ενδεχομένως, η εν λόγω αύξηση να αντανakλά αλλαγές στον πληθυσμό, π.χ. εισροή μεταναστών ή να είναι αποτέλεσμα κοινωνικών ανακατατάξεων, π.χ. αύξηση της ανεργίας ή αύξηση του αριθμού των παιδιών που μεγαλώνουν σε μονογονεϊκές οικογένειες. Όποια και αν είναι η εξήγηση, υπάρχει μια σαφής υπόνοια ότι το έγκλημα έχει αυξηθεί. Πάντως οι εγκληματολόγοι διατείνουν ότι τα κύματα εγκληματικότητας είναι ουσιαστικά κύματα που αποσκοπούν στο να ενταθεί η προσοχή προς τα ΜΜΕ: προκύπτουν επειδή τα ΜΜΕ, για κάποιο λόγο, κατασκευάζουν κάποιο είδος εγκλήματος και το δημοσιοποιούν⁹¹.

Τελικά, η μαζική προβολή της ατομικής βίας μονοπωλεί το ενδιαφέρον του κοινού και το διαποτίζει με ανασφάλεια και φόβο, ενώ συγχρόνως το αποπροσανατολίζει από άλλους, περισσότερο απτούς και ίσως πιο απειλητικούς κινδύνους.

Παράλληλα ο φόβος του εγκλήματος επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό την ποιότητα ζωής του ατόμου και έμμεσα μέσω αυτής την ποιότητα ζωής του κοινοτικού χώρου στον οποίο ανήκει.

Συγκεκριμένα ως προς την ιδιωτική του ζωή το άτομο ανάμεσα στα διάφορα μέτρα που παίρνει εξαιτίας του φόβου του εγκλήματος προκειμένου να αποφύγει το κίνδυνο θυματοποίησης είναι και η υιοθέτηση μιας ακοινωνικής τάσης, μορφή της οποίας αποτελεί και η αποφυγή συναναστροφής με άγνωστα άτομα, ή διαφορετικά ή άτομα που ανταποκρίνονται στο «εγκληματικό» στερεότυπο, όπως αυτό του έχει μεταδοθεί. Το άτομο δηλαδή αποφεύγει κάθε σχέση με έγχρωμους, μετανάστες ή άτομα άλλων μειονοτήτων, με αποτέλεσμα την περιθωριοποίησή τους.⁹²

⁸⁹ Λαμπροπούλου Ε., (2001), Εσωτερική ασφάλεια και κοινωνία του ελέγχου, Αθήνα, Κριτική, σ. 32 επ.

⁹⁰ Garland D., (2001), the culture of control. Crime and social order in contemporary society, Oxford University Press, σ.σ. 142-145

⁹¹ Best J., (1999) "Random Violence, How We Talk about New Crimes and New Victims", California, University of California Press, σ. 34.

⁹² Αλεξιάδης Σ. (1991), Ο φόβος του εγκλήματος, Κατάστρωση ενός ερευνητικού προγράμματος, στο: Αφιέρωμα Η. Δασκαλάκη, Αθήνα: Σάκκουλας.

Επακόλουθο του φόβου του εγκλήματος, που σκόπιμα καλλιεργείται από το Τύπο, είναι και η υιοθέτηση μιας πιο σκληρής και τιμωρητικής διάθεσης απέναντι στο έγκλημα⁹³.

4.4.Κοινωνικά στερεότυπα και ΜΜΕ - Η ψυχολογιοποίηση

Η δημιουργία στερεοτύπων πηγάζει από την ανάγκη μας να αντιληφθούμε με τρόπο επιλεκτικό το περιβάλλον μας. Παρατηρούμε, θυμόμαστε και αποθηκεύουμε τελικά στην μνήμη μας τις πληροφορίες που είναι πιο αξιοπρόσεκτες - όσες είναι περίεργες, διαφορετικές, ευχάριστες ή απεχθείς – αλλά και αυτές που επιβεβαιώνουν αυτό που ήδη γνωρίζουμε.

Τα στερεότυπα μας βοηθούν να κατανοήσουμε και να δομήσουμε τον πολύπλοκο κόσμο γύρω μας, καθώς αποτελούν χρήσιμες απλουστεύσεις. Παρέχουν πληροφορίες, ήδη αποθηκευμένες, σχετικά με το τι να περιμένουμε και πώς να συμπεριφερθούμε αναφορικά με συγκεκριμένες ομάδες ανθρώπων.

Πιο συγκεκριμένα αφορούν χαρακτηριστικά που αποδίδονται σε μια μεγάλη ομάδα υποκειμένων, των οποίων οι πεποιθήσεις και οι συνήθειες συχνά απέχουν από την συνηθισμένη γενική εικόνα. Πολλοί μάλιστα θεωρούν τα στερεότυπα ως ανεπιθύμητες πεποιθήσεις που επιβάλλονται, με σκοπό να δικαιολογήσουν πρακτικές διακρίσεων και καταπίεσης. Πρέπει πάντως να σημειωθεί ότι η άμεση επαφή με μέλη της εν λόγω ομάδας, ενδέχεται να τροποποιήσει τη συγκεκριμένη στερεοτυπική αντίληψη⁹⁴.

Από τα παραπάνω γίνεται σαφές ότι η κατασκευή των κοινωνικών στερεοτύπων υπηρετεί την επιτέλεση συγκεκριμένων λειτουργιών σε μια κοινωνική ομάδα, στα πλαίσια της οποίας είναι διαδεδομένα.

Πιο αναλυτικά, μια πρώτη βασική γνωστική λειτουργία της κατασκευής στερεοτύπων είναι η συστηματοποίηση και η απλοποίηση των πληροφοριών από το κοινωνικό περιβάλλον με σκοπό να κατανοήσουμε τον κόσμο, ο οποίος διαφορετικά θα ήταν σε τόσο μεγάλο βαθμό περίπλοκος και χαοτικός, ώστε δε θα μπορούσαμε να ενεργήσουμε με αποτελεσματικότητα. Δηλαδή μέσω της χρήσης στερεοτύπων το άτομο είναι σε θέση να οργανώσει τις ποικίλες και πολύπλοκες πληροφορίες που λαμβάνει από το περιβάλλον του, με πρωταρχικό στόχο την γνωστική και

⁹³ Τσαλίκου Φ. (1994), «Η λαγνεία της βίας μέσα από τον Τύπο» στο Ψυχολογικά, οι παγίδες το αυτονόητου, Αθήνα: Πλέθρον, σσ.19-23.

⁹⁴ <http://en.wikipedia.org/wiki/Stereotypes>

συμπεριφορική του προσαρμογή σε αυτό. Με τον τρόπο αυτό καταφέρνει να μειώσει τη κοινωνική περιπλοκότητα και να προωθήσει τη σταθερότητα⁹⁵.

Μια δεύτερη όμως, ακόμη σημαντική γνωστική λειτουργία των στερεοτύπων είναι αυτή, που σχετίζεται με την διόγκωση κοινωνικών γεγονότων, τα οποία λαμβάνουν χώρα σπάνια στο κοινωνικό περιβάλλον. Έτσι, ακραία γεγονότα ή ακραίες περιπτώσεις ατόμων ανακτώνται ευκολότερα στην μνήμη, συγκρινόμενα με περιπτώσεις που βρίσκονται στον μέσο όρο. Με τον τρόπο αυτό υπάρχει μεγάλη πιθανότητα η αρνητική συμπεριφορά των μελών μειονοτικών ομάδων να αποτυπώνεται στην μνήμη και την κρίση σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό από άλλες, πιο «συμβατικές» συμπεριφορές⁹⁶.

Συμπερασματικά, από τα στερεότυπα και τις προκαταλήψεις που σε μεγάλο ποσοστό μεταδίδονται και από τα μέσα μαζικής επικοινωνίας, καθορίζεται η στάση και οι σχέσεις του κοινωνικού συνόλου με συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες, όπως είναι οι δράστες εγκληματικών πράξεων. Έτσι, με βάση τυποποιημένες συνήθως απόψεις σχετικά με το ποιοι άνθρωποι εγκληματούν ή θυματοποιούνται, το κοινωνικό σύνολο αξιολογεί τις εκάστοτε εγκληματικές πράξεις, αποδίδει στον δράστη συγκεκριμένα χαρακτηριστικά και αποφαινεται τρόπους για την αντιμετώπιση και μεταχείρισή του⁹⁷.

Ο όρος ψυχολογιοποίηση χρησιμοποιείται για να εκφράσει την εγκαθίδρυση μιας αιτιολογικής σχέσης ανάμεσα στην κοινωνική συμπεριφορά και τα ψυχολογικά χαρακτηριστικά του ατόμου ή των ατόμων που την εκδηλώνουν. Μέσω της διαδικασίας της ψυχολογιοποίησης οι άνθρωποι επιχειρούν να ερμηνεύσουν συμπεριφορές, που είτε φαίνονται ανεξήγητες, είτε θεωρούνται αντικανονιστικές, αποδίδοντας αίτια στα γεγονότα και στις συμπεριφορές που παρατηρούν. Μέσω της εγκαθίδρυσης ενός αιτιολογικού δεσμού μεταξύ συμπεριφοράς και ψυχολογικών χαρακτηριστικών, το άτομο που με την ψυχολογιοποίηση προσπαθεί να ερμηνεύσει συμπεριφορές, εικάζει ότι αυτό που ειπώθηκε ή αυτό που έγινε αποτελεί αντανάκλαση της αμετάβλητης προσωπικότητας που παρατηρεί⁹⁸.

Κατ' αυτό το τρόπο, η διαδικασία της ψυχολογιοποίησης παρεμβαίνει με τρόπο καθοριστικό στην εικόνα και τα χαρακτηριστικά που αποδίδονται τόσο στον

⁹⁵ Tajfel H., «Κοινωνικά στερεότυπα και κοινωνικές ομάδες» στο Σ. Παπαστάμου (1992), Σύγχρονες έρευνες στην Κοινωνική Ψυχολογία, Διομαδικές Σχέσεις, Αθήνα: Οδυσσέας, 113-140, σ.118.

⁹⁶ Rothbart, M., Fulero, S., Jensen, C., Howard, J. & Birrell, P. (1978) "From individual to group impressions: availability heuristics in stereotype formation". Journal of Experimental Social Psychology, Vol.14, 237-255, σ.237

⁹⁷ Λαμπροπούλου Ε. (1997), «Η κατασκευή της κοινωνικής πραγματικότητας και τα μέσα μαζικής επικοινωνίας, Η περίπτωση της Βίας και της Εγκληματικότητας», Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, σ.84.

⁹⁸ Παπαστάμου Σ. (1989), Ψυχολογιοποίηση, Επιπτώσεις των Ψυχολογικών Ερμηνειών στα Φαινόμενα Κοινωνικής Επιρροής, Αθήνα: Οδυσσέας, σ.52.

δράστη όσο και στο θύμα μιας εγκληματικής πράξης. Αποδίδοντας την οποιαδήποτε αντικοινωνική και αντισυμβατική συμπεριφορά στις παθολογικές ιδιομορφίες του εγκληματία, ερμηνεύοντας την μέσα από τα κληρονομικά του στίγματα, αποδυναμώνουμε τον κίνδυνο και την απειλή που αυτός αντιπροσωπεύει για την κοινωνία και την ομαλή συμβίωση των μελών της, ενώ, παράλληλα η κοινωνία από την πλευρά της αποποιείται την ευθύνη της στον τομέα της εγκληματικότητας⁹⁹.

4.5. Τα Μ.Μ.Ε. και το εγκληματικό στερεότυπο του μετανάστη.

Η έννοια του εγκλήματος και της παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς δεν είναι απόλυτη, αντίθετα εξαρτάται από την οπτική του ανθρώπου, που την ορίζει κάθε φορά. Ομοίως, ο τρόπος με τον οποίο αναπαρίσταται ο εγκληματίας δεν είναι ο ίδιος, καθώς κάποιοι εγκληματίες απεικονίζονται και χαρακτηρίζονται ως ηρωικές φιγούρες και άλλοι ως κακοί και ηθικά απεχθείς.

Αναλυτικότερα, σε περιόδους που η κοινωνία εμφανίζεται αλλοτριωμένη σε μεγάλο βαθμό και που, εξαιτίας αυτού, προωθούνται ιδέες συνοχής και αρμονίας, ο εγκληματίας συνιστά σοβαρή απειλή για το σύνολο, ενώ ακόμη και οι ίδιοι οι εγκληματολόγοι αντιμετωπίζουν με αντιπάθεια τον παραβάτη. Αντιθέτως, σε περιόδους αμφισβήτησης της κοινωνικής τάξης πραγμάτων, η κοινή γνώμη αλλά και οι εγκληματολόγοι διατηρούν μια στάση συμπάθειας προς τον εγκληματία¹⁰⁰.

Για παράδειγμα στα τέλη του 1920 και του 1930, με την άνοδο των φασιστικών καθεστώτων στην Ευρώπη, ο παρεκκλίνων εθεωρείτο υπεύθυνος για την διάρρηξη του κοινωνικού ιστού. Επομένως ήταν επιβεβλημένος ο περιορισμός ή ο αφανισμός του, προκειμένου να εξασφαλιστεί η συνέχιση της κοινωνικής αρμονίας και γαλήνης. Αντίθετα, κατά τη δεκαετία του 1960, ο εγκληματίας αντιμετωπίζεται ως ένα είδος άγιου ή ήρωα και αποτελεί πρόκληση απέναντι στην πολιτική ή οικονομική αδικία που επικρατεί στην κοινωνία. Στη συνέχεια κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1970 οποιαδήποτε παράνομη συμπεριφορά ήταν κατακριτέα και απορριπτέα από το κοινωνικό σύνολο. Από το προφίλ του εγκληματία απουσίαζαν τα ανθρώπινα χαρακτηριστικά και σε καμία περίπτωση δεν θα μπορούσε να αναδειχθεί ήρωας¹⁰¹.

⁹⁹ Παπαστάμου Σ, (1989), Ψυχολογιοποίηση... ό.π., σ. 149.

¹⁰⁰ Melossi D. (1999), «Η κοινωνική θεωρία και οι μεταβαλλόμενες αναπαραστάσεις του εγκληματία» στο Εικόνες Εγκλήματος, Αθήνα: Πλέθρον, σσ. 21-28.

¹⁰¹ Melossi D., ό.π,σσ. 46-47.

Σήμερα σύμφωνα με τον καθηγητή εγκληματολογίας Καρύδη, όσον αφορά τους μετανάστες στην χώρα μας η κοινωνική πραγματικότητα του εγκλήματος σε μεγάλο βαθμό υποκαθίσταται, από μία φανταστική πραγματικότητα, κατασκευασμένη με στερεότυπα. Υπομόχλια της ανακατασκευής της αποτελούν η ιστορικά λανθάνουσα αλλά υπαρκτή τάση ξενοφοβίας και η προδιάθεση ρατσισμού του πληθυσμού, η διαμεσολάβηση των Μ.Μ.Ε. σχετικά με την εμπέδωση των υφιστάμενων προκαταλήψεων και την δημιουργία νέων, η κατασταλτική δράση των διωκτικών αρχών και η επιρροή πολιτικών σκοπιμοτήτων στην μεταναστευτική πολιτική¹⁰².

Κατά την άποψη του Εγκληματολόγου Πανούση¹⁰³ τα ΜΜΕ αναπαριστούν, επηρεάζουν και ανακατασκευάζουν κοινωνικές πραγματικότητες, με αποτέλεσμα να διαμορφώνουν ένα αρνητικό συλλογικό φαντασιακό για ανθρώπους συγκεκριμένων εθνοτήτων, αλλά και φύλου, μέσα από επιλεκτικές απλουστεύσεις και αποσιωπήσεις.

Σύμφωνα μάλιστα με τη Κωνσταντινίδου, ο ρόλος των ΜΜΕ στην αρνητική στερεοτυπική αναπαράσταση ατόμων ή ομάδων είναι θεμελιώδης, και δύσκολα μπορεί να προσδιοριστεί με ακρίβεια. Επιχειρώντας να κατασκευάσουν “εντυπωσιακές” ειδήσεις δίνουν κυρίως έμφαση σε γεγονότα που εκλαμβάνονται ως παραβίαση των κοινωνικών κανόνων τόσο σε επίπεδο δικαϊκό όσο και σε επίπεδο ηθικοπλαστικό¹⁰⁴. Σε αυτά τα πλαίσια δίνεται εκ μέρους τους ιδιαίτερη σημασία σε πράξεις βίας που μπορούν να υπαχθούν σε ένα κύμα εγκληματικότητας, όπως για παράδειγμα η εγκληματικότητα των μεταναστών απέναντι στους Έλληνες.

Έρευνα του έντυπου τύπου για την περίοδο 1990-1993, που περιλαμβάνει η μελέτη του Χλούπη, αποδεικνύει πως συχνά οι δημοσιογράφοι συνδέουν προβλήματα ανεργίας και την έξαρση της εγκληματικότητας με την παρουσία οικονομικών μεταναστών καθώς και τη σχετική ευκολία στη χρήση εκ μέρους τους για τους μετανάστες χαρακτηρισμών όπως “φονιάδες” και “δολοφόνοι”. Από την άλλη οι “λύσεις” που προβάλλουν οι δημοσιογράφοι συνίστανται κυρίως σε προτροπές για τη θέσπιση αυστηρότερης νομοθεσίας και σε εντατικοποίηση της περιφρούρησης των συνόρων¹⁰⁵.

Συμπερασματικά, όπως οι παραπάνω μελέτες αναδεικνύουν τα τελευταία χρόνια, τα ΜΜΕ προκατασκευάζουν και αναπαράγουν μια μεροληπτική πραγματικότητα κατά των μεταναστών. Το σκοπό αυτό επιτυγχάνουν με τη

¹⁰² Καρύδης Β.,(1996), η Εγκληματικότητα.....,ό.π., σ.78.

¹⁰³ Πανούσης, Γ., Χλούπη, Γ., Ρούση. (2006) “Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και σύγχρονα προβλήματα” Αθήνα: Σάκκουλα.

¹⁰⁴ Κωνσταντινίδου Χ. (2001), ό.π., σ.46.

¹⁰⁵ Πανούσης, Γ., κ.ά. (2006),ό.π., σ. 67.

συστηματική προαγωγή αρνητικών στερεοτύπων εγκληματικής συμπεριφοράς των αλλοδαπών, αφενός καλλιεργώντας ξеноφοβικά αντανάκλαστικά στην ελληνική κοινωνία και αφετέρου δημιουργώντας μακροπρόθεσμα αυτοτελείς παράγοντες εγκληματογέννησης μέσα στις μεταναστευτικές κοινότητες.

Πράγματι, η σχέση των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας και του σχηματισμού των στερεοτύπων ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά την εικόνα του μετανάστη, αποτελεί μία δυναμική σχέση, με επιπτώσεις τόσο στο επίπεδο της καθημερινής συναναστροφής μας με τους μετανάστες, όσο και στο επίπεδο του σχεδιασμού και της υλοποίησης της μεταναστευτικής πολιτικής της χώρας μας.

ΜΕΡΟΣ II: Η ΕΡΕΥΝΑ

1. ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

1.1. Σκοπός της μελέτης

Η συγγραφή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εντάσσεται στο πλαίσιο του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών με τίτλο «Η Σύγχρονη Εγκληματικότητα και η Αντιμετώπισή της», που διοργανώνεται από το τμήμα Κοινωνιολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών.

Με την παρούσα μελέτη επιδιώκεται ουσιαστικά η καλύτερη κατανόηση του τρόπου με τον οποίο παρουσιάζεται η εγκληματικότητα των μεταναστών από τον ελληνικό τύπο. Παράλληλα επιδιώκεται η ανάδειξη της επίδρασης, που αυτή έχει στις αναπαραστάσεις των Ελλήνων πολιτών με αποτέλεσμα να παρουσιάζεται τελικά μια στρεβλή αποτύπωση της κοινωνικής πραγματικότητας, όπου μεταξύ άλλων, ενδυναμώνεται η πεποίθηση ότι η εγκληματικότητα εντοπίζεται αποκλειστικά και σταθερά σε ανθρώπους και κοινωνικές ομάδες που συγκεντρώνουν κάποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά. Μέσα σε αυτά τα πλαίσια, δεν αναζητώνται και δεν αποτυπώνονται τα πραγματικά ή βαθύτερα αίτια του φαινομένου, η εξήγηση των οποίων εξαντλείται σε ατομικοκεντρικές προσεγγίσεις. Ειδικότερα οι αντικειμενικοί στόχοι της παρούσας μελέτης είναι: 1. Να εξακριβώσει εάν και σε ποιο βαθμό τα έντυπα Μ.Μ.Ε. μέσα από την δημοσιογραφική κάλυψη εγκληματικών περιστατικών, συμβάλλουν στην δημιουργία τυποποιημένων εικόνων και αναπαραστάσεων για τον εγκληματία και κατά πόσο τελικά τα τελευταία οδηγούνται στην κατασκευή κοινωνικών στερεοτύπων στην προσπάθειά τους να εντυπωσιάσουν. 2. Να εξετάσει εάν τα Μ.Μ.Ε. επιλέγουν να υπερπροβάλλουν συγκεκριμένες υποθέσεις εγκλημάτων, που διαπράττονται από μετανάστες, έναντι άλλων, που διαπράττονται από Έλληνες πολίτες, με βασικό κριτήριο την έλξη της κοινής γνώμης και τον εντυπωσιασμό της. 3. Να διερευνήσει τη διαφοροποίηση των τριών Αθηναϊκών εφημερίδων (ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ , ΤΟ ΒΗΜΑ, Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ) ως προς τον τρόπο παρουσίασης της εγκληματικότητας των μεταναστών, στα πλαίσια του πολιτικού χώρου στον οποίον η καθεμία κινείται («προοδευτικός χώρος»- «συντηρητικός χώρος»). 4. Να διερευνήσει εάν η δραματοποιημένη εκ μέρους τους παρουσίαση των θεμάτων εγκληματικότητας η οποία προσδίδει συγκινησιακό χαρακτήρα στα θέματα αυτά, συμβάλλει στην αύξηση του φόβου του κοινού- αποδέκτη των σχετικών μηνυμάτων. 5. Να εξετάσει το ρόλο που παίζει το επικοινωνιακό σύστημα που η κάθε εφημερίδα χρησιμοποιεί στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης.

1.2. Υποθέσεις εργασίας

Μέσα από το θεωρητικό μας μοντέλο διαπιστώσαμε ότι τα άτομα στη καθημερινή τους ζωή υφίστανται στα πλαίσια της επικοινωνίας τους και των σχέσεων τους με άλλα άτομα μια διαδικασία αλληλεπίδρασης μεταξύ των κοινωνικών αναπαραστάσεων που διαμορφώνουν και των στάσεων που υιοθετούν. Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις, όπως είδαμε συμβάλλουν στη διαμόρφωση, αλλά και στην διαρκή αναπροσαρμογή των στάσεων των ατόμων.

Παράλληλα διαπιστώσαμε ότι τα ΜΜΕ συμβάλλουν με τη σειρά τους στη διαμόρφωση των κοινωνικών αναπαραστάσεων και των στάσεων των ατόμων, καθόσον αποτελούν ένα σημαντικό κοινωνικό φορέα.

Στην έρευνά μας αυτή ορίζουμε ως εξαρτημένη μεταβλητή το φόβο του εγκλήματος με σκοπό την αναζήτηση της ύπαρξης ή μη του φόβου θυματοποίησης, που διαπιστώνουμε ότι αντιμετωπίζει μια ολοένα και αυξανόμενη μερίδα πολιτών. Από την άλλη πλευρά θα θεωρήσουμε ως ανεξάρτητη μεταβλητή την αναπαράσταση του μετανάστη, όπως αυτή προσλαμβάνεται από τον ημερήσιο αθηναϊκό τύπο και συγκεκριμένα μέσα από τα άρθρα τριών εφημερίδων.

Θα ξεκινήσουμε την έρευνα διατυπώνοντας τις υποθέσεις μας:

Υπόθεση 1^η: Η προβολή της αρνητικής στερεοτυπικής εικόνας του μετανάστη-εγκληματία στα πλαίσια της δραματοποίησης της είδησης και της συγκινησιακής διάστασης θα εμφανίζεται στη πλειοψηφία των δημοσιευμάτων και θα οργανώνεται στη βάση της εθνικής ταυτότητας με ορισμένες διαφοροποιήσεις, που αναπτύσσουμε στην 3^η υπόθεσή μας.

Υπόθεση 2^η : Η προβολή μέσα από το εκάστοτε δημοσίευμα μιας εγκληματικής πράξης του μετανάστη θα ακολουθείται από την εμφάνιση στο ίδιο δημοσίευμα φόβου θυματοποίησης, ενώ αντίστροφα η παρουσίαση μιας θετικής εικόνας – αναπαράστασης θα συνοδεύεται από έλλειψη φόβου θυματοποίησης.

Υπόθεση 3^η : Η προβολή του φόβου θυματοποίησης θα διαφέρει στα υπό έρευνα δημοσιεύματα των τριών παραπάνω εφημερίδων. Συγκεκριμένα θεωρούμε ότι η εικόνα- αναπαράσταση της εγκληματικότητας των μεταναστών από την ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΒΗΜΑ, που ανήκουν στο προοδευτικό τύπο και πολιτικά προσεγγίζουν τον Αριστερό χώρο θα προβάλλεται περισσότερο ουδέτερα σε αντίθεση με την ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, που ανήκει στο «συντηρητικό τύπο» και πολιτικά στο χώρο της αποκαλούμενης Δεξιάς και κατά την άποψή μας θα προβάλλει περισσότερο αρνητικά – ρατσιστικά την εγκληματικότητα που διαπράττεται από τους

μετανάστες. Ειδικότερα υποθέτουμε ότι στα έντυπα ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ και ΒΗΜΑ, θα συνυπάρχει τόσο το εγκληματικό στερεότυπο του μετανάστη όσο και το στερεότυπο του καλού φτωχού λαθρομετανάστη, το οποίο θα υποδεικνύει μία «ηθικότερη» αντιμετώπιση των μεταναστών, καθώς και την ανάγκη της διάκρισης των μεταναστών σε καλούς και κακούς όπως την αντιμετώπιση της παραβατικότητας στα πλαίσια του κράτους δικαίου. Αντίθετα στα έντυπα της ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗΣ, υποθέτουμε ότι οι μετανάστες θα απεικονίζονται μάλλον ως απειλή κατά του έθνους και της εθνικής ταυτότητας, γεγονός που μοιάζει να νομιμοποιεί την ενίσχυση των κατασταλτικών μηχανισμών. Σύμφωνα με τη παραπάνω αντιστοιχία θεωρούμε ότι θα προβάλλεται από τις εφημερίδες αυτές και ο φόβος θυματοποίησης. Έτσι εκτιμούμε ότι ο φόβος θυματοποίησης στην ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΒΗΜΑ θα είναι μικρότερος ή θα απουσιάζει σε σχέση με την ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ. Αντίστοιχα στη ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ υποθέτουμε ότι θα είναι αυξημένος ο φόβος θυματοποίησης σε αναλογία με την αυξημένη αρνητική εικόνα της εγκληματικότητας των μεταναστών, που επίσης υποθέτουμε ότι η εφημερίδα αυτή θα προβάλλει.

Υπόθεση 4^η: Υποθέτουμε μια διαφοροποίηση των εφημερίδων σε σχέση με τη χρήση από αυτές του επικοινωνιακού συστήματος. Προκειμένου να εξετάσουμε το επικοινωνιακό σύστημα των ΜΜΕ θα υιοθετήσουμε την τυπολογία του MOSCOVICI, ο οποίος διακρίνει: α) τη διάδοση β) τη μετάδοση γ) τη προπαγάνδα.

Στα πλαίσια της διάδοσης το μήνυμα δεν προσανατολίζει το δέκτη προς μια συγκεκριμένη κατεύθυνση, αντίθετα στόχο του έχει να διαμορφώσει γνώμες γύρω από ένα κοινωνικό ζήτημα. Έτσι απευθύνεται στο ευρύ κοινό με σκοπό την εξάπλωση μια γνώσης, η οποία θα είναι κοινή για όλους. Η απουσία εμπλοκής της πηγής του μηνύματος στη μορφή αυτή επικοινωνίας έχει ως αποτέλεσμα τη προβολή τόσο θετικών όσο και αρνητικών επιχειρημάτων, δίνοντας τη δυνατότητα στο δέκτη να αποφασίσει για την επιλογή. Πρόκειται δηλαδή για μια αντικειμενική μορφή επικοινωνίας.

Όσον αφορά τη μετάδοση, αυτή έχει ως στόχο να παράγει μια κοινή αντίληψη και στάση, αλλά και να κατευθύνει συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες σύμφωνα με αυτή. Σ' αυτή τη μορφή επικοινωνίας διαμορφώνονται στάσεις, που επηρεάζουν τις κοινωνικές αναπαραστάσεις και τις συμπεριφορές των ομάδων.

Τέλος η προπαγάνδα είναι μια μορφή επικοινωνίας, η οποία παρουσιάζεται στα πλαίσια των διομαδικών συγκρουσιακών σχέσεων με κυρίαρχα χαρακτηριστικά γνωρίσματα το άκαμπτο ύφος το οποίο συνδέεται με στερεότυπα προκαταλήψεις και ομοιομορφία στις συμπεριφορές, που στοχεύουν στην προσαρμογή των κοινωνικών αναπαραστάσεων και της συμπεριφοράς απέναντι στις εξωομάδες.

Συγκεκριμένα υποθέτουμε ότι τα δημοσιεύματα του προοδευτικού τύπου (ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ- ΤΟ ΒΗΜΑ) η προβολή των πληροφοριών θα πραγματοποιηθεί στα πλαίσια της διάδοσης, θα συναντήσουμε δηλαδή έναν περισσότερο αντικειμενικό επικοινωνιακό σύστημα. Επίσης υποθέτουμε ότι ο προοδευτικός τύπος θα χρησιμοποιήσει και το επικοινωνιακό σύστημα με επιλεκτικό τρόπο, προκειμένου να συμβάλει στη διαμόρφωση μιας θετικής εικόνας για τους μετανάστες. Από την άλλη υποθέτουμε ότι ο συντηρητικός τύπος (Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ) θα κάνει χρήση του επικοινωνιακού συστήματος της μετάδοσης, προκειμένου να δημιουργήσει και να προωθήσει μια αρνητική – ξενοφοβική εικόνα για τους μετανάστες.

Στη συνέχεια και αφού εκθέσαμε το θεωρητικό μας μοντέλο και διατυπώσαμε τις υποθέσεις μας θα προβούμε στην παρουσίαση της μεθόδου που εφαρμόσαμε για τη διεξαγωγή της έρευνά μας.

2. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

2.1. Γενικά

Με στόχο την διερεύνηση των θεωρητικών μας υποθέσεων σε σχέση με τη δύναμη του τύπου να διαμορφώνει τις γνώμες των ατόμων προχωρήσαμε σε ενδελεχή ανάλυση άρθρων τριών εφημερίδων του αθηναϊκού τύπου.

Μας ενδιαφέρει κυρίως να διαπιστώσουμε, εάν ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζεται η ειδησεογραφία συμβάλλει στη νοηματική σύνδεση των εννοιών μετανάστευση- εγκληματικότητα και μετανάστη-εγκληματία. Με άλλα λόγια ενδιαφερόμαστε να διαπιστώσουμε εάν οι αναπαραστάσεις της εγκληματικότητας των μεταναστών στο τύπο συμβάλλουν στη διαμόρφωση στερεοτυπικών αντιλήψεων και στάσεων του πληθυσμού με συνέπεια τόσο ατομικά όσο και συλλογικά την ξеноφοβία και το ρατσισμό για τις διάφορες εθνικές ομάδες μεταναστών.

2.2. Συλλογή πληροφοριών

Η επιλογή των εφημερίδων ως πηγή για τη συλλογή του υλικού της έρευνας, έγινε επειδή ο τύπος αποτελεί έναν από τους βασικότερους τρόπους ενημέρωσης του κοινού, ενώ παράλληλα, θεωρείται αξιόπιστη αφού αντλεί τις πληροφορίες κυρίως από τις αρμόδιες αστυνομικές αρχές. Επιπλέον, η πρόσβαση στα αρχεία των εφημερίδων είναι ευκολότερη, εφόσον πραγματοποιήθηκε ηλεκτρονικά, ενώ η αντίστοιχη σε αρχεία της Αστυνομίας και των Δικαστηρίων απαιτεί, μεταξύ άλλων, ειδική άδεια. Η επιλογή των εφημερίδων (ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, ΤΟ ΒΗΜΑ, Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ) έγινε με κριτήριο το γεγονός ότι οι εφημερίδες αυτές έχουν μεγάλη κυκλοφορία και απευθύνονται κατά συνέπεια, σε ένα ευρύ αναγνωστικό κοινό, ενώ καλύπτουν ειδησεογραφικά όλο τον ελλαδικό χώρο.

2.3. Ερευνητικό εργαλείο

Ως μέθοδος ανάλυσης επελέγη η θεματική ανάλυση περιεχομένου, δηλαδή η συστηματική περιγραφή και κατηγοριοποίηση του περιεχομένου καθώς και η ερμηνεία του άρθρου – λανθάνοντος περιεχομένου των επιλεγμένων δημοσιευμάτων. Με τη μέθοδο αυτή το λεκτικό ή άλλο συμβολικό υλικό μετατρέπεται σε ποσοτικά ή και ποιοτικά δεδομένα ανεξάρτητα από τη μορφή που έχει το περιεχόμενο (οπτική εικόνα, γραπτός ή προφορικός λόγος) με σκοπό να απαντήσει αξιόπιστα στα εξής ερωτήματα: « Ποιος είναι ο αποστολέας του υπό έρευνα μηνύματος και ποια τα κίνητρα που τον ώθησαν σε αυτό;», «Ποιο είναι το περιεχόμενο του μηνύματος και ποιες οι γενικότερες τάσεις που αντιπροσωπεύει;» «Ποιος είναι ο αποδέκτης του μηνύματος και ποιες οι επιπτώσεις του ;»¹⁰⁶

Ως μονάδα καταγραφής των δεδομένων έγινε χρήση του ερευνόμενου θέματος με μονάδα συμφραζομένων αρχικά τη φράση, στη συνέχεια τη παράγραφο και τέλος ολόκληρο το άρθρο.

2.4. Δειγματοληψία

Αναλύσαμε συνολικά 73 άρθρα, τα οποία προέρχονται από το ηλεκτρονικό αρχείο των τριών έντυπων αθηναϊκών εφημερίδων ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ (www.enet.gr), ΤΟ ΒΗΜΑ, (www.tovima.gr), Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ (www.kathimerini.gr) για το χρονικό διάστημα από 01/01/2005 έως 31/08/2009. Συγκεκριμένα αναλύσαμε 28 άρθρα από την εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 18 άρθρα από την εφημερίδα ΤΟ ΒΗΜΑ και 27 άρθρα από την εφημερίδα Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ. Χρησιμοποιήθηκαν τα εξής λήμματα: εγκληματικότητα και μετανάστες, μετανάστες, έγκλημα, αλλοδαποί, Αλβανοί.

¹⁰⁶ Κυριαζή Ν. (1998), Η κοινωνιολογική έρευνα, Αθήνα: Ελληνικές Επιστημονικές Εκδόσεις, σσ. 282-301.

2.5. Πρωτόκολλο παρατήρησης

Το πρωτόκολλο παρατήρησης το οποίο ορίσαμε είναι το εξής:

ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗΣ

1. Εφημερίδα, τίτλος και υπότιτλοι του άρθρου
2. Αντικείμενο του άρθρου (π.χ. συνέντευξη , ρεπορτάζ, επιστολή)
3. Πομπός μηνύματος (δημοσιογράφος, πολιτικός, επιστήμονας, αναγνώστης, άλλο πρόσωπο)
4. Δέκτης μηνύματος (αναγνωστικό κοινό)
5. Εικόνα – αναπαράσταση (θετική- αρνητική – ουδέτερη)
6. Φόβος θυματοποίησης (εμφάνιση, απουσία, έμμεσος φόβος)

Είναι απαραίτητο να διευκρινίσουμε ότι ως έμμεσο φόβο θυματοποίησης ορίσαμε το αίσθημα ανασφάλειας των πολιτών σχετικά με την εγκληματικότητα των μεταναστών, η οποία υποβόσκει σε ορισμένα δημοσιεύματα του τύπου, ακόμη και σε εκείνα που προβάλλουν μια θετική εικόνα-αναπαράσταση για τους μετανάστες. Δηλαδή αναφερόμαστε στην περίπτωση εκείνη που ο φόβος θυματοποίησης δεν δηλώνεται με ρητό τρόπο, αλλά προκύπτει μέσα από την κεντρική ιδέα του άρθρου που αναλύουμε.

3. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

3.1. Φαινομενολογία

Αναφορικά με τη θέση που κατέχουν στην εφημερίδα τα υπό έρευνα άρθρα διαπιστώσαμε ότι στη πλειοψηφία τους καλύπτονται στο εσωτερικό μέρος της εφημερίδας. Πιο διεξοδικά όλα παρουσιάζονται στο σαλόνι των εφημερίδων, ενώ στο εξώφυλλο δεν βρίσκουμε καμία σχετική αναφορά. Μάλιστα παρατηρήσαμε ότι όταν η είδηση φιλοξενείται στο σαλόνι της εφημερίδας συνοδεύεται από τίτλο με πολύ έντονα και μεγάλα γράμματα. Επιπλέον εστίασαμε την προσοχή μας στο περιεχόμενο των τίτλων και υποτίτλων των υπό έρευνα δημοσιευμάτων. Είναι φανερό ότι κατά την σύνταξη και διαμόρφωση των άρθρων επιστρατεύονται όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά που μπορούν να εντυπωσιάσουν, να συναρπάσουν και να συγκινήσουν το αναγνωστικό κοινό. Την λειτουργία αυτή της δραματοποίησης των γεγονότων επιτελούν οι πομπώδεις εκφράσεις, οι εντυπωσιακές φωτογραφίες κ.λ.π.

Πιο συγκεκριμένα διαπιστώσαμε ότι οι τίτλοι, οι οποίοι έχουν ως ρόλο να τραβήξουν την προσοχή και να ελκύσουν το ενδιαφέρον του αναγνώστη, προκειμένου να μην προσπεράσει την είδηση, είναι πηχυαίοι και δίνουν μια πρώτη εικόνα σχετικά με τους πρωταγωνιστές και τη φύση του ίδιου του γεγονότος. Έτσι ερευνήσαμε εάν οι τίτλοι και οι υπότιτλοι αναφέρονται στην εθνικότητα του δράστη, προκειμένου να εκτιμήσουμε εάν η εθνικότητα αποτελεί στοιχείο, που αξιολογείται από το δημοσιογράφο που καλύπτει το θέμα ως σημαντικό, αλλά και γενικότερα εάν από μόνοι τους οι τίτλοι και οι υπότιτλοι προβάλλουν μια αρνητική αναπαράσταση-εικόνα των μεταναστών σε σχέση με την εγκληματικότητα.

3.2. Ποσοτικοποίηση των αποτελεσμάτων

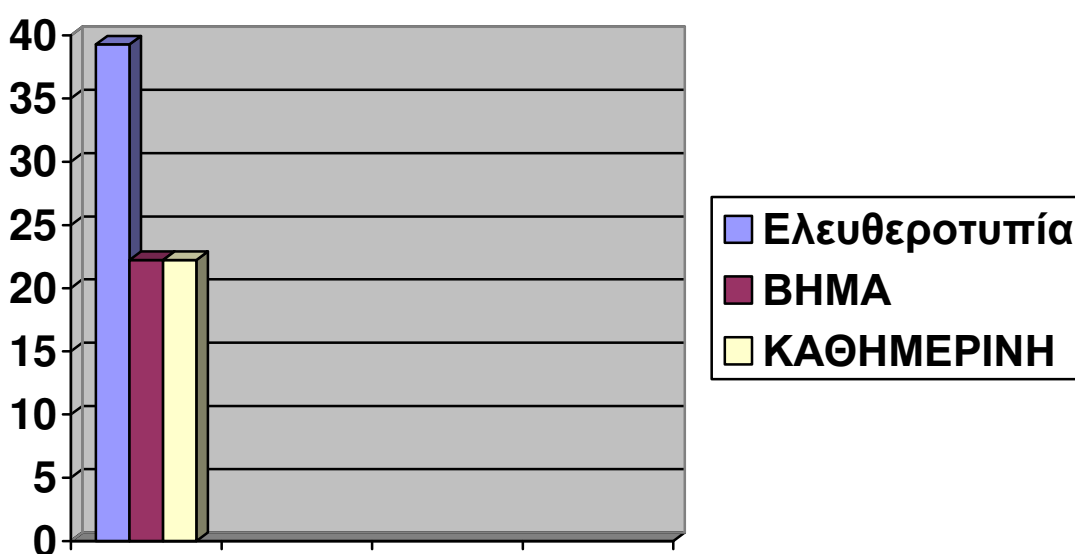
Από την έρευνα αυτή προέκυψαν τα εξής αποτελέσματα:

Το περιεχόμενο των τίτλων και των υποτίτλων κατά ένα μεγάλο μέρος τους αφορούν στοιχεία για την προσωπικότητα των δραστών. Συγκεκριμένα από τα 28 άρθρα της ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑΣ που μελετήθηκαν τα 11 είχαν στον τίτλο τους (ποσοστό 39,28%) και τα 3 στον υπότιτλό τους (10,71%) αναφορά στην εθνικότητα του δράστη. Από τα 27 συνολικά άρθρα της ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗΣ τα έξι (ποσοστό 22,22%) αναφέρουν ως στοιχείο την εθνικότητα του δράστη στο τίτλο και τα τρία στους υπότιτλους (ποσοστό 11,11%). Τέλος από τα 18 συνολικά άρθρα του

ΒΗΜΑΤΟΣ τα τέσσερα αναφέρουν στο τίτλο τους (ποσοστό 22,22%) και το ένα στον υπότιτλό του (ποσοστό 5,55%) το μεταναστευτικό πρόβλημα, την παράνομη μετανάστευση και τη λαθρομετανάστευση, εθνικοποιώντας κατ' αυτό τον τρόπο την εγκληματική πράξη.

Τα ποσοστά των τίτλων με αρνητική χροιά κάθε εφημερίδας παρίστανται στο παρακάτω γράφημα 1.

Γράφημα1.

Αναφέρουμε ενδεικτικά ορισμένους τίτλους και υπότιτλους άρθρων με αρνητική χροιά απέναντι στους μετανάστες:

«Άφαντοι οι Αλβανοί δραπέτες»¹⁰⁷

«Δύο Αλβανοί σκότωσαν ομοεθνή τους»¹⁰⁸

«Ο Γεωργιανός διηγήθηκε πώς σκότωσε τον Ν. Σεργιανόπουλο»¹⁰⁹ «Οι πλατείες το βράδυ γίνονται απειλητικές» και υπότιτλος: « Εννέα περιοχές της Αθήνας μετατράπηκαν σε κέντρα διακίνηση ναρκωτικών, αγοραίου έρωτα, πεδία συγκρούσεων λαθρομεταναστών ¹¹⁰

¹⁰⁷ Ελευθεροτυπία 27.11.2007

¹⁰⁸ Ελευθεροτυπία 01.10.2007

¹⁰⁹ Καθημερινή, 01.08.2008

¹¹⁰ Καθημερινή, 19.04.2008

« Το «σκληρό» έγκλημα δ'ρα ανεξέλεγκτα» και υπότιτλος: «Ανησυχητικά στοιχεία για την πρωτοφανή έξαρση της βίας και την «ποιοτική αναβάθμιση» κακοποιών με μεικτή φυλετικά σύνθεση»¹¹¹

«Σπείρα εκτελούσε συμβόλαιο θανάτου» και υπότιτλος: «Συνελήφθησαν τέσσερις, δρούσαν για λογαριασμό «νονού» της νύχτας που βρίσκεται στις φυλακές και υπότιτλος : «Αλβανοί οι εκτελεστές»¹¹²

«Θεριεύει ο φόβος για τους «ξένους» στη Θεσσαλονίκη»¹¹³

«Το μεταναστευτικό πρόβλημα και η χώρα μας...»¹¹⁴

«Θέμα λαθρομεταναστών έθεσε ο Ν. Κακλαμάνης» και υπότιτλος: «Ο δήμαρχος Αθηναίων ζήτησε χθες από τον Πρωθυπουργό την άμεση λήψη μέτρων»¹¹⁵

Συνεχίζοντας την ανάλυση διαπιστώσαμε ότι από τα 73 συνολικά άρθρα των τριών εφημερίδων που μελετήσαμε τα 16 άρθρα (ποσοστό 21,91 %) συμβάλλουν στη διαμόρφωση μιας θετικής εικόνας των μεταναστών, τα 38 άρθρα (52,05%) συμβάλλουν στη διαμόρφωση μιας αρνητικής- στερεοτυπικής αναπαράστασης των μεταναστών, ενώ μόνο τα 19 άρθρα (ποσοστό 26,02%) είναι ουδέτερα.

Συγκεκριμένα από τα 28 άρθρα της ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑΣ που μελετήσαμε διαπιστώσαμε ότι: Τα 4 συμβάλλουν στη θετική απεικόνιση των μεταναστών (ποσοστό 14,28%), τα 15 διοχετεύουν αρνητική εικόνα για τους μετανάστες (53,57%) και τα 9 αναπαριστούν ουδέτερα- πραγματικά τους μετανάστες (32,24%). Από τα 18 άρθρα του Βήματος που μελετήσαμε τα 4 συμβάλλουν στη δημιουργία μιας θετικής αναπαράστασης (ποσοστό 22,2%), τα 9 συμβάλλουν στη δημιουργία μιας αρνητικής- στερεοτυπικής αναπαράστασης (50,00%) και τα 5 αναπαριστούν ουδέτερα τους μετανάστες (ποσοστό 27,77%). Τέλος από τα 27 άρθρα της ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗΣ που μελετήσαμε τα 8 ήταν θετικά (29,62%) απέναντι στους μετανάστες σχετικά με το θέμα της εγκληματικότητας, τα 13 απεικόνιζαν αρνητικά τους μετανάστες (48,14%) και τα 6 ήταν ουδέτερα (22,22%). Τα αποτελέσματα των θετικών, αρνητικών και ουδέτερων αναπαραστάσεων των τριών εφημερίδων παρουσιάζονται αντίστοιχα στα παρακάτω γραφήματα 2,3 και 4.

¹¹¹ Καθημερινή, 13.07.2008

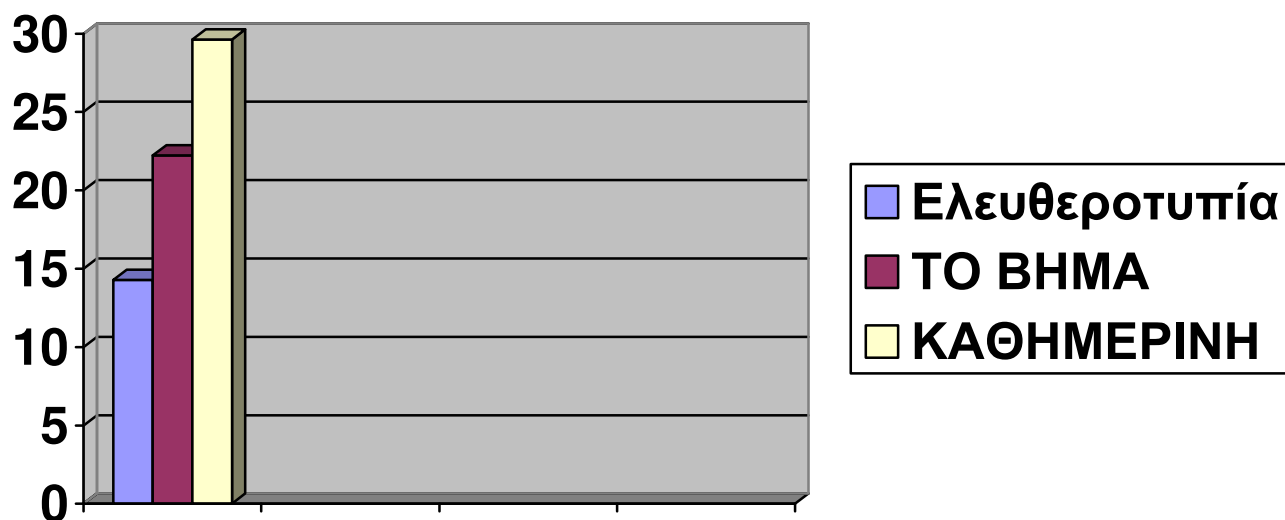
¹¹² Καθημερινή 30.09.2006

¹¹³ Ελευθεροτυπία 24.06.2009

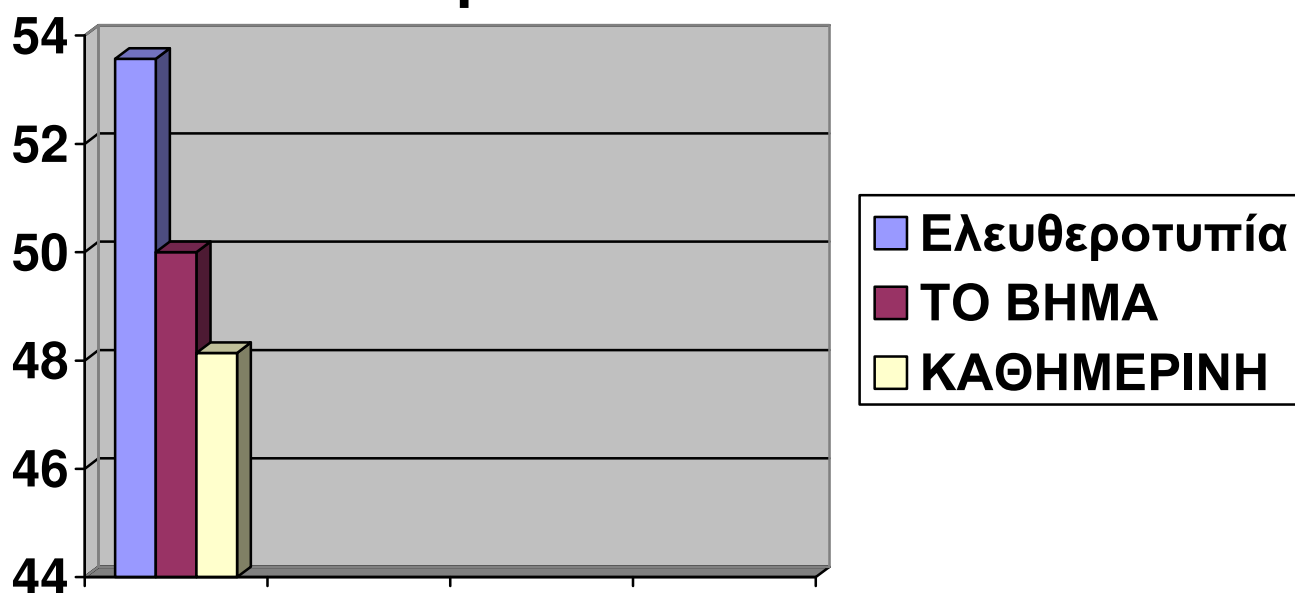
¹¹⁴ Το Βήμα. 16.07.2009

¹¹⁵ Το Βήμα 08.11.2007

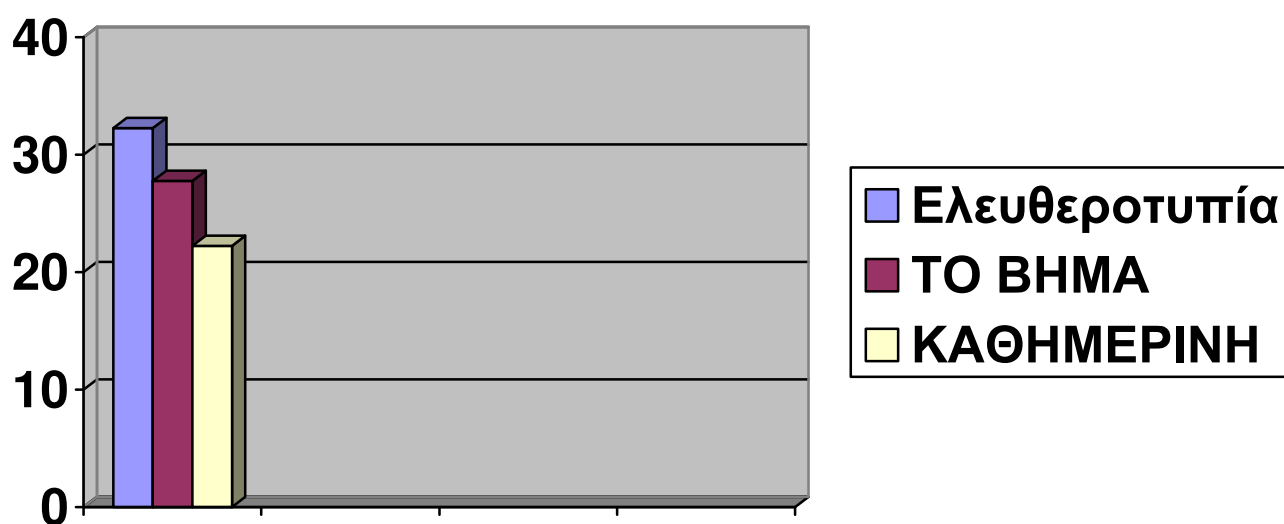
Γράφημα 2. θετικές αναπαραστάσεις μεταναστών

**Γράφημα 3.
αρνητικές αναπαραστάσεις
μεταναστών**

Γράφημα 4. ουδέτερες αναπαραστάσεις μεταναστών

Στη συνέχεια διαπιστώσαμε ότι η εικόνα – αναπαράσταση του μετανάστη βρίσκεται σε ευθέως ανάλογη συσχέτιση με εμφάνιση του φόβου θυματοποίησης των πολιτών. Ειδικότερα καταλήξαμε στη διαπίστωση ότι όταν η εικόνα – αναπαράσταση του μετανάστη είναι αρνητική συνοδεύεται ταυτόχρονα με αναφορές είτε του δημοσιογράφου ως πομπού του μηνύματος είτε πολιτών που συνεντευξιάζονται από αυτόν με αναφορές που υποδηλώνουν την ύπαρξη φόβου θυματοποίησης τους. Αντίθετα διαπιστώσαμε ότι η προβολή μια θετικής εικόνας αναπαράστασης του μετανάστη ακολουθείται, είτε από ολική απουσία φόβου θυματοποίησης, είτε από έμμεσο φόβο θυματοποίησης. Τέλος διαπιστώσαμε ότι όταν τα άρθρα είναι ουδέτερα παρατηρείται ως επί το πλείστον έλλειψη φόβου θυματοποίησης.

Ειδικότερα αναλύοντας τα 15 αρνητικά άρθρα της εφημερίδας Ελευθεροτυπίας διαπιστώσαμε ότι τα 14 (93,33%) εμφανίζουν φόβο θυματοποίησης, ενώ το 1 (6,66%) εμφανίζει απουσία φόβου θυματοποίησης. Όσον αφορά τα 4 θετικά άρθρα της ίδιας εφημερίδας διαπιστώσαμε ότι από τα 2 (50,00%) απουσιάζει ο φόβος θυματοποίησης, ενώ τα υπόλοιπα 2 (50,00%) χαρακτηρίζονται από έμμεσο φόβο θυματοποίησης και τέλος όσον αφορά τα 9 ουδέτερα άρθρα, από αυτά τα 5 (55,55%) χαρακτηρίζονται από έλλειψη φόβου θυματοποίησης και τα 4 (44,44%) από έμμεσο φόβο θυματοποίησης.

Αναφορικά με τα 9 αρνητικά άρθρα του Βήματος διαπιστώσαμε ότι και τα 9 εμφανίζουν φόβο θυματοποίησης (100%), ενώ από τα 4 θετικά άρθρα του Βήματος διαπιστώσαμε ότι τα 3 (75%) τρία χαρακτηρίζονται από έλλειψη φόβου θυματοποίησης και το 1 (25%) από έμμεσο φόβο θυματοποίησης. Τέλος από τα 5 ουδέτερα άρθρα του Βήματος τα 2 (40,00%) χαρακτηρίζονται από έλλειψη φόβου θυματοποίησης και τα 3 (60,00%) από έμμεσο φόβο θυματοποίησης.

Συνεχίζοντας με τα άρθρα της Καθημερινής διαπιστώσαμε ότι από τα 13 αρνητικά άρθρα της τα 12 (92,30%) παρουσιάζουν φόβο θυματοποίησης, ενώ από το 1 (7,69%) απουσιάζει ο φόβος θυματοποίησης. Σχετικά με τα 8 θετικά άρθρα της Καθημερινής διαπιστώσαμε ότι τα 5 (62,5%) χαρακτηρίζονται από έλλειψη φόβου θυματοποίησης και τα 3 (37,75%) από έμμεσο φόβο θυματοποίησης. Όσον αφορά δε τα 6 ουδέτερα άρθρα της συγκεκριμένης εφημερίδας από τα ερευνητικά πορίσματα προέκυψε ότι τα από τα 4 (66,6%) ελλείπει ο φόβος θυματοποίησης, ενώ στα 2 (33,33%) εμφανίζεται έμμεσος φόβος θυματοποίησης. Τα αποτελέσματα εμφανίζονται αντίστοιχα στους παρακάτω πίνακες ανάλυσης 2,3 και 4.

Πίνακας 2.Συσχετισμός αναπαραστάσεων άρθρων ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑΣ με φόβο θυματοποίησης επί συνόλου 28 άρθρων

	φόβος θυματοποίησης	έλλειψη φόβου θυματοποίησης	έμμεση θυματοποίηση
αρνητική αναπαράσταση	14 άρθρα ή 93,33%	1 άρθρο ή 6,66%	-
θετική αναπαράσταση	-	2 άρθρα ή 50,00%	2 άρθρα ή 50,00%
ουδέτερη αναπαράσταση	-	5 άρθρα ή 55,55%	4 άρθρα ή 44,44%

Πίνακας 3. Συσχετισμός αναπαραστάσεων άρθρων του Βήματος με φόβο θυματοποίησης επί συνόλου 18 άρθρων

	φόβος θυματοποίησης	έλλειψη φόβου θυματοποίησης	έμμεση θυματοποίηση
αρνητική αναπαράσταση	9 άρθρα ή 100%	-	-
θετική αναπαράσταση	-	3 άρθρα ή 75%	1 άρθρο ή 25%
ουδέτερη αναπαράσταση	-	2 άρθρα ή 40,00%	3 άρθρα ή 60,00%

Πίνακας 4. Συσχετισμός αναπαραστάσεων άρθρων της Καθημερινής με φόβο θυματοποίησης επί συνόλου 27

	φόβος θυματοποίησης	έλλειψη φόβου θυματοποίησης	έμμεσος φόβος θυματοποίησης
θετική αναπαράσταση	-	5 άρθρα ή 62,5%	3 άρθρα ή 37,75%
αρνητική αναπαράσταση	12 άρθρα ή 92,3%	1 άρθρο ή 7,69%	-
ουδέτερη αναπαράσταση	-	4 άρθρα ή 66,6 %	2 άρθρα ή 33,33%

3.3.Περιεχόμενο και χαρακτηριστικά της είδησης

Το περιεχόμενο των περισσότερων άρθρων των τριών εφημερίδων που ερευνήσαμε δεν τηρεί ίσες αποστάσεις ανάμεσα στην αρνητική και θετική όψη του μεταναστευτικού φαινομένου, η οποίες θα μπορούσαν να συμβάλλουν αποφασιστικά στην κοινωνική ευαισθητοποίηση γύρω από το φαινόμενο και τις επιπτώσεις του στη χώρα μας. Οι εμπειριστατωμένες και αντικειμενικές παρουσιάσεις των επιμέρους διαστάσεων του φαινομένου είναι ελάχιστες, η άποψη των μεταναστών προβάλλεται σπάνια, όπως και τα αίτια που οδήγησαν τους αλλοδαπούς δράστες στο έγκλημα, ή οι τραγικές συνθήκες της ζωής και της εργασίας τους.

Αντίθετα η πλειοψηφία των άρθρων περιορίζεται σε απλό αστυνομικό ρεπορτάζ, ενώ δεν λείπουν και δημοσιογραφικές φωνές, που με προκλητικούς ρητορικούς τρόπους τροφοδοτούν το κοινό με όλα τα στοιχεία ενός ηθικού πανικού που βασίζεται στο στερεότυπο του μετανάστη – εγκληματία.

Ειδικότερα όσον αφορά την αρθρογραφία της Ελευθεροτυπίας εντοπίσαμε σ' αυτή τα περισσότερα ουδέτερα άρθρα σε σχέση με τις υπόλοιπες εφημερίδες. Η

ειδησεογραφία της συγκεκριμένης εφημερίδας περιορίζεται σε αρκετά μεγάλο βαθμό σε περιγραφή απλού αστυνομικού ρεπορτάζ, που αφορά περιπτώσεις εγκληματικότητας μεταναστών με αποτέλεσμα μια περισσότερο ρεαλιστική εικόνα του υπό εξέταση φαινομένου. Ταυτόχρονα όμως διαπιστώσαμε την ύπαρξη και των περισσότερων τίτλων και υποτίτλων με αρνητική χροιά, αλλά και το μεγαλύτερο ποσοστό αρνητικών άρθρων γενικότερα σε σχέση με τα άρθρα των εφημερίδων «Το Βήμα» και «Η Καθημερινή», καθώς και μόνο ο τίτλος ενός άρθρου μπορεί να διοχετεύσει μια αρνητική ή θετική αναπαράσταση στον αναγνώστη πάνω στο θέμα που πραγματεύεται. Πιο συγκεκριμένα η πλειοψηφία των άρθρων της ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑΣ, όπως διαφαίνεται από τη δομή της γλώσσας, τη τιτλοφόρηση των ρεπορτάζ, την επιλογή προβολής και ανάδειξης συγκεκριμένων “φωνών”, με το επιχείρημα της αυξανόμενης εγκληματικότητας δεν αναιρούν την εικόνα της κοινωνικής απειλής στην οποία παραπέμπει ο μετανάστης. Δεν απουσιάζει ο λεκτικός εντυπωσιασμός, οι “σκανδαλώδεις” τίτλοι, αλλά και συνεντεύξεις και επιστολές αναγνωστών με περιγραφές περιστατικών που σχετίζονται με υψηλό βαθμό βλάβης και προκαλούν ανασφάλεια για το μέλλον, με στόχο τη δραματοποίηση της καθημερινής ειδησεογραφίας.

Αυτό καθίσταται ορατό για παράδειγμα από το άρθρο του Βασίλη Παπασταμούλη που δημοσιεύθηκε στην Ελευθεροτυπία με τίτλο «Θεριεύει ο φόβος για τους ξένους στη Θεσσαλονίκη», όπου παραπέμπει σε φωνές κατοίκων και καταστηματαρχών περιοχής της Θεσσαλονίκης που επικυρώνουν την εγκυρότητα του ρεπορτάζ του δημοσιογράφου επισφραγίζοντας ένα κλίμα φόβου και ανασφάλειας: «...«Κάποιοι δημιουργούν προβλήματα. Εμένα μου 'σπασαν το αυτοκίνητο», επισημαίνει ο παρευρισκόμενος ενορίτης....«Οι Αλβανοί είναι ήρεμοι, οι Ρώσοι είναι κλεφτρόνια» υποστηρίζει ο ιδιοκτήτης διπλανού ψητοπωλείου που φαίνεται διστακτικός να απαντήσει στις ερωτήσεις μας. «Μην γράψετε ποια είμαι και πού δουλεύω. Θα με βρουν και θα με σκοτώσουν. Μια φορά με απείλησαν με μαχαίρι» λέει η ιδιοκτήτρια γειτονικού καταστήματος...».¹¹⁶

Προς την ίδια κατεύθυνση κινείται και η δημοσίευση της επιστολής που υπογράφεται από τον αναγνώστη Γιαννάκη Σ. Τσαγκαρίδη στη στήλη της εφημερίδας «Οι αναγνώστες γράφουν», στην οποία η υπερβολή και η δραματοποίηση των γεγονότων είναι εμφανής: «....Εκεί στα πεζοδρόμια στέκονται αλλοδαποί, πρεζάκηδες, ανεξέλεγκτοι Μαροκινοί, Αλβανοί, κ.ά. Τσακώνονται μεταξύ τους, είναι επικίνδυνοι να ληστέψουν τους διερχόμενους προς τα ξενοδοχεία Προς Θεού, κύριε υπουργέ Δημοσίας Τάξεως, πρέπει να γίνει κάτι πριν κλάψουμε θύματα. Είναι

¹¹⁶ *Ελευθεροτυπία* 24.06.2009

και προς ζημία του τουρισμού: στο μέλλον θα φοβούνται οι τουρίστες να έρχονται στα ξενοδοχεία αυτά που είναι κοντά στην Ομόνοια». Στη περίπτωση αυτή παρατηρούμε πως πρόκειται για μια προγνωστική αναπαράσταση του αναγνώστη, εφόσον η πρόγνωση και μόνο μιας μελλοντικής διομαδικής αλληλεπίδρασης (εγκληματικότητα των μεταναστών) έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία μια εικόνας (επικινδυνότητα- εγκληματικότητα) για την άλλη ομάδα (μετανάστες), η οποία με τη σειρά της επηρεάζει τη συμπεριφορά του απέναντί της.

Παράλληλα όμως, είναι εμφανές, ότι η αρνητική στερεοτυπική αντίληψη του μετανάστη διοχετεύεται μέσω της συγκεκριμένης εφημερίδας κυρίως από τους πηχυαίους, αλλά και σκανδαλώδης τίτλους της, οι οποίοι κατά ένα μεγάλο ποσοστό αναφέρουν την εθνικότητα του δράστη με αποτέλεσμα να εθνικοποιούν την εγκληματική πράξη και να συντελούν έτσι στη διαδικασία πρόσληψης του «Άλλου» ως επικίνδυνου και εγκληματία.

Ενδεικτικά αναφέρουμε: «Νεκροί 3 λαθρομετανάστες - πιάστηκαν 4 Αλβανοί δουλέμποροι »¹¹⁷ «Δύο Αλβανοί σκότωσαν ομοεθνή τους»¹¹⁸ «Άφαντοι οι Αλβανοί δραπέτες».¹¹⁹

Κατά συνέπεια στην περίπτωση των τίτλων της Ελευθεροτυπίας ο λόγος περί ενός συγκεκριμένου δράστη συμπεριλαμβάνει και την ομάδα προέλευσης. Η δημοσιογραφική αφήγηση μεταφέρει μια κοινωνική συνθήκη που αφορά την πλειονότητα αυτών των πληθυσμών και συντελεί στην αναπαραγωγή και εμπέδωση της γενίκευσης: μετανάστης/λαθρομετανάστης/εγκληματίας. Η προβολή της διάκρισης μεταξύ του «εμείς» (οι Έλληνες) και του «άλλου» (π.χ. του «Αλβανού» ή του «αλλοδαπού») στην αρθρογραφία της συγκεκριμένης εφημερίδας, δημιουργεί στο συλλογικό υποσυνείδητο ότι οι μετανάστες και ειδικά η εθνотική ομάδα των Αλβανών, διαπράττουν σοβαρά αδικήματα με αποτέλεσμα το στιγματισμό τους ως ατόμων επικίνδυνων για τη δημόσια ασφάλεια, τη ζωή και τη περιουσία των πολιτών.

Το γεγονός αυτό έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία φαινομένων ξενοφοβίας και ρατσισμού, που παρατηρούνται στην Ελληνική κοινωνία με σοβαρούς κινδύνους για το μελλοντικό κοινωνικό κλίμα και τις κοινωνικές ισορροπίες της χώρας, καθώς διακρίνονται δηλαδή σοβαροί κίνδυνοι κοινωνικού αποκλεισμού και γκετοποίησης των μεταναστών.

Από την άλλη πλευρά μια ουδέτερη-πραγματική προσέγγιση της μεταναστευτικής εικόνας επιχειρεί το άρθρο της Ιωάννας Σωτήρχου με τίτλο « Οι αριθμοί και οι αλήθειες τους και υπότιτλο «Τι δείχνει το μπαράζ συλλήψεων», με

¹¹⁷ *Ελευθεροτυπία* 23-01-2006

¹¹⁸ *Ελευθεροτυπία* 01-10-2007

¹¹⁹ *Ελευθεροτυπία* 27-11-2007

πληροφόρηση που στηρίζεται σε τεκμηριωμένη επιχειρηματολογία. Συγκεκριμένα το άρθρο αναφέρεται σε δήλωση του συνδιευθυντή του Μεσογειακού Παρατηρητηρίου Μετανάστευσης του Παντείου, Μάρτιν Μπάλντουιν Έντουαρτς ο οποίος επισημαίνει την ανάγκη μιας περισσότερο « νηφάλιας προσέγγισης των δεδομένων που αφορούν την ανεπίσημη μετανάστευση η οποία γίνεται εν μέσω ξενόφοβων αλαλαγμών που προτείνονται εν είδει πολιτικής». Σύμφωνα με το άρθρο «Οι αυξημένοι αριθμοί για την άτυπη μετανάστευση είναι εν μέρει το αποτέλεσμα της κυβερνητικής πολιτικής που αναζητά μετανάστες χωρίς χαρτιά αντί να εντοπίζει τις αφίξεις».

Προς την ίδια κατεύθυνση μιας αντικειμενικής αναπαράστασης της εγκληματικότητας των μεταναστών, που στηρίζεται σε επιστημονικά δεδομένα κινείται και το άρθρο της Λιάνας Σπυροπούλου, με τίτλο «ΤΙ ΔΕΙΧΝΕΙ έρευνα της VPRC * ΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ για τη στάση των ΜΜΕ και τα στερεότυπα- Η ξеноφοβία είναι εδώ »¹²⁰, στο οποίο καταγράφονται τα πορίσματα έρευνας της εταιρείας VPRC, με θέμα «Στάσεις και αντιλήψεις της ελληνικής κοινωνίας απέναντι στους μετανάστες». Συγκεκριμένα στο άρθρο αναφέρονται: « Από σαφείς τάσεις ξеноφοβίας φαίνεται ότι διακατέχονται οι Έλληνες,.....Τα αποτελέσματα της έρευνας που παρουσιάστηκαν χθες στο συνέδριο «ΜΜΕ και διαμόρφωση στερεότυπων», κατέδειξαν ότι μπορεί στη θεωρία να μην έχουμε κανένα πρόβλημα με τους μετανάστες, αλλά στην πράξη τα πράγματα είναι εντελώς διαφορετικά», ενώ στη συνέχεια σημειώνονται όσα χαρακτηριστικά είπε στην εισήγησή του στο Συνέδριο για την κατάσταση που επικρατεί στα ΜΜΕ για την μεταναστευτική εικόνα, ο διευθυντής της εν λόγω εφημερίδας Σεραφείμ Φυντανίδης: « Περιγράφοντας δε την κατάσταση στα ΜΜΕ – ιδιαίτερα στα ηλεκτρονικά- επισήμανε πως όταν σε κάποιο έγκλημα ο δράστης είναι Έλληνας, στα ρεπορτάζ θα αναφέρεται ως ο "35χρονος" με μόνο "χαρακτηρισμό" την ηλικία του, ενώ εάν είναι αλλοδαπός, η εθνικότητα θα είναι το μόνο χαρακτηριστικό που θα αναφερθεί από τον ρεπόρτερ και μάλιστα ως "επίθετο"».

Θετικές αναπαράστασεις των μεταναστών σε σχέση με την εγκληματικότητα επιχειρούν άρθρα της εφημερίδας Ελευθεροτυπίας στα οποία επισημαίνονται η επιμονή των δημοσιογράφων να «εθνικοποιούν» τις εγκληματικές πράξεις, όταν διαπράττονται από κατοίκους αλβανικής καταγωγής, τα εγκληματικά Στερεότυπα που προβάλλουν τα ΜΜΕ και οι προκαταλήψεις που διακατέχουν τους πολίτες απέναντι στους μετανάστες.

Έτσι στο άρθρο με τίτλο περί Αλβανών του Παν. Τσ. αναφέρονται τα εξής: «Επειδή, πέραν πάσης δεοντολογίας, κάποιοι ανιστόρητοι της δημοσιογραφίας -

¹²⁰ *Ελευθεροτυπία- 15-02--2007*

ιδιαίτερα της ηλεκτρονικής- επιμένουν να «εθνικοποιούν» τις εγκληματικές πράξεις, όταν διαπράττονται από κατοίκους αλβανικής καταγωγής («Αλβανός επετέθη...», «Αλβανός λήστεψε...» κτλ.)...»¹²¹.

Αντίστοιχα στο άρθρο με τίτλο «κάτοικοι και ρατσιστές στον Άγιο Παντελεήμονα» σημειώνονται χαρακτηριστικά τα εξής: «Υπήρξε ευτυχώς ο αντίλογος. Η συγκέντρωση πολλαπλάσιας δύναμης αντιρατσιστών έσωσε την τιμή της ελληνικής κοινωνίας και απέτρεψε τη μετατροπή της συγκέντρωσης σε πογκρόμ κατά των μεταναστών, κάτι που επιχείρησε η Χρυσή Αυγή, όπως συνηθίζει με κάθε ευκαιρία. Μπορεί την τελευταία στιγμή να αποφεύχθηκε το χειρότερο, αλλά ασφαλώς η κατάσταση που έχει δημιουργηθεί στη γειτονιά είναι εκρηκτική. Για ακόμη μία φορά σημαντικό ρόλο στο αδιέξοδο έχουν παίξει τα μέσα ενημέρωσης. Πρώτα πρώτα ορισμένα κανάλια, τα οποία συστηματικά και επί μήνες επαναλάμβαναν στερεότυπα παρόμοια ρεπορτάζ, συχνά μάλιστα με τις ίδιες ακριβώς εικόνες, με αποτέλεσμα να εμφανίζεται συνεχώς η γειτονιά του Αγίου Παντελεήμονα ως κέντρο της εγκληματικότητας των μεταναστών και να καλούνται οι Έλληνες κάτοικοι να τον εγκαταλείψουν».

Σε γενικές γραμμές πάντως διαπιστώνουμε, ότι τα δημοσιεύματα της συγκεκριμένης εφημερίδας δεν συμβάλλουν στη δημιουργία μιας θετικής αναπαράστασης των αλλοδαπών, αφού επί συνόλου 28 άρθρων μόνο 4 άρθρα εκφράζουν απόψεις, οι οποίες έχουν ως στόχο την αλλαγή του στερεότυπου μετανάστη/ εγκληματίας με το στερεότυπο μετανάστη/ θύμα προκατάληψης και ρατσισμού.

Εξετάζοντας στη συνέχεια την αρθρογραφία του Βήματος παρατηρούμε μια περισσότερο πλουραλιστική παρουσίαση της εικόνας των μεταναστών αναφορικά με την εγκληματικότητα σε σύγκριση με την Ελευθεροτυπία για τη συγκεκριμένη χρονική που εξετάζουμε. Η αρνητική στερεοτυπική εικόνα των μεταναστών που προβάλλεται από 9 άρθρα επί συνόλου 18 εξισορροπείται από τη θετική και ουδέτερη εικόνα των μεταναστών που διοχετεύουν τα υπόλοιπα άρθρα της συγκεκριμένης εφημερίδας. Η παρουσίαση περιστατικών εγκληματικότητας μεταναστών, δηλαδή το αστυνομικό ρεπορτάζ και η εθνικοποίηση της εγκληματικής πράξης, που εντοπίσαμε στα άρθρα της Ελευθεροτυπίας, παρατηρούμε ότι απουσιάζει από την παρουσίαση της σχετικής ειδησεογραφίας του Βήματος. Αντίθετα σε γενικές γραμμές αυτό το οποίο προκύπτει από την ανάγνωση των δημοσιευμάτων είναι ότι επιχειρείται η προσέγγιση του ζητήματος της μετανάστευσης- εγκληματικότητας με μεγαλύτερη αξιοπιστία και

¹²¹ *Ελευθεροτυπία – 3-08-2005*

εγκυρότητα, η οποία περιλαμβάνει φωνές πολιτών που με επιστολές τους διαμαρτύρονται και ανησυχούν για την επικινδυνότητα των μεταναστών, δημοσίευση ερευνών σε σχέση με την εγκληματικότητα και την ανησυχία των πολιτών, καθώς και συνεντεύξεις και απόψεις επίσημων επιστημονικών φορέων και παραγόντων της πολιτικής ηγεσίας.

Έτσι παραδείγματα άρθρων που αναπαριστούν αρνητικά το μεταναστευτικό φαινόμενο αποτελεί το άρθρο με τον πηχυαίο αρνητικό τίτλο «Παράνομοι μετανάστες¹²²» σύμφωνα με το οποίο «Ο αριθμός των αλλοδαπών που διαμένουν παράνομα στη χώρα μας είναι άγνωστος. Υπάρχουν ορισμένοι που εκτιμούν ότι ο αριθμός των παράνομων μεταναστών υπερβαίνει τις 500.000», όπως και το άρθρο του Δ. Βυθούκλα με τίτλο «Οι ληστές ανενόχλητοι αλωνίζουν στην Αθήνα»¹²³ και υπότιτλο Με την αστυνομία σε ρόλο κομπάρσου, συμμορία κακοποιών έκλεβε και σκότωνε επί πέντε ώρες», το οποίο μέσα από την υπερβολική παρουσίαση και τους χαρακτηρισμούς που χρησιμοποιεί, σαφώς δραματοποιεί την είδηση και αφήνει στο αναγνωστικό κοινό μια αίσθηση σύνδεσης της μαζικής αύξησης των μεταναστών με την εκλαμβανόμενη έξαρση της εγκληματικότητας στη χώρα μας. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε: «επί πέντε ώρες, μια συμμορία αδίστακτων κακοποιών από την Αλβανία λήστευε και σκότωνε»

Παραδείγματα άρθρων που επιχειρούν μια περισσότερο θετική προσέγγιση στην εφημερίδα «Το Βήμα» αποτελεί το άρθρο του Β. Λαμπρόπουλου με τίτλο «Δικαστικές ποινές με βάση το χρώμα!»¹²⁴, όπου αναφέρεται στο ρατσισμό των δικαστικών λειτουργιών. Σύμφωνα με το άρθρο «οι αλλοδαποί ποινικοί τιμωρούνται με ποινές σχεδόν διπλάσιες των ποινών των Ελλήνων κακοποιών που έχουν διαπράξει τα ίδια αδικήματα, καθώς επίσης «οι εμπλεκόμενοι σε έκνομες ενέργειες Αλβανοί είναι αυτοί που συγκεντρώνουν την μήνιν ορισμένων δικαστών και δέχονται ποινές μεγαλύτερες και από αλλοδαπούς άλλων εθνικοτήτων». Επίσης το άρθρο της Σοφίας Βιδάλη με τίτλο «Έγκλημα, Πολιτική και ΜΜΕ»¹²⁵, το οποίο αναφέρεται στην καλλιέργεια της βεβαιότητας σχετικά με την εγκληματικότητα των μεταναστών και το διαμεσολαβητικό ρόλο των ΜΜΕ. Συγκεκριμένα αναφέρονται τα εξής: «Σε ό,τι αφορά τους μετανάστες είναι αξιοσημείωτο ότι αυτή τη φορά δεν χρειάστηκε η επίκληση της εμπλοκής τους με την εγκληματικότητα, καθώς χρόνια τώρα καλλιεργούνται βεβαιότητες σχετικά με αυτό παρά το γεγονός ότι οι αριθμοί τις διαψεύδουν. Ζητήματα όπως η εγκληματικότητα του δρόμου, το εμπόριο ναρκωτικών, η εμπορία ανθρώπων, η

¹²² Το Βήμα- 5-02-2009

¹²³ Το Βήμα- 16-02-2008

¹²⁴ Το Βήμα- 04-07-2009

¹²⁵ Το Βήμα- 21-06-2009

εξαναγκαστική πορνεία, το λαθρεμπόριο κτλ. κατέληξαν να θεωρούνται εισαγόμενα προβλήματα και να ταυτίζονται με την παρουσία των «ξένων», γεγονός που διατηρεί στο απυρόβλητο τη σημασία της δράσης των ελληνικών οργανωμένων εγκληματικών δικτύων».

Αντίστοιχα παράδειγμα άρθρου που επιχειρεί μια περισσότερο ρεαλιστική-ουδέτερη προσέγγιση της εγκληματικότητας των μεταναστών αποτελεί το άρθρο της Παναγιώτας Μπίτσικα με τίτλο «Σκληρότεροι έναντι των μεταναστών», το οποίο τεκμηριώνει την επιχειρηματολογία του σε ερευνητικά δεδομένα σύμφωνα με τα οποία οι Έλληνες πολίτες εμφανίζονται περισσότερο ξενοφοβικοί σε σχέση με την προηγούμενη διετία: «Πιο σκληρή» απέναντι στους ξένους της χώρας μας εμφανίζεται η ελληνική κοινωνία σήμερα σε σύγκριση με τις απόψεις των πολιτών που είχαν καταγραφεί προ διετίας. Φοβίζονται περισσότερο από ποτέ τα παρελκόμενα της μόνιμης εγκατάστασης αλλοδαπών στην Ελλάδα». Επίσης το άρθρο της Ελευθερίας Κόλλια με τίτλο : Τρομαγμένος, αμήχανος και μετέωρος», το οποίο επισημαίνει την ξενοφοβία των Ελλήνων μαθητών, μέσα από την παρουσίαση έρευνας, που πραγματοποιήθηκε στον απόηχο του βιασμού της Αμάρυνθου και αφορά στο προφίλ του Έλληνα μαθητή. Συγκεκριμένα στο άρθρο αναφέρονται «Ξενόφοβοι, κοινωνικά τρομαγμένοι αλλά και αμήχανοι απέναντι στα μεγάλα προβλήματα της εποχής εμφανίζονται οι Έλληνες μαθητές.»¹²⁶.

Τέλος εξετάζοντας την αρθρογραφία της ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗΣ διαπιστώσαμε, ότι παρά το γεγονός ότι το σύνολο σχεδόν των άρθρων της διοχετεύει μια αρνητική στερεοτυπική εικόνα των μεταναστών (13 επί συνόλου 27), το μεγαλύτερο μέρος του υπολοίπου των άρθρων συνθέτει μια θετική εικόνα για τους μετανάστες (8 άρθρα επί υπολοίπου 14). Έτσι εκτός από την παρουσίαση του αστυνομικού ρεπορτάζ μέσω του οποίου διοχετεύεται μια αρνητική εικόνα για τους μετανάστες και τις εθνοκεντρικές κορώνες μέσα από τη χρήση τίτλων όπως «εθνικές ομάδες», «μεικτή φυλετική», οι οποίες επιχειρούν να συγκαλύψουν τις διαδικασίες αφομοίωσης και εξάλειψης των διαφορών μέσα από τις οποίες συγκροτούνται τα έθνη-κράτη και ευνοούν τις τάσεις ξενοφοβίας, εκφράζονται και θετικές απόψεις κυρίως το τελευταίο χρονικό διάστημα της εξεταζόμενης περιόδου, οι οποίες επιχειρούν να αλλάξουν το κυρίαρχο στερεότυπο του «μετανάστη- εγκληματία» με την παρουσίαση του μετανάστη ως θύμα ρατσισμού και ξενοφοβίας. Παράλληλα μια ουδέτερη – πραγματική εικόνα της εγκληματικότητας των μεταναστών επιχειρείται σε ορισμένα άρθρα της Καθημερινής τα οποία περιορίζονται σε παρουσίαση του αστυνομικού ρεπορτάζ, με καταγραφή μιν της εθνικότητας των δραστών στο περιεχόμενό τους,

¹²⁶ Το Βήμα-12-11-2006

αλλά απουσία σχολίων ή αναφοράς της εθνικότητας του δράστη στους τίτλους και υποτίτλους των άρθρων της.

Χαρακτηριστικό άρθρο αρνητικής αναπαράστασης των μεταναστών αναφορικά με την εγκληματικότητα στην εφημερίδα ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ αποτελεί το άρθρο του Γιάννη Σουλιώτη με τίτλο «Οι «εθνικές» ομάδες μαφιάζων της Αθήνας»¹²⁷ και υπότιτλο «Οι «φυλές» του εγκλήματος, το αμαρτωλό τρίγωνο Γερανίου, Πειραιώς, Σοφοκλέους και ο πρωταγωνιστικός ρόλος των Ελλήνων», όπου μέσα από τη χρήση συγκεκριμένου λεξιλογίου και χαρακτηρισμών, όπως «εθνικές» και «φυλές» του εγκλήματος» επιχειρείται σαφώς εθνικοποίηση της εγκληματικής πράξης και κατά συνέπεια καλλιέργεια του στερεότυπου μετανάστη/εγκληματία. Επίσης το άρθρο του Γιάννη Σουλιώτη με τίτλο « Το σκληρό έγκλημα δρα ανεξέλεγκτα» και υπότιτλο «Ανησυχητικά στοιχεία για την πρωτοφανή έξαρση της βίας και την ««ποιοτική αναβάθμιση» κακοποιών με μεικτή φυλετικά σύνθεση», όπου μέσα από την υπερβολή και δραματοποίηση του τίτλου, αλλά και την αναφορά στην «μεικτή φυλετική σύνθεση» στον υπότιτλό του συμβάλλει στη νοηματική σύνδεση των εννοιών μετανάστευση- εγκληματικότητα και μετανάστη-εγκληματία.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα θετικής αναπαράστασης των μεταναστών αποτελεί το άρθρο του Παντελή Μπουκάλα με τίτλο « Ένα βήμα μπρος και δύο πίσω»¹²⁸. Το συγκεκριμένο άρθρο επιχειρεί να ανατρέψει την αρνητική στερεοτυπική εικόνα του μετανάστη εγκληματία μέσα από την αποκάλυψη των «γνωστών τεχνασμάτων» που χρησιμοποιούν τα ΜΜΕ: «Πρώτον, την υπερπληροφόρηση προκειμένου περί παραβατικής συμπεριφοράς ξένων, όπου το πλημμέλημα διογκωνόταν για να παρουσιαστεί σαν κακούργημα γονιδιακής αιτιολογίας. Δεύτερον, την υποπληροφόρηση όταν το θύμα ήταν μετανάστης και ο θύτης Έλληνας, ο οποίος εμφανιζόταν πάντοτε σαν βαρύτατα προσβληθείς... Τρίτον, την παραπληροφόρηση,...». Προς την ίδια κατεύθυνση μιας θετικής αναπαράστασης των μεταναστών κινείται και το άρθρο με τίτλο « Υπάρχουν και γελαστοί μετανάστες», το οποίο απευθύνεται στα ανθρωπιστικά αισθήματα των Ελλήνων τονίζοντας ταυτόχρονα τις ξενοφοβικές τάσεις της Ελληνικής κοινωνίας «Ζητάμε άσυλο, δεν είμαστε εγκληματίες», διακήρυξαν. Η κεντρική ιδέα είναι πως όλοι οι ξένοι υποφέρουν φρικτά, από τη γραφειοκρατία, τον ρατσισμό και την εκμετάλλευση των εργοδοτών τους στην Ελλάδα. Ουδείς αρνείται ότι υπάρχουν ξενοφοβικές εκφάνσεις στην ελληνική κοινωνία».

¹²⁷ Καθημερινή-7-9-2009

¹²⁸ Καθημερινή-6-3-2009

3.4.Εμφάνιση φόβου θυματοποίησης ανά εφημερίδα

Στη συνέχεια αφού εξετάσουμε τις κύριες μετρήσεις της ανάλυσής μας, όπως αυτές προκύπτουν από τις υποθέσεις που διατυπώσαμε, θα προβούμε στη διερεύνηση της ύπαρξης ή απουσίας του φόβου θυματοποίησης μέσα από τα δημοσιεύματα των εφημερίδων της εξεταζόμενης χρονικής περιόδου.

Στην περίπτωση της εφημερίδας Ελευθεροτυπίας διαπιστώσαμε ότι τα άρθρα που εξετάσαμε χωρίζονται σε τρεις κατηγορίες. Στην πρώτη κατηγορία ο φόβος θυματοποίησης εμφανίζεται ρητά (14 επί συνόλου 28 ή 50%), στη δεύτερη κατηγορία ο φόβος θυματοποίησης απουσιάζει σε 8 άρθρα (ποσοστό 29%), ενώ στη τρίτη κατηγορία εντοπίσαμε ένα σημαντικό αριθμό άρθρων όπου ο φόβος θυματοποίησης εμφανίζεται με έμμεσο τρόπο στους Έλληνες πολίτες (6 άρθρα ή 21 %).

Στη συνέχεια εξετάζοντας την αρθρογραφία του Βήματος διαπιστώσαμε ότι ο φόβος θυματοποίησης εμφανίζεται επίσης σε τρεις κατηγορίες, όπου επίσης στη πλειοψηφία των άρθρων ο φόβος θυματοποίησης είναι άμεσος (9 επί συνόλου 18 ή 50%), κατά ένα αρκετά σημαντικό ποσοστό απουσιάζει (5 άρθρα ή 28%) και κατά ένα μικρότερο μέρος εμφανίζεται με έμμεσο τρόπο (4 άρθρα ή 22%).

Τέλος στα άρθρα της Καθημερινής παρατηρήσαμε ότι στο μεγαλύτερο μέρος τους εμφανίζεται ρητά ο φόβος θυματοποίησης (12 επί συνόλου 27 ή 44%), σε ένα αρκετά μεγάλο ποσοστό απουσιάζει (10 άρθρα ή 37%), ενώ σε ένα μικρό ποσοστό εμφανίζεται με έμμεσο μόνο τρόπο (5 άρθρα ή 19%). Ο πίνακας 5 παρουσιάζει τα αποτελέσματα.

Πίνακας 5. Ο φόβος θυματοποίησης ανά εφημερίδα

	φόβος θυματοποίησης	Έλλειψη φόβου θυματοποίησης	έμμεσος φόβος θυματοποίησης
Ελευθεροτυπία	14 ή 50%	8 ή 29%	6 ή 21 %
Το Βήμα	9 ή 50%	5 ή 28%	4 ή 22%
Η Καθημερινή	12 ή 44%	10 ή 37 %	5 ή 19%

3.5.Επικοινωνιακό σύστημα

Εξετάζοντας το επικοινωνιακό σύστημα που χρησιμοποιούν οι τρεις εφημερίδες σύμφωνα με την τυπολογία του Moscovici, στην οποία αναφερθήκαμε παραπάνω καταλήξαμε στα εξής συμπεράσματα: Ο προοδευτικός τύπος, στον οποίο ανήκουν η Ελευθεροτυπία και το Βήμα χρησιμοποιούν σχεδόν ισομερώς τόσο το επικοινωνιακό σύστημα της διάδοσης όσο και το επικοινωνιακό σύστημα της μετάδοσης με στόχο μια περισσότερο αντικειμενική πληροφόρηση. Συγκεκριμένα η Ελευθεροτυπία σε σύνολο 28 άρθρων χρησιμοποιεί τη διάδοση σε 12 άρθρα (43%) και τη μετάδοση σε 11 (40%), ενώ διακρίνουμε και μια τρίτη μικρότερη κατηγορία που χρησιμοποιεί το συνδυασμό διάδοσης και μετάδοσης (5 άρθρα ή 17%). Από την άλλη το Βήμα σε σύνολο 18 άρθρων χρησιμοποιεί το σύστημα της διάδοσης σε 7 άρθρα (39%), ενώ το σύστημα της μετάδοσης σε επίσης 7 άρθρα (39%). Παράλληλα σε ένα πολύ μικρό μέρος των άρθρων του χρησιμοποιεί το συνδυασμό της διάδοσης και της μετάδοσης (4 άρθρα ή 22 %).

Τέλος η εφημερίδα Καθημερινή, η οποία εκπροσωπεί τον συντηρητικό τύπο χρησιμοποιεί το επικοινωνιακό σύστημα κυρίως της μετάδοσης (21 άρθρα επί συνόλου 27 ή 78%), κατά ένα πολύ μικρό μέρος το σύστημα της διάδοσης (3 άρθρα επί συνόλου 27 ή 11%), όπως επίσης και κατά ένα μικρό μέρος το συνδυασμό της διάδοσης και της μετάδοσης (3 άρθρα επί συνόλου 27 ή 11%). Αυτό που είναι αξιοσημείωτο σε σχέση με την Καθημερινή είναι ότι το επικοινωνιακό σύστημα της μετάδοσης χρησιμοποιείται από τη συγκεκριμένη εφημερίδα κατά το μεγαλύτερο μέρος της εξεταζόμενης χρονικής περιόδου με σκοπό της τόνωσης του εθνικισμού των πολιτών και της διαστρέβλωσης της πραγματικότητας εμφανίζοντας τους μετανάστες ως μια ορατή απειλή για την ελληνική κοινωνία, ενώ κατά το τελευταίο χρονικό διάστημα και συγκεκριμένα κατά το έτος 2009 χρησιμοποιείται προκειμένου να σχηματίσει μια θετική εικόνα για τους μετανάστες. Παρατηρούμε δηλαδή στη συγκεκριμένη εφημερίδα μια χρονική διαφοροποίηση από το εγκληματικό στερεότυπο του μετανάστη στο στερεότυπο του φτωχού καλού λαθρομετανάστη που υπαγορεύει μια ηθικότερη αντιμετώπιση έναντι των μεταναστών, την ανάγκη διαχωρισμού των μεταναστών σε καλούς και κακούς και την αντιμετώπιση της παραβατικότητας στα πλαίσια κράτους δικαίου.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα της χρονικής διαφοροποίησης που εντοπίσαμε στην Καθημερινή αποτελεί το άρθρο του Τάκη Καμπύλη με τίτλο «Εν δυνάμει ένοχοι λόγω... μετανάστευσης» και με υπότιτλο «Με τη νέα πρωτοφανή ρύθμιση ουσιαστικά ποινικοποιείται η ιδιότητά τους ως αλλοδαπών και όχι η πράξη», όπου επισημαίνεται

ότι «όταν αρκεί ο χαρακτηρισμός «μετανάστης» ως επαρκές τεκμήριο ενοχής, τέτοιο ώστε να μην του επιτρέπεται να υπερασπισθεί τον εαυτό του, τότε ποινικοποιείται όχι η πράξη αλλά η ιδιότητα»,¹²⁹ όπως και το άρθρο του Κωνσταντίνου Τσιτσελίκη «Απέλαση για ψύλλου πήδημα: από τη δημόσια ασφάλεια, στη δικαιοϊκή επισφάλεια», όπου σχολιάζοντας τις τροπολογίες του πρόσφατου μεταναστευτικού ν. 3386/2005 ο δημοσιογράφος σημειώνει: «Η συνάρτηση αιτίων (τεκμαιρόμενη επικινδυνότητα) και αποτελεσμάτων (απέλαση), που στηρίζεται σε ενδείξεις τέλεσης κάποιου αδικήματος και όχι σε βεβαιότητα, ακυρώνει το θεμελιώδες τεκμήριο της αθωότητας, καθώς προηγείται της δικαστικής κρίσης περί του αδικήματος που φέρεται ότι διέπραξε ο κατηγορούμενος»¹³⁰. Τα αποτελέσματα του επικοινωνιακού συστήματος που χρησιμοποιεί η κάθε εφημερίδα παρουσιάζονται στο πίνακα 6.

Πίνακας 6. Επικοινωνιακό σύστημα ανά εφημερίδα

	Διάδοση	Μετάδοση	Διάδοση και μετάδοση
Ελευθεροτυπία	12 ή 43%	11 ή 40%	5 ή 17%
Βήμα	7 ή 39%	7 ή 39%	4 ή 22%
Καθημερινή	3 ή 11%	21 ή 78%	3 ή 11 %

¹²⁹ Καθημερινή- 29-9-2009

¹³⁰ Καθημερινή- 29-9-2009

4. ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΩΝ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

4.1. Γενικά

Στη συνέχεια μέσω της ποιοτικής ανάλυσης επιχειρήσαμε να αποδομήσουμε την είδηση όχι μόνο στα εξωτερικά της χαρακτηριστικά (τίτλος, θέση, κ.α.) αλλά κυρίως στο περιεχόμενό της. Επικεντρωθήκαμε δηλαδή στην εξέταση των ποιοτικών χαρακτηριστικών της είδησης με στόχο να εξάγουμε μέσω της ανάλυσης του κειμένου των άρθρων που διερευνούμε έγκυρα συμπεράσματα σχετικά με τον αποστολέα, τον παραλήπτη του μηνύματος ή το ίδιο το μήνυμα. Συγκεκριμένα προκειμένου να εξετάσουμε το υπό έρευνα φαινόμενο, διερευνήσαμε τα άρθρα στο σύνολό τους και ορίσαμε δύο κατηγορίες με σκοπό να ταξινομήσουμε τα δεδομένα μας. Έτσι στην πρώτη κατηγορία αναφερόμαστε στην εικόνα – αναπαράσταση των μεταναστών που διοχετεύεται μέσω του ημερήσιου Αθηναϊκού τύπου στους πολίτες, ενώ στη δεύτερη κατηγορία ασχολούμαστε με τις αναπαραστάσεις του αισθήματος ανασφάλειας – ξеноφοβίας που προκαλείται στο πληθυσμό ως αποτέλεσμα της προσβαλλόμενης αυτής εικόνας.

4.2. Οι αναπαραστάσεις των μεταναστών στην ειδησεογραφία του ημερήσιου Αθηναϊκού τύπου

Σε γενικές γραμμές διαπιστώσαμε ότι ο Αθηναϊκός τύπος δίνει έμφαση στο φαινόμενο της αύξησης της εγκληματικότητας που παρατηρείται στη χώρα μας τα τελευταία χρόνια. Το αρνητικό στερεότυπο του μετανάστη εγκληματία προβάλλεται και στις τρεις υπό εξέταση εφημερίδες της έρευνάς μας. Εντούτοις ο βαθμός συσχετισμού των εννοιών μετανάστευση-εγκληματικότητα και μετανάστης-εγκληματίας διαφοροποιείται τόσο ανάμεσα στις τρεις εφημερίδες, όσο και ανάμεσα στα διαφορετικά άρθρα της ίδιας εφημερίδας.

Ειδικότερα σχετικά με την κατηγορία των προοδευτικών εντύπων, όπου πολιτικά προσεγγίζουν τον αριστερό χώρο παρατηρήσαμε ότι παράλληλα με την αρνητική στερεοτυπική εικόνα του μετανάστη, η οποία υπερτερεί, συνυπάρχει η θετική στερεοτυπική του καλού φτωχού λαθρομετανάστη από την άλλη. Συγκεκριμένα ξεκινώντας από την Ελευθεροτυπία εντοπίσαμε πως στο υπό μελέτη χρονικό διάστημα αφιερώνει ένα σημαντικό χώρο παρουσίασης περιστατικών

εγκληματικότητας μεταναστών από το ημερήσιο αστυνομικό δελτίο υπακούοντας στη λογική της θεματοποίησης, δηλαδή της επιλογής και παρουσίασης ειδήσεων με βασικό κριτήριο την έλξη της κοινής γνώμης και τον εντυπωσιασμό της. Τα γεγονότα περιγράφονται σύμφωνα με το αστυνομικό ρεπορτάζ, αλλά απουσιάζει ο λόγος των μεταναστών, οι παράγοντες και τα αίτια που τους οδήγησαν στην εγκληματική πράξη. Η συχνή αναφορά στα εγκλήματα που διαπράττονται από μετανάστες και μάλιστα η χρήση πηχυαίων τίτλων με αναφορά στην εθνικότητα του δράστη επιτρέπει τη συμβολική σύνδεση των εννοιών εγκληματικότητα – μετανάστευση και έγκλημα- μετανάστης. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το άρθρο «συνέλαβαν 176- οι 100 αλλοδαποί» και το άρθρο «δύο Αλβανοί σκότωσαν ομοεθνή τους», όπου οι Αλβανοί παρουσιάζονται ως δράστες «στουγερού εγκλήματος»¹³¹.

Η οργάνωση δηλαδή της αρνητικής στερεοτυπικής εικόνας των μεταναστών στην Ελευθεροτυπία πραγματοποιείται με βάση την εθνικότητα του δράστη. Η εθνική ομάδα των Αλβανών εμφανίζεται ως η πιο επικίνδυνη μέσα από τη μεγάλη συχνότητα των άρθρων της εφημερίδας στην εγκληματική δράση τους, αλλά κυρίως τους πηχυαίους τίτλους της που εμφανίζουν του Αλβανούς ως «δράστες», «δραπέτες», «δουλέμπορους». Παραδείγματα αποτελούν το άρθρο «Αλβανός καπετάνιος με δίπλωμα «μαϊμού»»¹³² και το άρθρο «άφαντοι οι Αλβανοί δραπέτες»¹³³.

Δεν απουσιάζουν όμως και τα δημοσιεύματα που κινούνται προς μια περισσότερο ρεαλιστική αναπαράσταση των μεταναστών. Πιο αναλυτικά στο άρθρο «κάτοικοι και ρατσιστές στον Άγιο Παντελεήμονα» επισημαίνεται ότι: «Υπήρξε ευτυχώς ο αντίλογος. Η συγκέντρωση πολλαπλάσιας δύναμης αντιρατσιστών έσωσε την τιμή της ελληνικής κοινωνίας και απέτρεψε τη μετατροπή της συγκέντρωσης σε πογκρόμ κατά των μεταναστών, κάτι που επιχείρησε η Χρυσή Αυγή, όπως συνηθίζει με κάθε ευκαιρία. Μπορεί την τελευταία στιγμή να αποφεύχθηκε το χειρότερο, αλλά ασφαλώς η κατάσταση που έχει δημιουργηθεί στη γειτονιά είναι εκρηκτική. Για ακόμη μία φορά σημαντικό ρόλο στο αδιέξοδο έχουν παίξει τα μέσα ενημέρωσης. Πρώτα πρώτα ορισμένα κανάλια, τα οποία συστηματικά και επί μήνες επαναλάμβαναν στερεότυπα παρόμοια ρεπορτάζ, συχνά μάλιστα με τις ίδιες ακριβώς εικόνες, με αποτέλεσμα να εμφανίζεται συνεχώς η

¹³¹ *Ελευθεροτυπία-01-10-2007*

¹³² *Ελευθεροτυπία-25-05-2007*

¹³³ *Ελευθεροτυπία-27-11-2007*

γειτονιά του Αγίου Παντελεήμονα ως κέντρο της εγκληματικότητας των μεταναστών και να καλούνται οι Έλληνες κάτοικοι να τον εγκαταλείψουν.¹³⁴

Από την άλλη η δομή της γλώσσας, η τιτλοφόρηση των ρεπορτάζ, οι αποσιωπήσεις, η επιλογή της προβαλλόμενης είδησης, η ανάδειξη συγκεκριμένων “φωνών” αποτυπώνουν τις προθέσεις του Βήματος. Η εφημερίδα αυτή υιοθετεί ηπιότερους τόνους σε σύγκριση με την Ελευθεροτυπία σχετικά με το υπό έρευνα φαινόμενο. Το αστυνομικό ρεπορτάζ με αναφορά σε περιστατικά εγκληματικότητας μεταναστών διαπιστώσαμε ότι απουσιάζει σχεδόν παντελώς. Η έμφαση στη συγκεκριμένη εφημερίδα περιορίζεται σε επιστολές αναγνωστών με έντονο ξеноφοβικό ύφος από τη μια, αλλά και στη καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των μεταναστών¹³⁵ και τη κατασκευή του «φόβου» από την άλλη με στόχο μια περισσότερο αντικειμενική πληροφόρηση. Δημοσιεύματα στα οποία περιγράφεται με περισσότερο ρεαλισμό η κοινωνική πραγματικότητα που βιώνουν οι μετανάστες στη χώρας είναι για παράδειγμα το άρθρο του Β. Λαμπρόπουλου με τίτλο «Δικαστικές ποινές με βάση το χρώμα», όπου αναφέρεται «Σε διπλάσια χρόνια φυλάκισης καταδικάζονται οι μετανάστες σε σχέση με τους Έλληνες και μάλιστα για τα ίδια αδικήματα» και στο άρθρο της Σοφίας Βιδάλη «Έγκλημα, πολιτική και ΜΜΕ», όπου σημειώνεται «Στην Ελλάδα η ως τώρα αντιμετώπιση της λαθρομετανάστευσης μέσω ηθικών πανικών, φοβικών στάσεων και εχθρότητας απέναντι στη φτώχεια και στο κοινωνικό περιθώριο (που εντάσσονται όλα μαζί στο φαινόμενο της ανασφάλειας) συμβάλλει στην καλλιέργεια ανοχών και αιτημάτων περαιτέρω κορύφωσης της καταστολής. Η τελευταία γίνεται τώρα δεκτή σχεδόν με «ανακούφιση», έπειτα από την ανοχή που επιδείχθηκε στην ανάπτυξη των ιδιότυπων αστικών γκέτο και του κορεσμού του πληθυσμού στη θέα της ανέχειας, στις συμπλοκές και την ανθρωπίνη δυστυχία»¹³⁶

Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε ότι αντανakλάται μέσα από την αρθρογραφία του «προοδευτικού τύπου, μια προσπάθεια διοχέτευσης ευρύτερης πληροφόρησης σχετικά με το φαινόμενο της εγκληματικότητας των μεταναστών. Με την υιοθέτηση μετριοπαθών απόψεων και τη δημοσίευση μιας σειράς ερευνών όπου ο μετανάστης εμφανίζεται θύμα προκατάληψης και ρατσισμού των Αστυνομικών Αρχών και μέρους της Ελληνικής κοινωνίας, σκιαγραφείται παράλληλα με την αρνητική στερεοτυπική εικόνα του μετανάστη- εγκληματία η εικόνα του φτωχού-καλού λαθρομετανάστη, που πέφτει θύμα εκμετάλλευσης και ρατσισμού. Πρόκειται

¹³⁴ *Ελευθεροτυπία*-29-11-2008

¹³⁵ *Βήμα*-24-6-2009

¹³⁶ *Βήμα*-21-06-2009

για μια προσπάθεια άμβλυνσης του αρνητικού στερεοτύπου και μετασχησμού μιας γενικότερης δυσανεξίας της Ελληνικής γνώμης.

Εντούτοις γίνεται εύκολα αντιληπτό ότι μέσα από τον «προοδευτικό» λόγο με το πρόσχημα της αυξανόμενης εγκληματικότητας δεν αναιρείται η εικόνα του μετανάστη ως κοινωνική απειλή, αλλά ενσωματώνονται «φιλελεύθερα» αιτήματα επίλυσης προβλημάτων που έχουν προκύψει από τη μετανάστευση¹³⁷. Θα συμφωνήσουμε εδώ με την άποψη της Κωνσταντινίδου ότι οι εφημερίδες αυτές δεν παύουν να παράγουν τον αποκλεισμό των μεταναστών, είτε ως εγκληματιών είτε ως φτωχών λαθρομεταναστών, από την κυρίαρχη εθνική ομάδα. Όπως σημειώνει η ίδια συγγραφέας αυτό που γίνεται εν τέλει είναι η ακύρωση του λόγου των μεταναστών μέσα από το στιγματισμό και την περιθωριοποίησή τους, με συνέπεια τον αποκλεισμό τους από τη δημόσια συζήτηση. Αυτή ακριβώς η συγκρότηση της κοινωνικής πραγματικότητας είναι που προσδίδει κατά την Κωνσταντινίδου στον «προοδευτικό» λόγο, σε ιδεολογικό επίπεδο, «αντιφατικό χαρακτήρα και ένα υψηλό βαθμό ασάφειας και ασυνέπειας που επηρεάζεται σημαντικά από τη συγκυρία και τους καταναγκασμούς που επιβάλλουν. Έτσι η προοδευτική” αντίληψη κατά την ίδια πάντα συγγραφέα πολύ συχνά «αυτοεγκλωβίζεται» ανάμεσα στις αντιφάσεις των διακηρυγμένων απόψεων και του συνδηλωτικού νοήματος των δημοσιευμάτων¹³⁸.

Στη συνέχεια εξετάζοντας τη συντηρητική «εκδοχή» που αντιπροσωπεύει η εφημερίδα Καθημερινή, εύκολα συμπεραίνει κανείς πως στο έντυπο αυτό η εικόνα – αναπαράσταση του μετανάστη οργανώνεται στη βάση της εθνικής ταυτότητας των υποκειμένων εντός των πλαισίων της διομαδικής διαφοροποίησης και σύγκρισης. Η εικόνα πρόσληψης του «Άλλου» ως κατώτερου σε σύγκριση με τον Έλληνα και η συμβολική σύνδεσή του με συγκεκριμένες εγκληματικές δραστηριότητες κυριαρχεί στην αρθρογραφία της συγκεκριμένης εφημερίδας κατά το μεγαλύτερο υπό έρευνα χρονικό διάστημα. Παράλληλα, διαπιστώνουμε ότι δε λείπουν οι εθνοκεντρικές κορώνες και οι προκλητικοί ρητορικοί τρόποι τροφοδότησης του κοινού με όλα τα στοιχεία εκείνα ενός ηθικού πανικού που βασίζεται στο στερεότυπο του μετανάστη-εγκληματία. Συγκεκριμένα η διαδικασία αντικειμενικοποίησης, η οποία τροφοδοτεί την αναπαράσταση συμβάλλει στη σύνδεση των εννοιών μετανάστευσης – εγκληματικότητα και μετανάστης-εγκληματίας. Η έννοια σύμβολο «εγκληματικότητα» προβάλλεται ως υπαρκτό πρόβλημα για την Ελληνική κοινωνία και συνδέεται άμεσα με το μεταναστευτικό φαινόμενο. Τέλος μέσω της διαδικασίας της επικέντρωσης ταξινομούνται τα ιδιαίτερα εκείνα χαρακτηριστικά της εθνικής ταυτότητας των μεταναστών, τα οποία συνδέονται με την εγκληματικότητα.

¹³⁷ Κωνσταντινίδου Χ: Χλούπης- Γ. Πανούσης, (2006)

¹³⁸ Κωνσταντινίδου Χ. (2001), ό.π.,σ,96.

Με αυτό τον τρόπο ο συντηρητικός τύπος κατασκευάζει την επικινδυνότητα των εθνοτικών ομάδων, με άλλα λόγια την αρνητική στερεοτυπική αναπαράσταση του μετανάστη, η οποία αναπτύσσεται σχηματικά στο ακόλουθο συνειρμικό σχήμα σκέψης της αρθρογραφίας της Καθημερινής:

Μετανάστης/λαθρομετανάστης/παράνομος/επικίνδυνος/λαθρέμπορος/κακοποιός/δολοφόνος/μαφιόζος/εγκληματίας.

Αυτό καθίσταται εύκολα ορατό από το άρθρο του Γιάννη Σουλιώτη με τίτλο «οι Εθνικές ομάδες μαφιόζων της Αθήνας» και υπότιτλο «Οι φυλές του εγκλήματος, το αμαρτωλό τρίγωνο Γερανίου, Πειραιώς, Σοφοκλέους και ο πρωταγωνιστικός ρόλος των Ελλήνων», όπου καλλιεργεί ένα κλίμα ρατσισμού και ξενοφοβίας, προκαλώντας την εντύπωση στον αναγνώστη ότι όλοι οι μετανάστες είναι εγκληματίες και επικίνδυνοι: «Ομόνοια βασίλειο Αφρικανών...στα χέρια Αλβανών ναρκωτικά γυναίκες». Ένα ακόμη παράδειγμα αποτελεί το άρθρο επίσης του Γιάννη Σουλιώτη με τίτλο «το σκληρό έγκλημα δρα ανεξέλεγκτα» και υπότιτλο «Ανησυχητικά στοιχεία για την πρωτοφανή έξαρση της βίας και την «ποιοτική αναβάθμιση» κακοποιών με μεικτή φυλετικά σύνθεση» το οποίο δημιουργεί εντυπώσεις και επιχειρεί να διοχετεύσει στο αναγνωστικό κοινό ένα κλίμα ανασφάλειας και τρομοκρατίας απέναντι στο μεταναστευτικό φαινόμενο.

Ταυτόχρονα διαπιστώνουμε ότι το έντυπο αυτό χρησιμοποιεί συχνά το λεκτικό εντυπωσιασμό και «σκανδαλώδεις τίτλους» υπακούοντας στη λογική της δραματοποίησης της καθημερινής ειδησεογραφίας και του εντυπωσιασμού του αναγνώστη. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το άρθρο των Λίνας Γιάνναρου, Έλενας Καρανάτση, Κώστα Ονισένγκο με τίτλο «οι πλατείες το βράδυ γίνονται απειλητικές, όπου αναφέρεται: « πάλαι ποτέ όμορφες, αστικές πλατείες που έχουν πια εγκαταλειφθεί από τους «παλαιούς» κατοίκους για να μεταμορφωθούν σε γκέτο μεταναστών, παράνομων και μη» και στη συνέχεια «(Για πλατεία Κοτζιά) Κάθε βράδυ στις 9, ο κ. Θόδωρος κλείνει το περίπτερο. «Να το κρατήσω και τη νύχτα; Γιατί; Για να με βρείτε τέζα το πρωί; Εδώ είναι σφαγείο! Η Κοτζιά έχει γίνει προέκταση της Ομόνοιας – κι ακόμα χειρότερα. Το βράδυ κυκλοφορούν μόνο ύποπτες φάτσες, κυρίως ξένοι»¹³⁹.

Μια συμβολή στη θέσπιση κατασταλτικής και αντιμεταναστευτικής νομοθεσίας, προκειμένου να κατοχυρωθεί η ασφάλεια των πολιτών από τον «απειλητικό» μετανάστη, στον οποίο αποδίδεται αποκλειστικά η αύξηση της εγκληματικότητας αποτελεί το άρθρο του Γιάννη Σουλιώτη «επιχειρήσεις «σκούπα» για την ανακοπή

¹³⁹ Καθημερινή – 14-09-2008

της Εγκληματικότητας»¹⁴⁰. Οι μετανάστες μέσα από το δημοσίευμα αυτό προσλαμβάνονται ως «ξένο» σώμα, που κινείται στην Ελληνική κοινωνία και είναι κυρίως υπαίτιο για τη ραγδαία αύξηση της εγκληματικότητας. Η επικινδυνότητα των διαφόρων εθνοτικών ομάδων κατασκευάζεται μέσα από την προβολή συγκρουσιακών εικόνων της πραγματικότητας (βία, εγκλήματα, συλλήψεις) με αποτέλεσμα την υιοθέτηση ρατσιστικών στάσεων και συμπεριφορών απέναντι τους μετανάστες.

Ένα ακόμη παράδειγμα αρνητικής στερεοτυπικής απεικόνισης των μεταναστών από τα δημοσιεύματα της Καθημερινής αποτελεί το άρθρο του Σταύρου Τζίμα «Αλβανοί μαφιόζοι διαθέτουν από όπλα μέχρι πυραύλους»¹⁴¹ επισφραγίζοντας ένα λανθάνων κλίμα διαμαρτυρίας προς την ελληνική κυβέρνηση και τις Αστυνομικές Αρχές για την ανεπάρκεια και αναποτελεσματικότητα των μέτρων κατά της ορατής κοινωνικής απειλής των μεταναστών από τη μια και τη τόνωση του εθνικού φρονήματος από την άλλη, δύο τάσεις που επικρατούν στο συγκεκριμένο έντυπο.

Αυτό που αξίζει ιδιαίτερα να σημειωθεί είναι η χρονική διαφοροποίηση που παρατηρήσαμε στην αρθρογραφία της συγκεκριμένης εφημερίδας. Έτσι το τελευταίο υπό έρευνα χρονικό διάστημα και συγκεκριμένα από 01/01/2009 έως 31/08/2009 το θέμα της εγκληματικότητας των μεταναστών προσεγγίζεται θετικότερα με στόχο μια περισσότερο αντικειμενική και τεκμηριωμένη πληροφόρηση. Η πλειοψηφία των άρθρων της Καθημερινής το παραπάνω χρονικό διάστημα υιοθετεί μια πατερναλιστική στάση στο βαθμό κατά τον οποίο οι αναφορές της σε αντιρατσιστικές εκδηλώσεις ανεκτικότητας «απευθύνονται στα ανθρωπιστικά αισθήματα και αποσκοπούν στην καλλιέργεια της ανεκτικότητας απέναντι στους ξένους». Αυτό καθίσταται εξόχως ορατό στο άρθρο του Α. Καρκαγιάννη, με τίτλο «Εμείς και οι μετανάστες»¹⁴², όπου εκφράζεται η άποψη «Τους θέλουμε για τις «βρώμικες δουλειές», τους εκμεταλλευόμαστε, ιδιαίτερα όταν είναι παράνομοι, και ταυτόχρονα τους απωθούμε σε ρατσιστικά «γκέτο», τους περιβάλλουμε με περιφρόνηση και μίσος και τους παραδίδουμε στη «διακριτική ευχέρεια» της αστυνομίας και των άλλων διωκτικών αρχών. Η στάση αυτή είναι ρατσιστική, φοβική και προπαντός σχιζοφρενική.» Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί και το άρθρο του Αντώνη Μπουκαλά με τίτλο «Ένα βήμα μπρος δύο πίσω»¹⁴³, όπου ο δημοσιογράφος αναφέρεται στο καθοριστικό ρόλο των ΜΜΕ στη κατασκευή και συντήρηση ενός κλίματος φόβου και ανασφάλειας απέναντι στις διάφορες εθνοτικές ομάδες των

¹⁴⁰ Καθημερινή-09-04-2009

¹⁴¹ Καθημερινή-16-01-2007

¹⁴² Καθημερινή- 17-09-2009

¹⁴³ Καθημερινή 06-03-2009

μεταναστών, νομιμοποιώντας έτσι τις προκαταλήψεις και διακρίσεις απέναντί τους. Προς την ίδια κατεύθυνση μιας θετικής αναπαράστασης των μεταναστών, εστιάζοντας στη διαστρέβλωση της πραγματικότητας που επιχειρείται από τα ΜΜΕ αποτελεί το άρθρο επίσης του Α. Μπουκαλά με τίτλο «Στρεβλωτικοί καθρέπτες»¹⁴⁴, στο οποίο επισημαίνονται: «τα ΜΜΕ δεν είναι ουδέτερα και ψυχρά κάτοπτρα της κοινωνίας, αλλά επιχειρούν να διαμορφώσουν τη κοινή γνώμη. Η αναπαράσταση των μεταναστών από την πλειονότητα των ΜΜΕ, ιδιαίτερα των ηλεκτρονικών, τους εμφανίζει σαν τσούρμο και όχι σαν ανθρώπους, μια αγέλη που απειλεί την κοινωνική μας γαλήνη».

Συμπερασματικά μπορούμε να καταλήξουμε στη διαπίστωση ότι για τη συντηρητική «εκδοχή» που αντιπροσωπεύει η εφημερίδα Καθημερινή, οι μετανάστες συνιστούν κατά το μεγαλύτερο μέρος του υπό έρευνα χρονικού διαστήματος (από 01/01/2005 έως 31/12/2008) «απειλή» κατά του έθνους ή κατά της εθνικής ταυτότητας, γεγονός που φαίνεται να νομιμοποιεί μια κατασταλτική και αντιμεταναστευτική πολιτική. Όμως από 01/01/2009 μέχρι και 31/08/2009 αυτή τη μονοδιάστατη αρνητική στερεοτυπική αναπαράσταση των μεταναστών διαδέχεται μια περισσότερο ρεαλιστική αναπαράσταση τους. Έτσι η καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από τη μια και η «φοβική» αντίδραση των ΜΜΕ στο φαινόμενο της μετανάστευσης και η προσπάθειά τους «να διαμορφώσουν την κοινή γνώμη και να τη ρυμουλκήσουν στα δικά τους θολά νερά», όπως χαρακτηριστικά αναφέρει στο άρθρο του με τίτλο «Στρεβλωτικοί καθρέπτες» ο Παντελής Μπουκαλάς περιγράφονται με σκοπό την απόδοση της αλήθειας. Ωστόσο αυτή η χρονική διαφοροποίηση έχει ως αποτέλεσμα η Καθημερινή να συγκεντρώνει σε σύνολο τα περισσότερα θετικά άρθρα απέναντι στους μετανάστες σε σχέση με τις υπόλοιπες υπό έρευνα εφημερίδες.

4.3.Αναπαραστάσεις ανασφάλειας του κοινού (φόβος θυματοποίησης)

Ως γενική διαπίστωση από την ανάγνωση των δημοσιευμάτων των τριών υπό έρευνα εφημερίδων του Αθηναϊκού τύπου προκύπτει ότι το φαινόμενο της μετανάστευσης συνδέεται τις περισσότερες φορές με την αύξηση της εγκληματικότητας στη χώρα μας.

Η αρνητική στερεοτυπική εικόνα των μεταναστών που διοχετεύεται μέσα από το σύνολο της αρθρογραφίας έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία στο συλλογικό

¹⁴⁴ Καθημερινή 05-03-2009

υποσυνείδητο ενός αισθήματος μειωμένης δημόσιας ασφάλειας και κατ' επέκταση την καλλιέργεια ενός κλίματος ρατσισμού και ξενοφοβίας.

Συγκεκριμένα από τη μελέτη συνεντεύξεων και επιστολών του αναγνωστικού κοινού, που δημοσιεύθηκαν στις συγκεκριμένες εφημερίδες αποδείχθηκε ότι οι στάσεις των πολιτών κινούνται από την ανησυχία και την επιφύλαξη έως την ξενοφοβία και την προκατάληψη. Αναμένουν «από τον αρμόδιο υπουργό Δημόσιας Τάξεως με συνέπεια και αυστηρότητα το νόμο περί απελάσεων με εφόδους/σκούπα σε καθημερινή βάση, γιατί διαφορετικά θα θρηνήσουμε νεκρούς και δη αθώους πολίτες»¹⁴⁵, ενώ « Οι συχνές περιπολίες της Αστυνομίας ως αργά τη νύκτα επιβάλλονται, αφού όχι μόνο μετανάστες αλλά και Έλληνες σε άσχημη οικονομική κατάσταση στην απελπισία τους είναι επικίνδυνοι. Πολλοί ξένοι στο κέντρο σε φανάρια ή έξω από μεγάλα καταστήματα επαιτούν οργανωμένα»¹⁴⁶

Ο βαθμός όμως συσχέτισης των εννοιών εγκληματικότητα- μετανάστευση και μετανάστης - εγκληματίας διαφοροποιείται τόσο μεταξύ των τριών εφημερίδων, όσο και μεταξύ των άρθρων της ίδιας εφημερίδας. Αντίστοιχη είναι και η ενίσχυση ή μείωση του αισθήματος ανασφάλειας του πληθυσμού σε σχέση με το ενδεχόμενο κίνδυνο θυματοποίησής του.

Ξεκινώντας με την αρθρογραφία του προοδευτικού τύπου σε γενικές γραμμές διαπιστώνουμε ότι καλλιεργείται ένα κλίμα ανασφάλειας μέσα από σχετικά «ήπιους» τόνους, εφόσον το φαινόμενο της εγκληματικότητας δεν συνδέεται άμεσα με την είσοδο των μεταναστών στην Ελλάδα. Εντούτοις οι εφημερίδες αυτές δεν αναιρούν την «απειλητική» εικόνα του «ξένου» στην οποία παραπέμπουν οι μετανάστες λόγω της υπερεκπροσώπισής τους στα δημοσιεύματα αναφορικά με θέματα εγκληματικότητας. Ανάμεσα στα εγκλήματα αυτά πολλά αφορούν την παραβίαση του νόμου περί αλλοδαπών, με κυριότερο το έγκλημα της παράνομης εισόδου στη χώρα με αποτέλεσμα να «εγκληματοποιείται μια συμπεριφορά», η οποία κατ' ουσίαν αποτελεί διοικητική παράβαση. Το γεγονός αυτό ωστόσο διογκώνει ό,τι εμφανίζεται ως εγκληματικότητα των αλλοδαπών, ώστε η εικόνα που αποκομίζει ο αναγνώστης είναι ότι οι μετανάστες ευθύνονται για τον κύριο όγκο της εγκληματικότητας. Η διαδικασία της ψυχολογιοποίησης παρεμβαίνει με τρόπο καθοριστικό στην εικόνα και τα χαρακτηριστικά που αποδίδονται στον δράστη της εγκληματικής πράξης, ώστε οποιαδήποτε αντικοινωνική και αντισυμβατική συμπεριφορά, ερμηνεύεται υπό το πρίσμα της διαφορετικής εθνικής καταγωγής.

¹⁴⁵ Το Βήμα-23-9-2009

¹⁴⁶ Το Βήμα-08-06-2009

Ταυτόχρονα αυτή η αποσπασματική και μεροληπτική αναπαράσταση της εγκληματικότητας των μεταναστών που παράγεται ή αναπαράγεται από τον Τύπο προκαλεί μια αίσθηση στο αναγνωστικό κοινό ότι βρίσκεται διαρκώς εκτεθειμένο σε μια κατασκευασμένη απειλή που το πιθανότερο είναι πως δεν πρόκειται να βιώσει ποτέ.

Τελικά η μαζική προβολή της εγκληματικής δραστηριότητας των αλλοδαπών μονοπωλεί το ενδιαφέρον του κοινού και το διαποτίζει με ανασφάλεια και φόβο, με βλαπτικές συνέπειες για τη χάραξη και εφαρμογή της αντεγκληματικής πολιτικής και, ευρύτερα, για την κοινωνική συμβίωση στο πλαίσιο της νέας πολυ-πολιτισμικής πραγματικότητας. Συγκεκριμένα το ενδεχόμενο θυματοποίησης του κοινού από τους μετανάστες, που σκόπιμα καλλιεργείται από τα συγκεκριμένα έντυπα, έχει ως αποτέλεσμα την υιοθέτηση μιας πιο σκληρής και τιμωρητικής διάθεσης απέναντι στο έγκλημα, αλλά και την αποφυγή συναναστροφής με άτομα που ανταποκρίνονται στο στερεότυπο του εγκληματία- μετανάστη, γεγονός που οδηγεί στη περιθωριοποίησή τους.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το άρθρο της Ελευθεροτυπίας με το πηχιαίο και εντυπωσιακό τίτλο «Θεριεύει ο φόβος για τους ξένους στη Θεσσαλονίκη», ο οποίος προκαλεί συγκινησιακή διάσταση στην είδηση και καλλιεργεί την αρνητική στερεοτυπική εικόνα των μεταναστών. Παράλληλα η τεχνική της αφήγησης του άρθρου και η χρήση συγκεκριμένου λεξιλογίου τροφοδοτούν τις αναπαραστάσεις ανασφάλειας του πληθυσμού. Οι δραματικές αφηγήσεις πολιτών γεμάτες ένταση και συναισθηματισμό ενισχύουν τη συλλογική συνείδηση με την εικόνα- αναπαράσταση του μετανάστη ως εγκληματία με αποτέλεσμα την υιοθέτηση ρατσιστικών στάσεων και συμπεριφορών απέναντι στους μετανάστες. Το παρακάτω απόσπασμα είναι ενδεικτικό: «Μην γράψετε ποια είμαι και πού δουλεύω. Θα με βρουν και θα με σκοτώσουν. Μια φορά με απείλησαν με μαχαίρι»¹⁴⁷. Ένα ακόμη παράδειγμα τροφοδότησης του κοινού με φόβο και ανασφάλεια απέναντι στις διάφορες εθνοτικές ομάδες, αποτελεί η δημοσίευση επιστολής αναγνώστη στην στήλη της εφημερίδας Ελευθεροτυπίας «οι αναγνώστες γράφουν», όπου όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται η εικόνα της «ήρεμης» και «χωρίς προβλήματα» Αθήνας, αντικαθίσταται μετά την εισροή των μεταναστών με την εικόνα της «παρανομίας». Η διαφορετική εθνοτική καταγωγή δικαιολογεί αυτόματα την επικινδυνότητα και το πέρασμα στην εγκληματική πράξη. Ο φόβος θυματοποίησης πιθανολογείται «πρέπει να γίνει κάτι πριν κλάψουμε θύματα. Είναι και προς ζημία του τουρισμού: στο μέλλον θα φοβούνται οι τουρίστες να έρχονται στα ξενοδοχεία αυτά που είναι κοντά στην

¹⁴⁷ *Ελευθεροτυπία*-24-06-2009

Ομόνοια!», ενώ ταυτόχρονα η επιστολή λαμβάνει και φωνή διαμαρτυρίας προς τον Υπουργό Δημόσιας Τάξης για την ανεπάρκεια των αστυνομικών μέτρων αποτελεσματικής αντιμετώπισης των «κυμάτων εγκληματικότητας» με τα οποία έχουν συσχετιστεί οι περισσότεροι μετανάστες «Προς Θεού, κύριε υπουργέ Δημοσίας Τάξεως, πρέπει να γίνει κάτι» .

Προς την ίδια κατεύθυνση διοχέτευσης φόβου και ανασφάλειας κινείται και η εφημερίδα «Το Βήμα» με το άρθρο του Δ. Βυθούλκα που τιλοφορείται «οι ληστές ανενόχλητοι αλωνίζουν την Αθήνα»¹⁴⁸. Ο δημοσιογράφος με τη χρήση συγκεκριμένου λεξιλογίου όπως «συμμορία αδίστακτων κακοποιών από την Αλβανία λήστευε και σκότωνε» κατασκευάζει και συντηρεί ένα κλίμα ανασφάλειας κορυφώνοντας ένα αντιαλβανικό κλίμα από τη μια και καταγγέλοντας έμμεσα την Κυβέρνηση για ανεπαρκή μέτρα καταστολής από την άλλη. Χαρακτηριστικά αναφέρει «Με την αστυνομία σε ρόλο κομπάρσου, συμμορία κακοποιών έκλεβε και σκότωνε επί πέντε ώρες». Μέσα στα ίδια πλαίσια τροφοδότησης του αναγνωστικού κοινού με φόβο και ανασφάλεια κινείται και το άρθρο της Ελευθερίας Κόλλια που δημοσιεύθηκε στο Βήμα με τίτλο «Θέμα Λαθρομεταναστών έθεσε ο Ν. Κακλαμάνης». Στο συγκεκριμένο άρθρο αναφέρονται οι δηλώσεις του Δημάρχου Αθηναίων Νικήτα Κακλαμάνη αναφορικά με τη λαθρομετανάστευση, ο οποίος την χαρακτηρίζει ως «βόμβα που ετοιμάζεται να σκάσει». Αναφορικά με την αντιμετώπιση του φαινομένου ο δήμαρχος Αθηναίων ζητάει τη λήψη «άμεσων μέτρων» και «αυστηρών» από τον κ. πρωθυπουργό Κ. Καραμανλή .

Έμμεσο φόβο και ανασφάλεια παράγει το άρθρο του Βήματος με τίτλο «Ανησυχούν οι πολίτες για την αύξηση της εγκληματικότητας» του δημοσιογράφου Α. Χεκίμογλου. Το δημοσίευμα αυτό συμβάλλει με την αισθητική του μορφή έμμεσα στη δημιουργία ενός κλίματος ανασφάλειας του πληθυσμού αναφορικά με το ενδεχόμενο θυματοποίησής του, παρά το γεγονός ότι αναφέρεται σε επιστημονική έρευνα για την εγκληματικότητα και επομένως ως προς το περιεχόμενό του είναι ουδέτερο. Ειδικότερα το άρθρο υπακούοντας στη λογική του εντυπωσιασμού, με τη χρησιμοποίηση συγκεκριμένου λεξιλογίου και κυρίως με την επιλογή του ρήματος «ανησυχούν» ως πρώτη λέξη του τίτλου του δίνει συγκινησιακή διάσταση στην είδηση διεγείροντας έμμεσα το φόβο του εγκλήματος και προκαλώντας την ιστορικά λανθάνουσα προδιάθεση ενός μέρους του Ελληνικού πληθυσμού. . Εντούτοις στα πλαίσια του πλουραλισμού ο προοδευτικός τύπος επιχειρεί μέσα από ορισμένα δημοσιεύματα να αποδώσει μια περισσότερο ρεαλιστική- αντικειμενική εικόνα - αναπαράσταση του μετανάστη. Για το σκοπό αυτό φιλοξενεί αντιρατσιστικές

¹⁴⁸ Το Βήμα- 16-02-2008

απόψεις, που επιχειρούν να αλλάξουν την εικόνα του επικίνδунου- εγκληματία μετανάστη με την εικόνα του «αληθινού, συμπαθητικού» μετανάστη. Χαρακτηριστικό είναι το άρθρο της Ελευθεροτυπίας στο οποίο ο δημοσιογράφος Νίνος Μικελίδης, αφού διαπιστώνει στον υπότιτλο του άρθρου ότι «Οι μετανάστες, όπως λαθεμένα πιστεύουν πολλοί, μαζί και η αστυνομία και άλλοι (σαν εκείνους που κακοποίησαν φρικτά τη Βουλγάρρα συνδικαλίστρια...), είναι επικίνδυνoi, εγκληματίες» φιλοξενεί την άποψη του σκηνοθέτη Κώστα Γαβρά, ο οποίος θέλει να μας δώσει «την άλλη, πιο αληθινή, συμπαθητική εικόνα τους...»¹⁴⁹. Προς την ίδια κατεύθυνση κινείται και το άρθρο της Ελευθεροτυπίας με τίτλο «Τι δείχνει έρευνα της VPRC- Το Συνέδριο για τη στάση των ΜΜΕ και τα Στερεότυπα- Η ξеноφοβία είναι εδώ», όπου παρουσιάζεται η άποψη που υποστήριξε ο καθηγητής και πρόεδρος του τμήματος Επικοινωνίας και ΜΜΕ του Πανεπιστημίου Αθηνών Γιάννης Πανούσης, στο Συνέδριο για τη στάση των ΜΜΕ και τα στερεότυπα: «Δυστυχώς, οι εκπρόσωποι των ΜΜΕ είναι υπερβολικοί όσον αφορά εγκλήματα μεταναστών και φειδωλοί όταν πρόκειται για επιτεύγματα», επισημαίνοντας ότι πρέπει να σταματήσουν με «αυτορρύθμιση» οι επιλεκτικές παρουσιάσεις ή αποκρύψεις των θεμάτων. Ακολουθώντας το άρθρο που δημοσιεύθηκε στο Βήμα της Σοφίας Βιδάλη «Έγκλημα Πολιτική και ΜΜΕ»¹⁵⁰ επισημαίνει το γεγονός ότι χρόνια «καλλιεργούνται βεβαιότητες» σχετικά με την εμπλοκή των αλλοδαπών με την εγκληματικότητα «παρά το γεγονός ότι οι αριθμοί τις διαψεύδουν».

. Συμπερασματικά εξετάζοντας τα δημοσιεύματα της προοδευτικής εκδοχής (Ελευθεροτυπία, Το Βήμα), διαπιστώνουμε ότι συμβάλλουν στη διαμόρφωση και αναπαραγωγή του κυρίαρχου στερεοτύπου του μετανάστη- εγκληματία. Ο τρόπος με τον οποίο διαπραγματεύονται τα περιστατικά εγκληματικότητας των μεταναστών, η τεχνική της αφήγησης, η χρησιμοποίηση συγκεκριμένου λεξιλογίου προκαλούν συγκινησιακή ένταση και καλλιεργούν την αρνητική αναπαράσταση του μετανάστη, που με τη σειρά της θα ενισχύσει τις αναπαραστάσεις ανασφάλειας ενός τμήματος του πληθυσμού ως προς το φόβο του εγκλήματος. Ωστόσο παρατηρούμε ότι στα πλαίσια του πλουραλισμού στη πληροφόρηση η κατασκευασμένη εικόνα του «απειλητικού» ξένου αμφισβητείται στα δημοσιεύματα του προοδευτικού τύπου (κυρίως στο Βήμα), καθώς προβάλλεται και η άποψη ότι «ο φόβος κατασκευάζεται» και ότι «οι σύγχρονες κοινωνίες έχουν ανάγκη από αντικείμενα μίσους και όπου δεν υπάρχουν πρέπει να κατασκευαστούν...».¹⁵¹

¹⁴⁹ *Ελευθεροτυπία-01-02-2009*

¹⁵⁰ *Το Βήμα- 21-06-2007*

¹⁵¹ *Το Βήμα-20-05-2007*

Συνεχίζοντας με την αρθρογραφία του συντηρητικού τύπου που αντιπροσωπεύεται από την εφημερίδα Καθημερινή παρατηρούμε ότι η συγκεκριμένη εφημερίδα για το χρονικό διάστημα από 01/01/2005 έως 31/12/2008, δηλαδή για το μεγαλύτερο υπό έρευνα χρονικό διάστημα υπακούει στη λογική του εντυπωσιασμού και δίνει μεγάλη δημοσιότητα σε ένα κόσμο βίας και εγκλημάτων που διαπράττονται από μετανάστες. Η θεαματική δραματοποίηση των βιαιοτήτων καταλήγει να διαγείρει στο κοινό ένα αίσθημα ανασφάλειας αναφορικά με την εγκληματικότητα των εθνικών ομάδων που παίρνει βαθμιαία τη μορφή ενός συλλογικού πανικού. Πιο αναλυτικά διαπιστώνουμε ότι μέσα από τα δημοσιεύματα της Καθημερινής επιχειρείται να συνδεθεί η εθνικότητα των μεταναστών με ορισμένα ιδιοσυγκρασιακά τους χαρακτηριστικά, στα οποία αποδίδεται η ροπή τους προς την εγκληματικότητα. Κατ' αυτό το τρόπο οι μετανάστες αποπροσωποποιούνται εντελώς και βασικό χαρακτηριστικό τους γίνεται η εθνικότητα με συνέπεια ο εγκληματίας να προσδιορίζεται κυρίως ή αποκλειστικά από την εθνική του ταυτότητα. Συγχρόνως η εθνική ομάδα προέλευσής του ταυτίζεται με την εγκληματική του δραστηριότητα. Η παρουσία των «άλλων» γίνεται αντιληπτή ως γεγονός αποκλειστικά αρνητικό, που δημιουργεί προβλήματα τόσο στο κράτος, όσο και στο πληθυσμό του. Έτσι η φαντασίωση της ομοιογενούς κοινότητας που κυριαρχεί σε μεγάλο μέρος των υπό έρευνα άρθρων τροφοδοτεί έναν λανθάνοντα κίνδυνο που προκύπτει από την πολιτισμική, θρησκευτική και εθνική ανομοιογένεια.

Εν τέλει σε σύγκριση με τα έντυπα της προοδευτικής «εκδοχής» οι μετανάστες στην συντηρητική «εκδοχή» βιώνονται περισσότερο ως «απειλή» για την εθνική ταυτότητα. Αυτό καθίσταται ορατό στο άρθρο του Γιάννη Σουλιώτη με τίτλο « οι εθνικές ομάδες μαφιόζων της Αθήνας», όπου γίνεται αναφορά σε «φυλές του εγκλήματος» και στην «εξειδίκευση της κάθε εθνότητας» αναφορικά με την «βαριά» εγκληματικότητα. Προς την ίδια κατεύθυνση προσδιορισμού του εγκληματία κυρίως ή αποκλειστικά από την εθνική του προέλευση κινείται και το άρθρο «προνύμφες εγκληματικών οργανώσεων»¹⁵². Την «εθνικιστική» εικόνα της Καθημερινής συμπληρώνουν τα άρθρα με τίτλους «Ελλάδα χώρα μειωμένης ασφάλειας»¹⁵³ και «Απέραντο οπλοστάσιο η Ελλάς»¹⁵⁴ των Θάνου Ντόκου και Γιάννη Σουλιώτη αντίστοιχα, όπου η χρησιμοποίηση των λέξεων «Ελλάδα» και «Ελλάς» αντίστοιχα παραπέμπουν έμμεσα στο ιδεώδες της ομοιογένειας και την ισχύ και «ανωτερότητα» του «πολιτισμικού εαυτού». Παράλληλα το περιεχόμενο των συγκεκριμένων δημοσιευμάτων με τη χρησιμοποίηση αντίστοιχα των λέξεων «ανησυχία» η οποία

¹⁵² Καθημερινή-10-05-2008

¹⁵³ Καθημερινή-11-01-2009

¹⁵⁴ Καθημερινή-27-01-2008

συνδέεται με αναφορά σε «οπλισμό ανατολικής προέλευσης» και «πιθανή στελέχωση οργανώσεων από μη γηγενείς κατοίκους της χώρας μας» και «ανασφάλεια των πολιτών» η οποία συνδέεται με την αδυναμία αποτελεσματικού ελέγχου της « Ελληνοαλβανικής μεθορίου» παραπέμπει στην εικόνα του «απειλητικού» ξένου και στη συγκρότηση μιας νέας «εγκληματικής κατηγορίας» με «τυπικούς δράστες, τυπικά θύματα, τυπικές συμπεριφορές», που διακρίνονται από τη γενικότερη εικόνα της εγκληματικότητας¹⁵⁵.

Αντίθετα είναι εμφανής η απόκλιση των δημοσιευμάτων της συγκεκριμένης εφημερίδας για το υπόλοιπο υπό έρευνα χρονικό διάστημα, (από 01/01/2009 έως 31/12/2009), δηλαδή μια θετικότερη αντιμετώπιση των μεταναστών σε σχέση με το προηγούμενο υπό έρευνα χρονικό διάστημα. Μάλιστα λόγω του μεγέθους της διαφοροποίησης είναι πρόδηλο ότι δεν πρόκειται για τυχαία διαφοροποίηση της ίδιας εφημερίδας, αλλά για σαφή χρονικά διαφορετική τοποθέτηση έναντι των πραγμάτων. Έτσι στα δημοσιεύματα της συγκεκριμένης χρονικής περιόδου κατά συντριπτική πλειοψηφία υιοθετείται μια γενικότερη στάση αποκατάσταση της αλήθειας όσον αφορά την εγκληματικότητα των μεταναστών μέσα από την παρουσίαση και καταγραφή τόσο ρατσιστικών και ξενοφοβικών στάσεων μεγάλης μερίδας του ελληνικού πληθυσμού, όσο και της δύναμης των ΜΜΕ στην κατασκευή της αρνητικής στερεοτυπικής εικόνα του μετανάστη.

Συγκεκριμένα αντιρατσιστικές εκδηλώσεις ανεκτικότητας είναι χαρακτηριστικές στο δημοσίευμα «εμείς και οι μετανάστες», το οποίο απευθύνεται στα ανθρωπιστικά αισθήματα του αναγνώστη και επισημαίνει: «Τους θέλουμε για τις «βρώμικες δουλειές», τους εκμεταλλευόμαστε, ιδιαίτερα όταν είναι παράνομοι, και ταυτόχρονα τους απωθούμε σε ρατσιστικά «γκέτο», τους περιβάλλουμε με περιφρόνηση και μίσος». Προς την ίδια κατεύθυνση παρουσίασης της ρατσιστικής αντιμετώπισης των μεταναστών από το κράτος και τη δικαιοσύνη κινούνται και τα άρθρα με τους τίτλους αντίστοιχα « Απέλαση για ψύλλου πήδημα: Από τη δημόσια ασφάλεια στη δικαϊκή επισφάλεια» και « εν δυνάμει ένοχοι ..λόγω μετανάστευσης», όπου και τα δύο άρθρα επισημαίνουν τις υπερβολές και προκαταλήψεις στις τροπολογίες του πρόσφατου μεταναστευτικού ν. 3386/2005 καθώς οι μετανάστες σύμφωνα με την άποψη των παραπάνω δημοσιογράφων θα μπορούν να απελλαθούν « για ψύλλου πήδημα και χωρίς νομικό έλεγχο της απόφασης απέλασης». Ειδικότερα όπως χαρακτηριστικά τονίζεται στο δεύτερο άρθρο « ποινικοποιείται η ιδιότητά τους ως αλλοδαπών και όχι η πράξη», ενώ σε άλλο σημείο του επισημαίνεται ότι: «όταν αρκεί ο χαρακτηρισμός

¹⁵⁵ Μοσχοπούλου (2005), ό.π., σελ. 76

«μετανάστης» ως επαρκές τεκμήριο ενοχής, τέτοιο ώστε να μην του επιτρέπεται να υπερασπισθεί τον εαυτό του, τότε ποινικοποιείται όχι η πράξη αλλά η ιδιότητα».

5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Με βάση τον τρόπο επιλογής και παρουσίασης των δημοσιευμάτων τριών εφημερίδων του ημερήσιου Αθηναϊκού τύπου αναφορικά με την εγκληματικότητα των μεταναστών θελήσαμε να διερευνήσουμε κυρίως το ρόλο που διαδραματίζουν τα έντυπα ΜΜΕ στην κατασκευή και αναπαραγωγή του αρνητικού εγκληματικού στερεότυπου του μετανάστη με επακόλουθο την διαμόρφωση αρνητικών κοινωνικών αναπαραστάσεων και την ανάπτυξη ξενοφοβικών και ρατσιστικών στάσεων ενός τμήματος του ελληνικού πληθυσμού. Παράλληλα θελήσαμε να διερευνήσουμε τις διαφορές των τριών εφημερίδων τόσο στο τρόπο διαπραγμάτευσης του θέματος, όσο και στην επιλογή του επικοινωνιακού συστήματος ανάλογα με το φάσμα των πολιτικών απόψεων που καθεμία αντιπροσωπεύει.

Αφού ολοκληρώσαμε την παρουσίαση των αποτελεσμάτων της έρευνάς μας μπορούμε να καταλήξουμε με ασφάλεια στο συμπέρασμα, ότι τα ερευνητικά μας πορίσματα φαίνεται να επιβεβαιώνουν τη πλειοψηφία των υποθέσεων εργασίας μας.

Συγκεκριμένα σχετικά με τη διατύπωση της παραπάνω κύριας υπόθεσης μας διαπιστώνουμε ότι αυτή επαληθεύεται μέσα από την πλειοψηφία της αρθογραφίας του Αθηναϊκού τύπου (από τα 73 άρθρα που μελετήσαμε τα 38 άρθρα (52,05%) συμβάλλουν στη διαμόρφωση μιας αρνητικής- στερεοτυπικής αναπαράστασης των μεταναστών. Ο τρόπος δηλαδή, που τα έντυπα ΜΜΕ αναπαριστούν, επηρεάζουν και ανακατασκευάζουν κοινωνικές πραγματικότητες μέσα από επιλεκτικές απλουστεύσεις και αποσιωπήσεις, διαμορφώνει ένα αρνητικό συλλογικό φαντασιακό για ανθρώπους συγκεκριμένων εθνοτήτων και τροφοδοτεί τις αναπαραστάσεις ανασφάλειας του πληθυσμού ως προς το φόβο του εγκλήματος.

Αναλυτικότερα διαπιστώσαμε ότι στα πλαίσια της δραματοποίησης της είδησης ο Αθηναϊκός τύπος κυρίως με την επαναλαμβανόμενη παρουσίαση ειδήσεων που αφορούν στην εγκληματικότητα των διαφόρων εθνοτικών ομάδων συμβάλει στη συγκρότηση της επικινδυνότητας των μεταναστών. Η αρνητική στερεοτυπική εικόνα των μεταναστών ενισχύεται τόσο από τη συνειδητή χρησιμοποίηση συγκεκριμένου λεξιλογίου, την ποιότητα των χαρακτηρισμών που τους αποδίδονται και τη τεχνική της αφήγησης, όσο και από την αισθητική μορφή της πλειοψηφίας των δημοσιευμάτων με τη χρήση μεγάλων τυπογραφικών στοιχείων με εντυπωσιακούς τίτλους που δίνουν μια συγκινησιακή διάσταση στην είδηση. Ταυτόχρονα από τα δημοσιεύματα απουσιάζει τόσο ο λόγος των μεταναστών, όσο και η αναφορά στα προβλήματα που αντιμετωπίζουν ή στους παράγοντες που τους οδηγούν στη διάπραξη των συγκεκριμένων εγκλημάτων.

Η αρνητική στερεοτυπική εικόνα- αναπαράσταση του μετανάστη που διαμορφώνει ο αναγνώστης μέσα από τα δημοσιεύματα διαπιστώσαμε ότι οργανώνεται στη βάση της εθνικής ταυτότητας των υποκειμένων στα πλαίσια της διομαδικής διαφοροποίησης και σύγκρισης. Συγκριτικά με την Ελληνική ταυτότητα η ταυτότητα των μεταναστών υποβιβάζεται και συνδέεται με τη ραγδαία αύξηση της εγκληματικότητας. Ειδικότερα η «εγκληματικότητα των Αλβανών» υπερπροβάλλεται, διαμορφώνοντας σταδιακά το στερεότυπο του Αλβανού εγκληματία.

Στη συνέχεια όμως καταγράψαμε ορισμένες ποιοτικές διαφορές μεταξύ των τριών εφημερίδων σε σχέση με τον τρόπο που καθεμία απ' αυτές πραγματεύεται το υπό έρευνα θέμα.

Αναλυτικότερα διαπιστώσαμε ότι στο προοδευτικό τύπο (Ελευθεροτυπία - Το Βήμα) στα πλαίσια του πλουραλισμού στη πληροφόρηση παράλληλα με το κυρίαρχο αρνητικό στερεότυπο του μετανάστη συνυπάρχει και το στερεότυπο του καλού φτωχού λαθρομετανάστη. Το στερεότυπο αυτό απευθύνεται στα ανθρωπιστικά αισθήματα του ελληνικού πληθυσμού και υπαγορεύει μια «ηθικότερη» αντιμετώπιση των μεταναστών. Παρόλα αυτά παρατηρήσαμε ότι ο προοδευτικός τύπος δεν καταφέρνει να αναιρέσει την εικόνα του «απειλητικού» ξένου παράγοντας κατά αυτόν τρόπο τον αποκλεισμό του από την κυρίαρχη εθνική ομάδα. Από την άλλη πλευρά καταγράψαμε ότι ο συντηρητικός προβάλλει για τη μεγαλύτερη χρονική περίοδο μια περισσότερη εθνικιστική εικόνα πάνω στην οποία στηρίζει την εικόνα του «απειλητικού» ξένου. Έτσι τα περισσότερα δημοσιεύματα της Καθημερινής από 01/01/2005 έως 31/12/2008 αναφέρονται άμεσα ή έμμεσα στα προβλήματα που δημιουργούνται από την παρουσία των μεταναστών στη χώρα μας ή διακατέχονται από μια λανθάνουσα απειλή για τους στόχους, τις αξίες τα συμφέροντα ή τον ελληνικό πολιτισμό. Ωστόσο για το υπόλοιπο υπό έρευνα χρονικό διάστημα διαπιστώσαμε ότι η συγκεκριμένη εφημερίδα διαφοροποιείται (01/01/2009 έως 31/08/2009) αναλαμβάνοντας μια προσπάθεια εξισορρόπησης του αρνητικού στερεότυπου του μετανάστη – εγκληματία με τη παράλληλη προβολή του στερεότυπου «καλού μετανάστη θύμα προκατάληψης» .

Στη συνέχεια παρατηρήσαμε ότι και η δεύτερη υπόθεσή μας επιβεβαιώνεται, εφόσον στο σύνολό τους τα αρνητικά δημοσιεύματα για τους μετανάστες συνοδεύονται από φόβο θυματοποίησης ή έμμεσο φόβο θυματοποίησης. Η κατασκευασμένη εικόνα του απειλητικού ξένου ενισχύει την ιστορικά λανθάνουσα ξενοφοβική προδιάθεση ενός τμήματος του ελληνικού πληθυσμού. Αναλυτικότερα η υπερανασχόληση των δημοσιευμάτων με την καταγραφή της εγκληματικής δραστηριότητας των μεταναστών, η επιλεκτική χρησιμοποίηση λεξιλογίου στα πλαίσια του εντυπωσιασμού της είδησης, η ποιότητα των χαρακτηρισμών που τους

αποδίδονται ενισχύει στη συλλογική συνείδηση το φόβο του εγκλήματος, ο οποίος βαθμιαία λαμβάνει τη μορφή ενός συλλογικού πανικού, κυρίως στα μεγάλα αστικά κέντρα της χώρας, όπου συναντάται μεγάλος αριθμός μεταναστών. Οι στάσεις του αναγνωστικού κοινού απέναντι στους μετανάστες, όπως αυτές αντικατοπτρίζονται στις επιστολές τους στα υπό έρευνα δημοσιεύματα διατρέχουν τη κλίμακα από την ανησυχία έως την ξеноφοβία και την προκατάληψη. Οι χαρακτηρισμοί που αποδίδονται καταδεικνύουν τις στερεότυπες αντιλήψεις που αφορούν τη συμβολική σύνδεση του μετανάστη με συγκεκριμένες εγκληματικές ενέργειες με επακόλουθο ένα αίσθημα ανασφάλειας αναφορικά με την εγκληματικότητα των εθνικών ομάδων που παίρνει βαθμιαία τη μορφή ενός συλλογικού πανικού. Αντίστοιχα από την πλειοψηφία των θετικών και ουδέτερων δημοσιευμάτων για τους μετανάστες απουσιάζει ο φόβος θυματοποίησης ή εμφανίζεται έμμεσος φόβος θυματοποίησης.

Αναφορικά με την επόμενη υπόθεσή μας, δηλαδή για τη διαφοροποίηση των εφημερίδων ως προς το φόβο θυματοποίησης διαπιστώσαμε ότι αυτή επιβεβαιώθηκε εν μέρει. Συγκεκριμένα επιβεβαιώσαμε ότι ο προοδευτικός τύπος σε γενικές γραμμές στα πλαίσια του πλουραλισμού καλλιεργεί ένα κλίμα ανασφάλειας μέσα από σχετικά «ήπιους» τόνους δεδομένου, ότι δεν συνδέει άμεσα το φαινόμενο της εγκληματικότητας με την είσοδο των μεταναστών στην Ελλάδα. Απ' την άλλη όμως διαπιστώσαμε ότι ο προοδευτικός τύπος οι δεν καταφέρνει να αναιρέσει την «απειλητική» εικόνα του «ξένου» στην οποία παραπέμπουν οι μετανάστες λόγω της υπερεκπροσώπησης τους στην αρθρογραφία του σχετικά με την εγκληματικότητα. Επιπλέον επιβεβαιώσαμε την υπόθεσή μας ότι συντηρητικός τύπος που εκπροσωπείται από την Καθημερινή εμφανίζει το «ξένο» ως απειλή για την εθνική μας ταυτότητα. Εντούτοις ο αυξημένος φόβος θυματοποίησης της Καθημερινής σε σχέση με τον «προοδευτικό τύπο» δεν επαληθεύεται, γεγονός που εξηγείται στα πλαίσια της χρονικής διαφοροποίησης που παραπάνω αναφέραμε.

Τέλος σχετικά με το επικοινωνιακό σύστημα που καθεμία απ' αυτές επιλέγει διαπιστώσαμε ότι αυτή επίσης επιβεβαιώνεται εν μέρει. Συγκεκριμένα στα πλαίσια της προοδευτικής «εκδοχής» παρατηρήσαμε στον ίδιο περίπου βαθμό συνύπαρξη τόσο του επικοινωνιακού συστήματος της διάδοσης, όσο και του επικοινωνιακού συστήματος της μετάδοσης με στόχο τη προβολή τόσο θετικών όσο και αρνητικών επιχειρημάτων σχετικά με το μεταναστευτικό φαινόμενο, τα οποία παρέχουν τη δυνατότητα στον αναγνώστη να αποφασίσει για την επιλογή.

Από την άλλη πλευρά διαπιστώσαμε ότι η συντηρητική εκδοχή χρησιμοποιεί στη πλειοψηφία της αρθρογραφίας της το επικοινωνιακό σύστημα της μετάδοσης όχι όμως πάντα με σκοπό να διοχετεύσει αρνητικές εικόνες- αναπαραστάσεις απέναντι στους μετανάστες. Συγκεκριμένα πράγματι για το χρονικό διάστημα από 01/01/2005

έως 31/12/2008 η Καθημερινή χρησιμοποιεί τη μετάδοση με στόχο να παράγει μια κοινή αρνητική στερεοτυπική αντίληψη και στάση για τους μετανάστες, που συνδέει την εγκληματικότητα με τα εγγενή χαρακτηριστικά μιας εθνικής/εθνοτικής ομάδας π.χ των «Αλβανών», αλλά και να κατευθύνει σε μια ρατσιστική- ξενοφοβική αντιμετώπιση των μεταναστών, που θα έχει ως επακόλουθο την υιοθέτηση μιας κατασταλτικής μεταναστευτικής πολιτικής. Ο έλεγχος δηλαδή και η αστυνόμευση παρουσιάζονται μέσα από το επικοινωνιακό σύστημα της μετάδοσης που χρησιμοποιεί η συγκεκριμένη εφημερίδα το παραπάνω χρονικό διάστημα ως αναγκαστικές επιλογές για τον κατευνασμό του φόβου και της ανασφάλειας που προκαλούν οι μετανάστες. Αντίθετα όμως για το χρονικό διάστημα από 01/01/2009 έως 31/12/2009 παρατηρούμε ότι η Καθημερινή μέσα από μια αισθητή διαφοροποίηση της χρήσης της μετάδοσης σε σχέση με το προηγούμενο χρονικό διάστημα επιχειρεί να κατευθύνει τον αναγνώστη στη διαμόρφωση ή στην υιοθέτηση μιας αντιρατσιστικής αντίληψης και στάσης.

Η μετανάστευση είναι μια νέα μεγάλη πραγματικότητα για τη χώρα μας. Η αυξημένη συμμετοχή των αλλοδαπών στη βαριά εγκληματικότητα είναι επίσης μια πραγματικότητα για την Ελλάδα σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία της Ελληνικής αστυνομίας. Όμως οι κοινωνίες για να μπορέσουν να διαχειριστούν τη μετανάστευση δεν θα πρέπει να παραγνωρίζουν ότι με την υπερπροβολή της εγκληματικής δραστηριότητας των μεταναστών, όχι μόνο δεν προωθούν το κοινωνικό διάλογο για τη μετανάστευση, αλλά επιπλέον κινδυνεύουν να διοχετεύσουν στο πληθυσμό εσφαλμένες εικόνες - αναπαραστάσεις και να τον οδηγήσουν σε ρατσισμό και ξενοφοβία.

Τα ΜΜΕ έχουν τη δύναμη να αποτελέσουν έναν γόνιμο δίαυλο επικοινωνίας στο πλαίσιο του κοινωνικού διαλόγου για την μετανάστευση και τα οφέλη της για την ελληνική κοινωνία. Από τη μια θα μπορούσαν να ενημερώσουν και να ευαισθητοποιήσουν τους Έλληνες πολίτες σχετικά με τις συνέπειες του φαινομένου της μετανάστευσης στην καθημερινή τους ζωή, από την άλλη να προβούν σε ενημέρωση των ίδιων των μεταναστών σχετικά με τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους.

Μία πολύπλευρη παρουσίαση του μεταναστευτικού φαινομένου από τα ΜΜΕ, με κοινωνική συναίνεση και συνεργασία όλων των φορέων που εμπλέκονται με την μετανάστευση θα συνέβαλε αποτελεσματικά στην κοινωνική ένταξη των μεταναστών στη χώρα μας μεγιστοποιώντας τις πολιτισμικές, κοινωνικές και οικονομικές ωφέλειες του φαινομένου.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΑΡΘΡΩΝ

Α)Ελευθεροτυπία:

1) Παπαθανασούλη Β., « Θεριεύει ο φόβος για τους ξένους», Στο ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, (εφημ.), 24 Ιουνίου 2009

2) Σωτήρχου Ι., « Οι αριθμοί και οι αλήθειες τους» Στο ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, (εφημ.), 19 Ιουνίου 2009

3) χ.σ. «Η ΕΛ.ΑΣ. δεν «καθάρισε» με τον ύποπτο» Στο ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, (εφημ.), 26 Φεβρουαρίου 2009

4) Τσαγκαράκης Γ., « Οι αναγνώστες γράφουν» Στο ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, (εφημ.), 17 Φεβρουαρίου 2009

5) Μέγας Χ. « Μαϊμού μετανάστες με κάλπικες συντάξεις» Στο ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, (εφημ.), 11 Φεβρουαρίου 2009

6) Μικελίδης Ν. « Τώρα χρειάζομαι περισσότερο σινεμά» Στο ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, (εφημ.), 01 Φεβρουαρίου 2009

7) Γρ.Μ. « Αφغانοί κατά ΕΛ.ΑΣ. μετά τον τραυματισμό» Στο ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, (εφημ.), 03 Μαρτίου 2009

8) Δέδε Μ., «ΕΓΚΛΗΜΑ, ΜΜΕ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ» Στο ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, (εφημ.), 29 Δεκεμβρίου 2008

9) Κωστόπουλος Τ., Τρίμης Δ., Ψαρρά Α., Ψαρρά Α., Ψαρράς Δ., « Κάτοικοι και ρατσιστές στον Άγιο Παντελεήμονα» Στο ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, (εφημ.), 29 Νοεμβρίου 2008

10) Ρουτσώνης Δ., « Οι μισοί Έλληνες θεωρούν τη μετανάστευση απειλή για την εθνική ταυτότητα» Στο ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, (εφημ.), 17 Νοεμβρίου 2008

11) χ.σ. « Νεκρός σε συμπλοκή αλλοδαπών», Στο ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, (εφημ.), 17 Μαρτίου 2008

12) χ.σ. « Συνέλαβαν 176, οι 100 αλλοδαποί», Στο ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, (εφημ.), 13 Δεκεμβρίου 2008

13) χ.σ.« προφυλακίστηκαν πέντε για τα επεισόδια», Στο ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, (εφημ.), 11 Δεκεμβρίου 2008

14) Σπυροπούλου Λ., «ΤΙ ΔΕΙΧΝΕΙ έρευνα της VPRC * ΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ για τη στάση των ΜΜΕ και τα στερεότυπα-Η ξеноφοβία είναι εδώ» Στο ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, (εφημ.), 15 Φεβρουαρίου 2007

15)Μπαλάσκας Σ., « Άφαντοι οι Αλβανοί δραπέτες» Στο ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, (εφημ.),

27 Νοεμβρίου 2007

16) χ.σ.« Αλβανός καπετάνιος με δίπλωμα « μαϊμού» Στο ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, (εφημ.), 25 Μαΐου 2007

17) χ.σ. « πέταγαν στη φυλακή «μπαλάκια» Στο ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, (εφημ.), 13 Αυγούστου 2007

18) χ.σ. « Και οι τρεις δουλέμποροι στα πράσα» Στο ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, (εφημ.), 16 Αυγούστου 2007

19) χ.σ.« Δύο Αλβανοί σκότωσαν ομοεθνή τους» Στο ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, (εφημ.), 01 Οκτωβρίου 2007

20) Λαμπρόπουλος Θ. « Νεκροί 3 λαθρομετανάστες- πιάστηκαν 4 Αλβανοί δουλέμποροι Στο ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, (εφημ.), 23 Ιανουαρίου 2004 Οκτωβρίου 2007

21) χ.σ.« ποινική δίωξη για την αιματηρή μεταγωγή» Στο ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, (εφημ.), 12 Μαΐου 2006

22) Μοδ. Μ. « Ανέθεσε τη χασισοφυτεία... υπεργολαβικά σε Αλβανούς» Στο ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, (εφημ.), 09 Σεπτεμβρίου 2006

23) χ.σ. « πιάστηκε κύκλωμα εμπορίας παιδιών» Στο ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, (εφημ.), 10 Νοεμβρίου 2006

24) χ.σ. « Πιάστηκε οι ληστές της «τουαλέτας» Στο ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, (εφημ.), 22 Μαρτίου 2006

25) χ.σ.« Είχαν όμηρο πλαστογράφο» Στο ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, (εφημ.), 16 Απριλίου 2005

26) Τσ. Παν. « Περί Αλβανών» Στο ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, (εφημ.), 30 Αυγούστου 2005

27) Σωτήρχου Ι. « ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ Πώς οι προκαταλήψεις επηρεάζουν τους πολίτες Ναι στους γείτονες, όχι στους... ξένους» Στο ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, (εφημ.), 14 Νοεμβρίου 2005

28) Χρη.Ζε. « Αλβανικό ρεκόρ» Στο ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, (εφημ.), 17 Δεκεμβρίου 2005

Β) Το ΒΗΜΑ

1) Μασσαλάς Χ. «Το μεταναστευτικό πρόβλημα και η χώρα μας..» Στο ΤΟ ΒΗΜΑ, (εφημ.) 16 Ιουλίου 2009

2) Βιδάλη Σ. « Εγκλημα, πολιτική και ΜΜΕ» Στο ΤΟ ΒΗΜΑ (εφημ.), 21 Ιουνίου 2009

3) Λιανός Θ. « Παράνομοι μετανάστες» Στο ΤΟ ΒΗΜΑ, (εφημ.) 15 Φεβρουαρίου 2009

4) Τρανταλίδης Γ. «Επιστολές προς το ΒΗΜΑ», στο ΤΟ ΒΗΜΑ, (εφημ.) 23 Σεπτεμβρίου 2009

5) Μαργαρίτης Γ. «Επιστολές προς ΤΟ ΒΗΜΑ» στο ΤΟ ΒΗΜΑ, (εφημ.), 8 Ιουνίου 2009

6) Λαμπρόπουλος Β. « Δικαστικές ποινές με βάση το χρώμα» στο ΤΟ ΒΗΜΑ, (εφημ.), 4 Ιουλίου 2009

7) χ.σ. «Παραβιάζονται ανθρώπινα δικαιώματα» στο ΤΟ ΒΗΜΑ, (εφημ.), 24 Ιουνίου 2009

8) Χεκίμογλου Αχ. «Ανησυχούν οι πολίτες για την αύξηση της εγκληματικότητας στο ΤΟ ΒΗΜΑ, (εφημ.), 24 Ιουνίου 2009

9) Επιστολές προς «Το Βήμα» στο ΤΟ ΒΗΜΑ, (εφημ.), 12 Σεπτεμβρίου 2008

10) Βυθούκλας Δ. « Οι ληστές ανενόχλητοι αλωνίζουν στην Αθήνα» στο ΤΟ ΒΗΜΑ, (εφημ.), 12 Σεπτεμβρίου 2008

11) Μπακουνάκης Ν. « τι μας φοβίζει» στο ΤΟ ΒΗΜΑ, (εφημ.), 11 Δεκεμβρίου 2007

12) Κόλλια Ε. «Θέμα λαθρομεταναστών έθεσε ο Ν. Κακλαμάνης» στο ΤΟ ΒΗΜΑ, (εφημ.), 8 Νοεμβρίου 2007

13) Τσεκούρας Ολ. «Ο χάρτης του ρατσισμού στην Ευρώπη» στο ΤΟ ΒΗΜΑ, (εφημ.), 6 Νοεμβρίου 2007

14) Σεφεριάδης Σ. «Μετανάστευση και ξενοφοβία» στο ΤΟ ΒΗΜΑ, (εφημ.), 12 Αυγούστου 2007

15) Γαλάνης Γ. « Ο πολιτισμός του φόβου» στο ΤΟ ΒΗΜΑ, (εφημ.), 20 Μαΐου 2007

16) Κόλλια Ε. « Τρομαγμένος αμήχανος μετέωρος» στο ΤΟ ΒΗΜΑ, (εφημ.), 12 Νοεμβρίου 2006

17) Λιανός Θ. « Μια βόμβα στα χέρια μας» στο ΤΟ ΒΗΜΑ, (εφημ.), 28 Αυγούστου 2005

18) Μπίτσικα Π. «Σκληρότεροι έναντι των μεταναστών» στο ΤΟ ΒΗΜΑ, (εφημ.), 20 Νοεμβρίου 2005

Γ) Καθημερινή

1) Καρκαγιάννης Α. «Εμείς και οι μετανάστες» στο «Καθημερινή», (εφημ.), 17 Ιουλίου 2009

2) Καρκαγιάννης Α. « Κράτος και μετανάστες» στο «Καθημερινή», (εφημ.), 16 Ιουλίου 2009

3) Τσιτσλίκης Κ. « Απέλαση για ψύλλου πήδημα: από τη δημόσια ασφάλεια, στη δικαιική επισφάλεια» στο «Καθημερινή», (εφημ.), 26 Ιουνίου 2009

4) Καμπύλης Τ. «Εν δυνάμει ένοχοι λόγω... μετανάστευσης» στο «Καθημερινή», (εφημ.), 27 Ιουνίου 2009

5) Μπουκαλάς Π. « Ενα βήμα μπρος, δύο πίσω» στο «Καθημερινή», (εφημ.), 6 Μαρτίου 2009

6) Μπουκαλάς Π. «Στρεβλωτικοί καθρέφτες» στο «Καθημερινή», (εφημ.), 5 Μαρτίου 2009

7) Σουλιώτης Γ. «Επιχειρήσεις «σκούπα» για ανακοπή της εγκληματικότητας» στο «Καθημερινή», (εφημ.), 9 Απριλίου 2009

8) Κουναλάκη Ξ. «Υπάρχουν και γελαστοί μετανάστες» στο «Καθημερινή», (εφημ.), 31 Ιανουαρίου 2009

9) Διαμαντή Ι. «Συμπλοκές για μετανάστες στον Αγ. Παντελεήμονα» στο «Καθημερινή», (εφημ.), 20 Ιανουαρίου 2009

10) Ντόκος Θ. «Ελλάδα, χώρα μειωμένης ασφαλείας;» στο «Καθημερινή», (εφημ.), 11 Ιανουαρίου 2009

11) Καραϊσκάκη Τ. «Το χάσμα μεταξύ φόβου και αλήθειας» στο «Καθημερινή», (εφημ.), 18 Ιανουαρίου 2009

12) Σουλιώτης Γ. «Οι «εθνικές» ομάδες μαφιόζων της Αθήνας» στο «Καθημερινή», (εφημ.), 7 Σεπτεμβρίου 2009

13) Κανίστρας Η. « Εξάρθρωση κυκλώματος διακίνησης λαθρομεταναστών» στο «Καθημερινή», (εφημ.), 26 Νοεμβρίου 2009

14) Γιαννάρου Λ., Καρανάση Ε., Ονισένκο Κ. «Οι πλατείες το βράδυ γίνονται απειλητικές» στο «Καθημερινή», (εφημ.), 14 Σεπτεμβρίου 2008

- 15) Καλλίρη Φ. «Ο Γεωργιανός διηγήθηκε πώς σκότωσε τον Ν. Σεργιανόπουλο» στο «Καθημερινή», (εφημ.), 1 Αυγούστου 2008
- 16) Σουλιώτης Γ. « Το «σκληρό» έγκλημα δρα ανεξέλεγκτα» στο «Καθημερινή», (εφημ.), 13 Ιουλίου 2008
- 17) χ.σ.« Εκβιασμοί και βία από δουλέμπορους» στο «Καθημερινή», (εφημ.), 10 Μαΐου 2008
- 18 χ.σ. «Προνύμφες εγκληματικών οργανώσεων» στο «Καθημερινή», (εφημ.), 10 Μαΐου 2008
- 19) Σουλιώτης Γ. «Απέραντο οπλοστάσιο η Ελλάς» στο «Καθημερινή», (εφημ.), 27 Ιανουαρίου 2008
- 20) Σουλιώτης Γ. «Υπερπροσφορά «λευκής σκόνης» στο «Καθημερινή», (εφημ.), 9 Ιανουαρίου 2008
- 21) χ.σ.«1.000 ευρώ ενοίκιο σε «προστάτες»» στο «Καθημερινή», (εφημ.), 21 Ιανουαρίου 2007
- 22) Τσιγγανός Θ. «Ενα οπλοστάσιο, τρεις συλλήψεις» στο «Καθημερινή», (εφημ.), 12 Ιουλίου 2007
- 23) Τζίμας Σ. «Αλβανοί μαφιόζοι διαθέτουν από πιστόλια μέχρι πυραύλους» στο «Καθημερινή», (εφημ.), 16 Ιανουαρίου 2007
- 24) χ.σ. «Μάστιγα οι συμμορίες που εισβάλλουν σε σπίτια, κρατούν ομήρους και ληστεύουν» στο «Καθημερινή», (εφημ.), 28 Δεκεμβρίου 2006
- 25) Σουλιώτης Γ. «Σπείρα εκτελούσε συμβόλαια θανάτου» στο «Καθημερινή», (εφημ.), 30 Σεπτεμβρίου 2006
- 26) Αντωνίου Δ. «Δεκατρείς συμμορίες λυμαίνονται την Αττική» στο «Καθημερινή», (εφημ.), 24 Σεπτεμβρίου 2006
- 27) Αντωνίου Δ. «Φόβος και τρόμος περιπτεράδων – ψιλικατζήδων» στο «Καθημερινή», (εφημ.), 11 Απριλίου 2006

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αλεξιάδης Σ. (1991), Ο φόβος του εγκλήματος. Κατάστρωση ενός ερευνητικού προγράμματος, στο : Αφιέρωμα Η. Δασκαλάκη, Αθήνα: Σάκκουλας

Αλεξιάδης Σ., (2004), Εγκληματολογία, Δ΄ έκδοση, Σάκκουλας Αθήνα- Θεσσαλονίκη

Ασκούνη, Ν. (2001), “Εθνοκεντρισμός και Πολυπολιτισμικότητα: Η αναζήτηση ενός νέου προσανατολισμού της εκπαίδευσης” στο Εκπαίδευση: Πολιτισμικές Διαφορές και Κοινωνικές Ανισότητες, Τόμος Β΄: Εθνοπολιτισμικές Διαφορές και Εκπαίδευση, Πάτρα, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Βαμβακάς Β., (1997), «Αλβανοί μετανάστες στον ημερήσιο τύπο: Αναπαραστάσεις της λαθραίας ύπαρξης», Δοκιμές, τ. 5.

Βρύζας Κ., (1986) Ο εντυπωσιασμός στα μέσα μαζικής ενημέρωσης», Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, τευχ. 61.

Βούλγαρης Γ., Δώδος Δ., Καφετζής Π., Λυριντζής Χ., Μιχαλοπούλου Κ., Νικολακόπουλος Η., Σπουρδαλάκης Μ. και Τσουκαλάς Κ., (1995), «Η πρόσληψη και η αντιμετώπιση του “Άλλου” στη σημερινή Ελλάδα. Πορίσματα Εμπειρικής Έρευνας», Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης, τ. 5.

Γαλάνης Γ. Ν., 1993, «Η γνώμη των κατοίκων των Ιωαννίνων για τους Αλβανούς και τους Βορειο-ηπειρώτες στην Ελλάδα (Εμπειρική Έρευνα)», Επιστημονική Επετηρίδα του Παιδαγωγικού Τμήματος Δ.Ε., τ. 6.

Γεώργας Δ. (1995), Κοινωνική Ψυχολογία, Στάσεις, Αντίληψη του προσώπου, Στερεότυπα, Επιθετικότητα, Δυσδικές σχέσεις και επικοινωνία τ.Α΄, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

D' Elia A. (1999) «Η παρέκκλιση του ξένου μετανάστη στα μέσα ενημέρωσης : αποτελέσματα έρευνας στο Σαλέντο» στο Εικόνες Εγκλήματος, Αθήνα: Πλέθρον.

Ζαραφωνίτου Χ. (1995) Εμπειρική Εγκληματολογία, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Ζαραφωνίτου Χ. (2002), Ο φόβος του εγκλήματος, Αθήνα, Α.Ν. Σάκκουλας

Κασιμάτη, Κ. / Μουσούρου, Λ. (2007) Φύλο και Μετανάστευση, τόμος Ι, Αθήνα: Gutenberg.

Καρασαβόγλου Α., Μαδυτινός Δ., Νικολαΐδης Μ. και Κατσορίδας Δ., (1996), Ξένοι Εργάτες στο Νομό Καβάλας. Επιπτώσεις στην τοπική οικονομία και κοινωνία, Καβάλα, ΤΕΙ Καβάλας – Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας.

Καρύδης Β. (1996). Η εγκληματικότητα των Μεταναστών στην Ελλάδα, ζητήματα θεωρίας και αντεγκληματικής πολιτικής. Αθήνα: Παπαζήσης.

Καρύδης Β. (2004), Το ζήτημα της δεύτερης γενιάς: Έγκλημα και Μετανάστευση. Στο Μ. Παύλου, & Δ. Χριστόπουλος (επιμ.), *Η Ελλάδα της Μετανάστευσης: Κοινωνική συμμετοχή, δικαιώματα και ιδιότητα του πολίτη*. Αθήνα: Κριτική

Κοιλιάρη Α., (1997), Ξένος στην Ελλάδα. Μετανάστες, γλώσσα και κοινωνική ένταξη. Στάσεις της ελληνικής κοινωνίας απέναντι στους μετανάστες ομιλητές, Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.

Κωνσταντινίδου Χ., (2001), Κοινωνικές αναπαραστάσεις του εγκλήματος. Η εγκληματικότητα των Αλβανών μεταναστών στον αθηναϊκό Τύπο, Αθήνα-Κομοτηνή, Εκδόσεις: Σάκκουλας.

Λαμπροπούλου Ε. (1997), «Η κατασκευή της κοινωνικής πραγματικότητας και τα μέσα μαζικής επικοινωνίας, Η περίπτωση της Βίας και της Εγκληματικότητας», Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα

Λαμπροπούλου Ε. (2000), Η κατασκευή της κοινωνικής πραγματικότητας και τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας. Η περίπτωση της Βίας και της Εγκληματικότητας, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, Αρφαράς Α.

Λαμπροπούλου Ε.,(2001), Εσωτερική ασφάλεια και κοινωνία του ελέγχου, Αθήνα, Κριτική: Ελληνικά Γράμματα.

Λιανός Θ., Μπένος Θ., “Η Εγκληματικότητα των Αλλοδαπών: Τα στατιστικά δεδομένα”, Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών, 2003.

Μαντόγλου Α. (1995), Εισαγωγή στο: Παπαστάμου Σ., (Επιμέλεια), κοινωνικές Αναπαραστάσεις , Αθήνα: Οδυσσέας

Μαντόγλου Α. (1995), Εισαγωγή στο: Παπαστάμου Σ., Μαντόγλου Α., (Επιμέλεια), κοινωνικές Αναπαραστάσεις, Αθήνα: Οδυσσέας.

Lippmann W. (1990), «Η φύση των ειδήσεων» στο «Το μήνυμα του μέσου, Η έκρηξη της μαζικής επικοινωνίας»,Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Melossi D. «Η κοινωνική θεωρία και οι μεταβαλλόμενες αναπαραστάσεις του εγκληματία» στο Εικόνες Εγκλήματος (1999), Αθήνα, Πλέθρον.

Μικράκης Α. (1998), «Εμείς και οι άλλοι, οι διαφορετικοί, οι ξένοι: η σύγκρουση στο συμβολικό πεδίο», στο Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, Κοινωνικές Ανισότητες και Αποκλεισμός, Αθήνα: Εξάντας.

Mikrakis A. and Triandafyllidou A., (1994), «Greece: the “others” within», Social Science Information, vol. 33, no. 4.

Μιχαλοπούλου Αικ., Τσάρτας Π., Γιαννησοπούλου Μ., Καφετζής Π. και Μανώλογλου Ε., (1998), Μακεδονία και Βαλκάνια. Ξενοφοβία και Ανάπτυξη, Αθήνα, Εκδόσεις: ΕΚΚΕ - Αλεξάνδρεια.

Μοσχοπούλου Α., (2005), Η εγκληματικότητα των μεταναστών. Απεικόνιση του φαινομένου στον απογευματινό Τύπο 1990-1999, Αθήνα – Κομοτηνή, Εκδόσεις: Σάκκουλα.

Πανούσης Γ. « Το εγκληματικό στερεότυπο κοινωνικό δηλητήριο δια του τύπου διοχετευόμενο» Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, τευχ, 74-73

Πανούσης, Γ., Χλούπης, Γ., Ρούσση. (2006) “Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και

σύγχρονα προβλήματα” Αθήνα: Σάκκουλα.

Παπαστάμου Σ. (1989), Ψυχολογιοποίηση, Επιπτώσεις των Ψυχολογικών Ερμηνειών στα Φαινόμενα Κοινωνικής Επιρροής, Αθήνα: Οδυσσέας.

Παπαστάμου Σ. (1989), Εγχειρίδιο Κοινωνικής Ψυχολογίας, Αθήνα: Οδυσσέας.

Παπαστάμου Σ. (1990), (επιμέλεια-εισαγωγή), Σύγχρονες έρευνες στη Κοινωνική Ψυχολογία, διομαδικές σχέσεις Αθήνα: Οδυσσέας.

Παρασκευόπουλος Ι. (1988), Κλινική Ψυχολογία, Αθήνα: χ.έ.

Παύλου Μ., (2001), Οι «λαθρέμποροι του φόβου»: ρατσιστικός λόγος και μετανάστες στον τύπο μιας υποψήφιας μητρόπολης. Στο Α. Μαρβάκης, Δ. Παρσάνογλου & Μ. Παύλου (επιμ.) *Μετανάστες στην Ελλάδα*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Παύλου Μ., (2004), «Οι μετανάστες «σαν κι εμάς»: όψεις της απόκρισης στο μεταναστευτικό φαινόμενο στην Ελλάδα και στην Ευρώπη», στο Η Ελλάδα της Μετανάστευσης: Κοινωνική Συμμετοχή, δικαιώματα και ιδιότητα του πολίτη, (επ. Παύλου Μ., Χριστόπουλος Δ), Κέντρο Ερευνών Μειονοτικών Ομάδων, Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.

Πετρινιώτη Ξ. (1993), Η μετανάστευση προς την Ελλάδα, Αθήνα: Οδυσσέας.

Spinellis C. (1997), *Crime in Greece in Perspective*, Athens: Komotini, Sakkoulas

Τριανταφυλλίδου Α. (1998), «Οι άλλοι ανάμεσα μας- ελληνική εθνική ταυτότητα και στάσεις προς τους μετανάστες», στο Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, Κοινωνικές Ανισότητες και Αποκλεισμός, Αθήνα: Εξάντας.

Τσουραμάνης Χ. (1998), Ο Φόνος στην Ελλάδα Εγκληματολογική Θεώρηση, Αθήνα: Σάκκουλας.

Τσαλίκογλου Φ. (1994), «Η λαγνεία της βίας μέσα από τον Τύπο» στο Ψυχολογικά, οι παγίδες του αυτονόητου, Αθήνα: Πλέθρον.

Φραγκουδάκη Α. και Δραγώνα Θ. (επιμ.), (1997), «Τι είν' η πατρίδα μας;» Εθνοκεντρισμός στην Εκπαίδευση, Αθήνα: Εκδόσεις Αλεξάνδρεια.

ΞΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Alport G. Attitudes στο σύγγραμμά του C.M. Murchison (1935), Handbook of social psychology. Worcester, Mass: Clark U.

Alport G.W. (1954) The nature of prejudice. Cambridge, Mass.: Addison- Welsey.

Avigdor (1953). «Etude experimentale de la genese des stereotypes»,. Cahiers Internationaux de Sociologie, σσ14, 154-168 στο Παπαστάμου Σ. (1990).

Bilal S., Grether J-M., de Melo J., (2001)“ Determinants of Attitudes Towards Immigration: A trade theoretic approach”, Center for Economic Policy Research, Discussion Paper No 1877.

Best J., (1999) “Random Violence, How We Talk about New Crimes and New Victims”, California, University of California Press.

Bruner J.S & Perlmutter H.V. (1957) « Compatriot and foreigner: A study of impression formation in three countries». Journal of Abnormal and Social Psychology.

Citrin J., Sides J., “Public Opinion about Immigration: The role of identities, Interests and Information”, forthcoming British Journal of Political Science.

Festinger, L.A. (1957) theory of cognitive dissonance. Evanston, Ill.: Row, Peterson.

Festinger, L. Carlsmith, J.M. (1959) Cognitive consequences of forced compliance. Journal of Abnormal and Social Psychology.

Garland D., (2001), the culture of control. Crime and social order in contemporary society, Oxford University Press.

Gavender G., "Media and crime policy", Punishment and Society, Vol.6(3), Sage Publications .

Heider F. (1946), Attitudes and cognitive organization . Journal of psychology.

Katz, D. (1960), The functional approach to the study of attitudes. Public Opinion Quarterly, 24 163-204 και Katz , D. και Stotland, E. A preliminary statement to a theory of attitude structure and change, στο σύγγραμμα του S. Koch. Psychology (1959), A study a science. Τόμ.3. New York: McGraw-Hill.

Katz, E. (1957), The two-step flow of communication. Public Opinion Quarterly, 2.

Klapper J.T. (1960), The effects of mass communication New York: Free Press, και Maww communication attitude stability and change, στο σύγγραμμα των C.W. Sherif (1967). Attitudes , ego involvement and change. New York: Wiley.

Lianos P., in cooperation with Petralias A., Boussoulas Chr. (2004), Report on Immigration to Greece (Pilot study), European Migration Network, Center for Planning and Economic Research, Athens.

Luedtke A., "European Integration, Public Opinion and Immigration Policy: Testing the Impact of National Identity", European Union Politics, Volume 6 (1): 83-112, 2005.

Mayda A.M., "Who is Against Immigration? A Cross-Country Investigation of Individual Attitudes Towards Immigrants", Institute for the Study of Labor (IZA), Discussion Paper No.1115, April 2004.

O'Rourke K., Sinnott R., "The Determinants of Individual Attitudes Towards Immigration", Trinity College Dublin, Department of Economics, Papers 2004.

Poulsen D.J., Murder in Black and White-“The Newspaper Coverage of homicide in Homicide studies, Vol7, No3, August 2003.

Rothbart, M., Fulero, S., Jensen, C., Howard, J. & Birrell, P. “From individual to group impressions: availability heuristics in stereotype formation”. Journal of Experimental Social Psychology, 1978, Vol.14.

Sniderman P., Hagendoorn L., Prior M., “Predisposing Factors and Situational triggers: Exclusionary Reactions to Immigrants Minorities”, American Political Science Review, vol 98, No1 , February 2004.

Stallybrass O. (1977) «Stereotype» στο A. Bullock & O. Stallybrass (Eds), The Fontana Dictionary of Modern Thought. London, Fontana, Collins.

Stotland, E. A preliminary statement to a theory of attitude structure and change, στο σύγγραμμα του S. Koch. Psychology (1959), A study a science. Τόμ.3. New York: McGraw-Hill.

ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

<http://www.athensnews.gr>, Athens News (2003) «Immigration and the Economy. Special supplement to Athens News», 19-09-2009

<http://www.eumc.int.eu.int/>

[http:// Latsis -Foundation.org./](http://Latsis-Foundation.org/) ερευνητικά προγράμματα

<http://www.mmo.gr/pdf/...mmo../migrants> in Greece Report, Martin Baldwin-Edwards «η ένταξη των μεταναστών στην Αθήνα: δείκτες ανάπτυξης και στατιστικές μέθοδοι μέτρησης»

[http:// www.Neolaioslaos](http://www.Neolaioslaos) g.r., Γιάννης Κολοβός «Μετανάστευση και Εγκληματικότητα», ΝΕ.ΟΣ. Ν. ΜΗΧΑΝΙΩΝΑΣ, 21-06-2009

<http://en/Wikipedia.org/wiki/stereotypes>

[http:// www. vprs. gr.](http://www.vprs.gr) Στάσεις και αντιλήψεις απέναντι στους μετανάστες. Επισκόπηση Διεθνούς και εγχώριας θεωρητικής εμπειρικής βιβλιογραφίας.

ΕΝΤΥΠΑ

Καρύδης Β. « Δυσμενέστερη η δικαστική μεταχείριση των μεταναστών, Καθημερινή, 17-02-2009

Κολοβός Γ., « Μετανάστευση και εγκληματικότητα στην Ελλάδα», Ρεσάλτο (περιοδ), τεύχος 13, 25-01-2007